

**ІНСТИТУТ ПРАВА ІМЕНІ КНЯЗЯ ВОЛОДИМИРА ВЕЛИКОГО
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ**

На правах рукопису

ШМІГЕЛЬСЬКА НАТАЛІЯ ОЛЕКСІЇВНА

УДК 340.12.351(477)

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФІЛАКТИКИ
ПРАВООПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ**

Спеціальність 12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Науковий керівник
Хомишин Ірина Юріївна
кандидат юридичних наук

Київ – 2015

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ	11
1.1 Історіографія проблеми та напрями дисертаційного дослідження	11
1.2 Теоретико-методологічне підґрунтя дослідження адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень у сфері економіки	38
1.3 Стан і загальний характер адміністративних правопорушень у сфері економіки в Україні	52
Висновки до розділу 1	72
РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ	78
2.1 Поняття та зміст профілактики адміністративних правопорушень у сфері економіки	78
2.2 Об'єкти адміністративних правопорушень у сфері економіки ..	84
2.3 Діяльність Національної поліції як суб'єкта забезпечення профілактики правопорушень у сфері економіки	91
Висновки до розділу 2	96
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	101
3.1 Світовий досвід та його адаптація до України щодо профілактики правопорушень у сфері економіки	101

3.2 Теоретичні і правові основи удосконалення профілактики економічних правопорушень суб'єктами профілактики	114
Висновки до розділу 3	161
ВИСНОВКИ	167
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	172

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У проекті закону України «Про профілактику правопорушень від 14.06.2006 року зазначалося, що профілактика правопорушень – це обов’язкова діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, у тому числі громадських організацій, спрямована на виявлення та усунення причин і умов, які сприяють учиненню правопорушень, а також виявлення осіб, схильних до вчинення правопорушень, та застосування заходів до їх виправлення. В умовах сьогодення, коли значна кількість правопорушень, що вчиняються в державі негативно впливають на економіку держави, така діяльність набуває особливої актуальності, оскільки попередити порушення, запобігти йому є набагато вигіднішим для держави, аніж застосовувати покарання до винних у його вчиненні.

Водночас, регулювання економіки є найважливішою функцією держави в умовах ринкового господарювання і особливо в період трансформаційних перетворень у всіх сферах суспільства, адже саме вона встановлює правові основи для прийняття управлінських рішень, захищає інтереси національної економіки, формує її інфраструктуру, контролює процеси грошового обігу, встановлює і розвиває економічно вигідні для суспільства і держави правовідносини, а також створює необхідні механізми для профілактики правопорушень, що вчиняються у сфері економіки.

Слід також зазначити, що питання, пов’язані із здійсненням профілактики правопорушень у сфері економіки, вже багато років турбують громадськість, вчених-юристів та правоохоронців-практиків багатьох країн світу. Найбільш актуально вони постають у країнах, що розвиваються, та у країнах з перехідною економікою, до яких належить і Україна. Трансформаційні процеси, пов’язані з реформуванням багатьох сфер суспільного життя взагалі й державних органів зокрема (оновленням галузей законодавства, що регулюють відносини в різних сферах економіки, зміною та удосконаленням системи та правового статусу

органів державної влади і місцевого самоврядування тощо), супроводжуються загостренням багатьох соціальних проблем (значною мірою це було також викликано світовою економічною кризою), які негативно впливають на розвиток економіки і сприяють вчиненню правопорушень.

Питанням, пов'язаним з профілактикою правопорушень загалом та у сфері економіки зокрема, присвячено значну кількість наукових праць. Вказана тематика була предметом розгляду таких вчених, як В. Авер'янов, О. Андрійко, С. Алексєєв, О. Бандурка, Д. Бахрах, Ю. Битяк, І. Бородін, Н. Бортник, В. Гаращук, І. Голосніченко, В. Заросило, М. Ковалів, В. Колпаков, О. Кузьменко, В. Ортинський, О. Остапенко, В. Плішкін, А. Подоляка, В. Шамрай, В. Шкарупа, Х. Ярмакі та ін.

Необхідність розроблення нового та вдосконалення чинного національного законодавства, яке дасть змогу здійснювати ефективну профілактичну діяльність загалом та у сфері економіки, зокрема робить актуальним завдання щодо проведення аналізу сучасних теоретичних положень і нормативно-правових актів стосовно профілактики правопорушень у сфері економіки.

Дослідження різних аспектів реалізації адміністративно-правових норм, що передбачають відповідальність за порушення у сфері економіки проводилося з урахуванням робіт відомих вітчизняних учених, з-поміж яких: М. Ануфрієв, І. Арістова, А. Берлач, В. Білоус, В. Грохольський, Є. Додін, С. Єсімов, Р. Ігонін, Р. Калюжний, С. Ківалов, Л. Коваль, Т. Коломоєць, А. Комзюк, М. Корнієнко, І. Личенко, Н. Нижник, В. Петков, А. Суббот, І. Хомишин та ін.

Водночас, значний вплив на результати дослідження справили праці відомих російських учених, таких як В. Айрапетов, С. Анікін, Ю. Арутюнян, Д. Бахрах, В. Беленький, І. Веремеєнко, І. Галаган, В. Денисенко, В. Дорогін, Л. Дробижев, А. Дугинець, М. Єропкін, С. Здравомислов, В. Іванов, І. Кілясханов, А. Коренєв, Є. Красинець, В. Лунєєв, Л. Макаров, В. Манохін, М. Масленніков, А. Михайлов, М. Мишляєв, Г. Морозов, І. Орлов, І. Панова, В. Резвих, Н. Саліщева, В. Сорокін, Ю. Старілов, В. Степанов, С. Студенікін, В. Тішков, Ю. Тихомиров, А. Топілін, Н. Хаманьова, А. Шергін, В. Юсупов, О. Якимов та ін., наукові

здобутки яких складають вагомe науково-теоретичне надбання галузі адміністративного права.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукове дослідження виконано відповідно до Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженої Законом України від 18.03.2004 р., Стратегії національної безпеки України (пункт 4.3.) затвердженої Указом Президента України від 26.05.2015 №287/2015 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 06.05.2015 року «Про Стратегію національної безпеки України», пункту 3.4.2.20 «Україна в системі сучасного міжнародного правопорядку. Гармонізація законодавства України з європейським та міжнародним правом», Основних наукових напрямів і найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих технічних і гуманітарних наук Національних академій наук України на 2014-2018 роки, затверджених постановою Президії НАН України від 20.12.2013 № 179, розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року» від 30.11.2011 р. № 1209-р, Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015-2019 років (наказ МВС України від 16.03.2015 р. № 275), а також у контексті науково-дослідної теми Інституту права імені князя Володимира Великого МАУП за напрямом «Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах розбудови правової держави» (Державний реєстраційний номер 0112U001217).

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає у дослідженні адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень у сфері економіки та виробленні на цій основі дієвих рекомендацій щодо його удосконалення і створення ефективної системи профілактики правопорушень у сфері економіки.

Відповідно до поставленої мети сформульовано такі *задачі* дослідження:

– з'ясувати стан дослідження питання адміністративно-правового

регулювання профілактики правопорушень у сфері економіки;

– розглянути теоретико-методологічні засади дослідження адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень у сфері економіки;

– визначити стан і загальний характер адміністративних правопорушень у сфері економіки в Україні;

– розглянути види правопорушень, що вчиняються у сфері економіки та особливості адміністративної відповідальності за них;

– вивчити особливості реалізації адміністративно-правових норм, що регламентують профілактику правопорушень у сфері економіки;

– з'ясувати поняття та зміст профілактики адміністративних правопорушень у сфері економіки;

– узагальнити світовий досвід та можливість його адаптація до України щодо профілактики правопорушень у сфері економіки;

– розкрити діяльність суб'єктів забезпечення профілактики правопорушень у сфері економіки;

– сформулювати концептуальні положення та висновки щодо вдосконалення профілактики адміністративних правопорушень у сфері економіки.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають в процесі здійснення профілактики адміністративних правопорушень у сфері економіки.

Предметом дослідження є адміністративно-правове регулювання профілактики правопорушень у сфері економіки.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження складає сукупність таких методів і прийомів наукового пізнання: філософсько-світоглядні, загальнонаукові, спеціально-юридичні. Зокрема, *діалектичний метод* сприяв пізнанню реальної дійсності, розгляду в розвитку та взаємозв'язку державно-правових процесів і явищ, що пов'язані з становленням та розвитком системи профілактики правопорушень у сфері економіки, встановлення її ціннісного значення для суспільства (підрозділи 1.1., 1.2.).

За допомогою *логіко-семантичного методу* та інших поглиблено розглянуто теоретико-методологічні основи дослідження адміністративно-правового

регулювання профілактики правопорушень у сфері економіки (підрозділ 1.2.). *Системно-структурний метод* сприяв з'ясуванню сутності понять «профілактика», «суб'єкти профілактики», «економічні порушення» (підрозділи 1.1, 1.3, 2.1, 3.1, 3.2). *Функціональний метод* застосовано при вивченні законодавства, що регулює правовідносини у сфері економіки, дослідженні діяльності суб'єктів профілактики у процесі реалізації положень, що містяться в нормативно-правових актах (підрозділи 2.3, 3.2.).

Використання *соціологічного* та *статистичного* методів сприяло узагальненню практики здійснення профілактики адміністративних правопорушень у сфері економіки, а також дозволило проаналізувати емпіричну інформацію щодо існуючої системи профілактики адміністративних правопорушень у сфері економіки (підрозділи 2.2, 2.3, 3.2). За допомогою *формально-юридичного методу* запропоновано розв'язання завдань в частині удосконалення профілактики адміністративних правопорушень у сфері економіки (підрозділ 3.2).

Структурно-логічний метод використано для аналізу зарубіжного досвіду щодо профілактики правопорушень у сфері економіки та можливості його адаптація до України (підрозділ 3.1).

Основні наукові висновки та теоретичні положення дисертації ґрунтуються на аналізі чинного законодавства України, зокрема Конституції України, нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, нормативних актах Міністерства внутрішніх справ та інших правоохоронних органів, аналіз правових публікацій, довідкових видань, статистичної обробки даних офіційних джерел.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексним науково-практичним дослідженням адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень у сфері економіки. На підставі результатів дослідження одержано нові наукові положення, висновки та пропозиції, що виносяться на захист, зокрема:

уперше:

– здійснено комплексний науковий аналіз теоретичних засад нормативно-

правового регулювання та практики здійснення профілактики правопорушень у сфері економіки в контексті забезпечення економічної безпеки держави;

– розроблено концептуальні основи формування ефективної системи профілактики правопорушень у сфері економіки з внесенням конкретних пропозицій щодо змін і доповнень до діючого законодавства України з урахуванням міжнародних стандартів, що діють у цій сфері;

– розкрито зміст принципів організації внутрішнього контролю за дотриманням нормативів та стандартів держави в діяльності суб'єктів господарювання;

удосконалено:

– зміст категорій «профілактика», «суб'єкти профілактики», «економічні порушення»;

– підходи щодо класифікації економічних правопорушень в адміністративному праві;

набули подальшого розвитку:

– напрями удосконалення профілактики економічних правопорушень підрозділами Національної поліції та прийняття нормативно-правових актів, які регламентували б таку діяльність;

– питання щодо доцільності врахування зарубіжного досвіду з регулювання профілактики правопорушень у сфері економіки.

Практичне значення одержаних результатів визначається можливістю вдосконалити чинне та перспективне адміністративне законодавство щодо питань забезпечення профілактики правопорушень у сфері економіки.

Досягнуті результати становлять і науково-теоретичний, і практичний інтерес:

– у науково-дослідній сфері – положення та висновки дисертаційної роботи можуть бути основою для подальшої розробки питань профілактики правопорушень у сфері економіки;

– у правотворчості – в результаті проведеного дослідження сформульовані пропозиції щодо вдосконалення існуючої системи профілактики правопорушень у

сфері економіки, шляхом внесення змін та доповнень до чинного законодавства;

– у правозастосовній діяльності – використання отриманих результатів дозволить удосконалити діяльність органів внутрішніх справ щодо профілактики правопорушень у сфері економіки.

Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані також у навчальному процесі юридичних навчальних закладів при вивченні дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративна діяльність ОВС».

Особистий внесок здобувача. Концептуальні положення, висновки і пропозиції, що містяться в роботі, сформульовані й обґрунтовані особисто здобувачем на основі аналітичного осмислення спеціальної літератури, міжнародних та внутрішньодержавних джерел законодавства, статистичних даних, інформаційних довідок тощо.

Апробація результатів дослідження. Дисертація виконана й обговорена на засіданні кафедри адміністративного права Інститут права ім. князя Володимира Великого Міжрегіональної академії управління персоналом. Результати оприлюднено у виступах і доповідях на таких науково-практичних заходах: I-й Всеукраїнській науково-практичній конференції «Захист прав і свобод людини і громадянина в умовах формування правової держави» (м. Львів, 25 квітня 2012 р.); III-й Всеукраїнській науково-практичній конференції «Захист прав і свобод людини і громадянина в умовах формування правової держави» (м. Львів, 21 травня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні правові системи світу: тенденції та фактори розвитку» (м. Запоріжжя, 2015 р.); IV-й Всеукраїнській науково-практичній конференції «Захист прав і свобод людини і громадянина в умовах формування правової держави» (м. Львів, 27 травня 2015 р.).

Публікації. Основні положення та висновки сформульовані в дисертаційному дослідженні викладені в 5 наукових статтях, 4 з яких опубліковано у фахових виданнях України з юридичних наук.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

1.1 Історіографія проблеми та напрями дисертаційного дослідження

Регулювання економіки є найважливішою функцією держави в умовах ринкового господарювання і особливо в період трансформаційних перетворень у всіх сферах суспільства. Адже саме держава встановлює правові основи для прийняття управлінських рішень, захищає інтереси національної економіки, формує її інфраструктуру, контролює процеси грошового обігу, встановлює і розвиває економічно вигідні для суспільства і держави правовідносини, а також створює необхідні механізми для протидії правопорушенням, що вчиняються у сфері економіки. Особливе значення для такої протидії має профілактика адміністративних правопорушень. Саме тому перехід до ринкових відносин, який відбувається в українському суспільстві упродовж останніх років, зумовив необхідність розвитку законодавства щодо адміністративних правопорушень, які вчиняються в економічній площині, виникнення низки нових правових інститутів та методів правового регулювання у цій сфері, а також їх профілактики.

Насамперед необхідно зазначити, що термін «економіка» утворився від грецьких слів «oikos», що означає у перекладі будинок, господарство і «nomos» - правило, закон. Сукупність цих слів у буквальному значенні означає «правила ведення домашнього господарства» [1].

Сучасні економічні словники визначають «економіку» як господарство, сукупність засобів, об'єктів, процесів, використовуваних людьми для забезпечення життя, задоволення потреб шляхом створення необхідних людині благ, умов і засобів існування із застосуванням праці [2].

Отже, у сьогоденні розумінні «економіка» - це системний

господарський комплекс, що містить у собі взаємозв'язані і взаємозалежні ланки, по-перше, суспільного виробництва, по-друге, розподілу і, по-третє, обміну зробленого продукту в масштабах усієї держави. Економіка – це складна поліструктурна система, яка функціонує з метою задоволення матеріальних потреб суспільства. Основними складовими цієї системи є галузі, підгалузі та їхні комплекси.

Найбільшими складовими економічної системи України є: промисловість; енергетичний комплекс; агропромисловий комплекс; будівельний комплекс; транспорт і дорожнє господарство; зв'язок; торговельний комплекс; житлове господарство; побутове обслуговування населення; сфера використання й охорони природних ресурсів тощо.

Усі вказані галузі та комплекси перебувають у тісній взаємодії і пронизані багатьма інтегративними зв'язками. Кожна з них складається з кількох підгалузей. Підгалузі відрізняються, з одного боку, значною самостійністю, а з другого – взаємозалежністю та інтегрованістю з економічною системою загалом. Так, наприклад, промисловість чітко поділяється на машинобудівну, хімічну, металургійну тощо. Транспорт – на залізничний, повітряний, водний, автомобільний, трубопровідний. Зв'язок – на поштовий, телефонний, радіозв'язок тощо. Будівельний комплекс – на промислове будівництво, цивільне будівництво, дорожнє будівництво тощо.

Водночас, у кожній з названих галузей і підгалузей існують специфічні матеріальні умови виробництва, технологічні процеси, структура і чисельність підприємств, інженерно-технічний та управлінський персонал тощо. Всі ці чинники визначають їх місце і призначення в економічній системі, а також особливості міжгалузевих зв'язків.

Стан економіки, рівень її розвитку, ефективність безпосередньо залежать від спроможності держави здійснювати управління виробництвом та обігом виробленого у ньому матеріального продукту.

Натомість, для ефективного функціонування економіки необхідне створення умов щодо профілактики вчинення правопорушень у цій сфері,

проведення належної профілактичної діяльності [3, с. 125-126].

Слід зазначити, що у сфері попередження асоціальних, протиправних дій загалом та у сфері економіки, зокрема, прикута увага вчених багатьох галузей знань: адміністративістів, кримінологів, соціологів, психологів та ін., адже профілактичні заходи становлять вагомий інструментарій соціально-правового регулювання економіки України та функціонування її в правовому полі. Для досягнення такої мети, на нашу думку, необхідно керуватися різномірною системою заходів протидії протиправним проявам у сфері економіки, які слугують як:

а) багатоцільові заходи усунення «вузьких місць» і «тіньових сторін» соціальних процесів та явищ, коли враховуються будь-які форми поведінки, що призводять до вчинення правопорушень у сфері економіки;

б) заходи встановлення обставин, що сприяють вчиненню правопорушень у сфері економіки і, які існують незалежно від конкретних осіб;

в) заходи, що попереджують перехід від адміністративного правопорушення у сфері економіки до злочину;

г) заходи, що усувають обставини вчинення правопорушення у сфері економіки;

д) заходи, що попереджують повторність вчинення правопорушення у сфері економіки.

Основоположним елементом адміністративно-правового регулювання суспільних відносин, що складаються у зв'язку із здійсненням профілактики адміністративних правопорушень є норма адміністративного права: «... правові норми складають основу правового регулювання. Від ступеня розробленості правових норм, ясності і чіткості обов'язкових приписів залежить рівень правовідносин, що складаються на їх основі та виданих правозастосовних актів» [4].

Це положення видається цілком правильним і може бути застосовано до розгляду питання специфіки норм адміністративного права в регулюванні профілактики адміністративних правопорушень у сфері економіки.

Слід зауважити, що в юридичній науці поняття норми адміністративного права визначається по-різному. Зокрема, С.С. Студенікін, одним з перших в радянській юридичній літературі дослідивши специфіку норм адміністративного права, писав про те, що «... вчення про правові нормі складає найважливішу частину теорії права. У зв'язку з чим правова норма є правилом поведінки, яке встановлене державою для охорони його інтересів і, дотримання якого держава забезпечує усією міцністю своєї примусової влади» [5].

Ще один знаний вчений-адміністративіст Д.Н. Бахрах під нормою адміністративного права розуміє встановлені або санкціоновані державою правила, що регулюють відносини, які виникають при формуванні та діяльності виконавчої влади. Норма містить модель поведінки (диспозицію) за наявності певних умов (гіпотези). Реалізація правової норми забезпечується різноманітними засобами, включаючи державний примус [6].

Адміністративно-правові норми передбачають встановлені державою, її органами законодавчої або виконавчої влади, місцевої адміністрації правила належного чи можливого поведіння суб'єктів адміністративного права, дотримання яких забезпечується спеціальними заходами державного впливу.

Низка російських вчених А.П. Альохін, Ю.М. Козлов, А.А. Кармолицький зазначають, що адміністративно-правова норма – це встановлене державою правило поведінки, метою якого є регулювання суспільних відносин, що виникають, змінюються і припиняються (при необхідності) у сфері функціонування механізму виконавчої влади або (в широкому сенсі) державного управління [7].

Натомість, Л.П. Коренєв, дослідивши сутність норм адміністративного права, а також порядок їх застосування, говорить про те, що норма адміністративного права, як і норма іншої галузі права, становить правило загального характеру, визначену міру належного чи можливого поведіння, установлену державою й таку, що охороняється спеціальними державними засобами [8].

З погляду на думки А.П. Коренєва можна зауважити, що норми

адміністративного права, реалізовані у сфері профілактики економічних правопорушень, по-суті переслідують ті ж самі цілі, що і норми адміністративного права, які діють в інших сферах управління. Вони впорядковують і закріплюють найдоцільніші суспільні відносини у сфері управління, охороняють врегульовані правом суспільні відносини, а також витісняють зі сфери управління суспільні відносини, що не відповідають сучасним реаліям.

Опираючись на наведені міркування, можна виділити такі риси норм адміністративного права, що характеризують їх як самостійний елемент механізму адміністративно-правового регулювання суспільних відносин, що складаються при профілактиці адміністративних правопорушень у сфері економіки.

Норми адміністративного права, які визначають режим здійснення профілактичної діяльності, переважно носять позитивний характер. Обумовлено це, насамперед, тим, що в ході здійснення профілактичної діяльності, як правило, не виникає конфліктних відносин. Норми адміністративного права, які визначають режим здійснення профілактичної діяльності, носять і матеріальний, і процесуальний характер; в ході реалізації норм адміністративного права виникають і вертикальні, і горизонтальні адміністративні правовідносини.

Розглядаючи правові норми у механізмі адміністративно-правового регулювання профілактичної діяльності, необхідно кілька слів сказати про форми їх реалізації. Як відомо, форма є зовнішнім вираження змісту. Стосовно адміністративно-правового регулювання суспільних відносин, що виникають у цій сфері, можна зазначити, що форма вказує на спосіб реалізації відповідної норми адміністративного права.

Як наголошується в науковій літературі, «... реалізація адміністративно-правових норм означає практичне використання тих правил поведінки, що містяться в них з метою регулювання управлінських відносин, тобто втілення в життя волевиявлень, які містяться в них. У цьому процесі беруть участь всі сторони управлінських відносин, але по-різному, тобто відповідно до їх адміністративно-правового статусу» [9].

Водночас, «реалізація норм адміністративного права, так само як і норм інших галузей права, становить ні що інше, як процес практичного втілення в життя, виражений в нормах державної волі суб'єктами адміністративного права. Реалізація виражається в поведінці суб'єкта права, яке має узгоджуватися з правилами норм» [10].

Традиційно виділяються чотири форми реалізації норм адміністративного права: дотримання, виконання, використання і застосування. Дотримання як форма реалізації норми адміністративного права характеризується тим, що суб'єкт адміністративного права неухильно виконує розпорядження відповідної норми адміністративного права, здійснюючи певні дії або не здійснюючи жодних дій.

Виконання як форма реалізації норми адміністративного права характеризується активними позитивними діями щодо виконання обов'язків, покладених на суб'єкт адміністративного права.

Використання як форма реалізації норми адміністративного права характеризується добровільним вчиненням суб'єктом адміністративного права правомірних дій, які пов'язані зі здійсненням тих чи інших суб'єктивних прав у сфері реалізації адміністративних процедур [11].

Застосування як форма реалізації норми адміністративного права характеризується державно-владним, виконавчо-розпорядчим характером: «... сутність застосування адміністративно-правових норм полягає у діях компетентних органів держави та їх посадових осіб щодо підведення конкретного факту, який має юридичне значення під відповідну адміністративно-правову норму та ухвалення державно-владного рішення, тобто надання дозволу на основі адміністративно-правових норм індивідуально-конкретних управлінських справ» [11].

Необхідно зауважити, що змога побачити різноманітність норм адміністративного права, які діють в механізмі адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень у сфері економіки надається їх класифікацією.

Так, норми адміністративного права, що діють у сфері профілактики адміністративних правопорушень, найбільш доцільно класифікувати: за предметом регулювання; сферою застосування; співвідпорядкованістю; методом регулювання; формою припису; межею дії; побудовою.

За предметом регулювання норми адміністративного права, задіяні в профілактиці правопорушень у сфері економіки виглядають так. Названі норми можуть бути матеріальними і процесуальними. Матеріальні норми визначають сутність відповідних відносин, предмет регулювання. Зокрема, матеріальними нормами адміністративного права визначається, що розуміється під профілактикою; цими нормами адміністративного права закріплені принципи профілактичної діяльності та ін.

Як зазначає В.Д. Сорокін, якщо норми матеріального адміністративного права відповідають на питання, що дозволено, а що заборонено робити, то норми процесуального права дають відповідь на питання, який порядок вирішення відповідних справ. Крім того, В.Д. Сорокін підкреслює, що адміністративно-процесуальні норми характеризує процедурна сутність [12].

Водночас, І.В. Панова говорить про те, що адміністративно-процесуальні норми спрямовані на забезпечення (реалізацію) адміністративних матеріальних норм [13].

Згадуваний нами вчений-адміністративіст А.П. Коренєв зазначає, що якщо норми регулюють саму сутність управлінських відносин, то вони вважаються матеріальними, а якщо ж норми регламентують порядок реалізації застосування права, то вони визнаються адміністративно-процесуальними [8].

Адміністративно-процесуальні норми визначають послідовність здійснення певної діяльності (наприклад, профілактичної), встановлюють певний порядок (наприклад, діловодства, інформаційного обміну тощо).

Крім того, за предметом регулювання норми адміністративного права, що задіяні в адміністративно-правовому регулюванні профілактики правопорушень у сфері економіки, диференціюються на загальні норми і спеціальні норми адміністративного права. Спеціальні норми містять у собі будь-які винятки із

загальних правил у сфері здійснення профілактики правопорушень.

За сферою застосування норми адміністративного права, задіяні в адміністративно-процесуальній профілактичній діяльності поділяються на загальні, спеціальні та виключні норми.

Так, загальні норми містяться в загальній частині законодавчих актів, які регламентують здійснення відповідної профілактичної діяльності суб'єктів профілактики у сфері економіки. Спеціальні норми, як уже зазначалося, можуть передбачати певні винятки в механізмі адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень у сфері економіки [14].

Виключні норми можуть стосуватися певних обмежень в профілактичній діяльності суб'єктів профілактики правопорушень у сфері економіки.

За співвідпорядкованістю норми адміністративного права, що регулюють профілактику правопорушень у сфері економіки, можна вибудувати в такій послідовності. Так, регулювання профілактики правопорушень у сфері економіки визначається нормативними правовими актами різної юридичної сили, які з різним ступенем деталізації регулюють відповідні відносини. Відносини, пов'язані з профілактикою адміністративних правопорушень регулюються законами України, постановами Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, відомчими підзаконними актами [15] та ін.

Найсуттєвішою видається диференціація норм адміністративного права за методом регулювання. За цим методом норми адміністративного права, що використовуються в механізмі адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень у сфері економіки, можуть вказувати на обов'язки, заборони, надавати повноваження, заохочувати та ін.

У сфері реалізації інформаційних відносин в діяльності суб'єктів профілактики правопорушень у сфері економіки останні зобов'язані в установленому порядку надавати заінтересованим суб'єктам відповідну інформацію [16].

За формою припису норми адміністративного права можуть поділитися на регулятивні та охоронні норми. Регулятивних норм більшість у механізмі

регулювання профілактики правопорушень у сфері економіки. Обумовлено це тим, що ця діяльність носить позитивний характер. Охоронні норми – це норми, які містять в собі відповідні санкції. Залежно від виду правопорушення, ступеня суспільної небезпеки охоронні норми можуть бути кримінально-правового або адміністративно-правового характеру [17].

Також слід зауважити, що сучасних охоронних механізмів у сфері профілактики правопорушень, які вчиняються в економіці поки що є недостатньо. Для їх створення необхідні нові законодавчі приписи, які в своїй сукупності сформували б інститут профілактики адміністративних правопорушень загалом та в досліджуваній сфері, зокрема.

За формою припису норми адміністративного права, реалізовані в профілактичній діяльності, диференціюються на норми імперативні і диспозитивні, гарантійні і рекомендаційні.

Особливе місце в цьому механізмі займають імперативні приписи, оскільки інтереси профілактики, запобігання та припинення правопорушень у сфері економіки, як правило, не передбачають можливості домовлятися.

Диспозитивні норми адміністративного права також починають відігравати важливу роль у механізмі адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у сфері профілактики правопорушень. Ця обставина обумовлена тим, що вирішувати поставлені перед суб'єктами профілактики завдання за допомогою виключно імперативних приписів стає доволі важко. Диспозитивні норми адміністративного права дозволяють сторонам адміністративних правовідносин узгоджувати свої інтереси і ефективно домагатися вирішення тих завдань, які стоять перед відповідними суб'єктами профілактики.

Гарантійні норми адміністративного права у діяльності суб'єктів профілактики правопорушень переважно застосовуються у внутрішньоорганізаційних відносинах. Рекомендаційні норми адміністративного права також переважно застосовуються у внутрішньоорганізаційних відносинах.

Як зазначає А.П. Коренєв, «... рекомендаційні норми містять певні поради, рекомендації про доцільність здійснення суб'єктами адміністративного права тих

або інших дій. Рекомендаційна норма зобов'язує (у формі поради) суб'єкта адміністративного права до вчинення певних дій, надаючи йому змогу самостійно визначати шляхи і способи виконання передбачених нормою обов'язків, або наказує суб'єкту виконання передбачених нормою дій, але припускає змогу конкретизації загальних положень норми, виходячи зі сформованої фактичної ситуації» [8].

За межею дії норми адміністративного права диференціюються на норми, що діють у просторі, у часі і за колом осіб. Норми адміністративного права можуть діяти і на загальнодержавному, і на місцевому рівнях, що стосується і матеріальних, і адміністративно-процесуальних норм.

За дією в часі норми адміністративного права диференціюються на норми, які вступають в юридичну силу з моменту їх офіційного опублікування, якщо опублікування є обов'язковим, і норми, які вступають в юридичну силу з того моменту, який вказаний в тому чи іншому нормативно-правовому акті.

Норми адміністративного права, задіяні в профілактичній діяльності, можуть бути строковими і безстроковими. Крім того, норми адміністративного права в профілактичній діяльності можуть бути адресованими і громадянам, і юридичним особам, і органам виконавчої влади, а також іншим суб'єктам адміністративного права.

Нарешті, ще одна група норм адміністративного права, на яку необхідно звернути увагу, це норми, що класифікуються залежно від побудови. Такі норми можуть бути дефінітивними, декларативними, або такими, що здійснюють регулюючий вплив через інші норми [18].

У проекті закону України «Про профілактику правопорушень» від 14.06.2006 року зазначалося, що профілактика правопорушень – це обов'язкова діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, у тому числі громадських організацій, спрямована на виявлення та усунення причин і умов, які сприяють учиненню правопорушень, а також виявлення осіб, схильних до вчинення правопорушень, та застосування заходів до їх виправлення [19]. В умовах

сьогодення, коли значна кількість правопорушень, що вчиняються в державі негативно впливають на економіку держави, така діяльність набуває особливої актуальності, оскільки попередити правопорушення, запобігти йому є набагато вигіднішим для держави, аніж застосовувати покарання до винних у його вчиненні.

Отже, необхідно підкреслити, що профілактика правопорушень у сфері економіки – це найгостріша і найважливіша проблема сьогодення, що стоїть на одному з перших місць з-поміж завдань правоохоронних органів практично в усіх країнах світу. Теза про те, що хворобу, зокрема й соціально-правову, легше запобігти, аніж вилікувати, за багато віків стала вже тривіальною і не втрачає своєї актуальності і до нині. Репресія як реакція на правопорушення у переважній більшості випадків виявляється малоефективним заходом. Адже покарання людини за вчинення правопорушення певною мірою запобігає вчиненню нею нових правопорушень, але зовсім не гарантує виключення подібної протиправної поведінки в майбутньому. Іншими словами, при усьому різноманітті і значущості заходів адміністративно-правового характеру в попередженні протиправних діянь найефективнішим, найпродуктивнішим і найгуманнішим слід визнати все те, що не дозволяє здійснювати ці діяння, тобто вжити попереджуючі заходи, використавши увесь арсенал профілактичних засобів. Зрозуміло, якщо адміністративне правопорушення не вдалося попередити, то винного у його вчиненні необхідно притягти до відповідальності, але в той же час суспільство і держава повинні зробити усі можливі заходи для попередження протиправних проявів.

Стратегія соціально-економічного розвитку України визначає проблему профілактики правопорушень у сфері економіки як одну з найважливіших функцій держави на сучасному етапі. Органами виконавчої влади, місцевого самоврядування проводиться значна робота щодо створення нормативно-правової бази, вдосконалення організаційних і правових основ профілактики правопорушень у сфері економіки. Питання правового регулювання діяльності щодо профілактики правопорушень є дуже важливим, особливо після

закріплення в Конституції України прав і свобод людини та громадянина. На сьогодні правове регулювання в Україні не має системного характеру і складається з низки норм галузевого законодавства, інколи не узгоджених між собою, та відомчих правових актів. Насамперед, це пов'язано з недостатньо узгодженим понятійним апаратом відповідно до дефініцій «запобігання», «попередження», «недопущення», «протидія», «боротьба», «профілактика» правопорушення, які використовуються в чинних нормативно-правових актах. На цьому також неодноразово наголошувала значна кількість науковців, практиків, представників правозахисних організацій.

У контексті досліджуваного нами адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень у сфері економіки необхідно звернути увагу на те, що законодавство, яке тією чи іншою мірою стосувалося досліджуваного питання пройшло декілька етапів свого становлення. Першим етапом можна вважати період набуття незалежності Україною, коли наша держава розпочала формування власної законодавчої бази у сфері профілактики правопорушень прийняттям низки законодавчих актів, зокрема: Декларацію про державний суверенітет України [20], Закони України «Про власність» [21], «Про міліцію» [22], «Про підприємства в Україні» [23] та низка інших.

Наступним етапом, на нашу думку, є період, який розпочався з прийняттям Конституції України [24] та законодавчих актів, що були прийняті на її основі.

Новітній період формування законодавства про профілактику правопорушень розпочався з прийняттям низки Концепцій профілактичної діяльності в Україні, який продовжується і до нині.

Упродовж останніх років у правовій науці з'явилися праці, в яких автори розглядають профілактику правопорушень як цілеспрямовану діяльність державних органів влади і управління та громадських організацій на виявлення, вивчення і усунення причин правопорушень [25-30]. Тепер до цієї діяльності долучились і приватні структури, які самі зацікавлені у стабільності та правопорядку.

Профілактику адміністративних проступків вченими пропонується

розглядати в широкому і вузькому розумінні з метою успішної реалізації її у різноманітних сферах життя і діяльності людей, зокрема тих, що пов'язані зі сферою економіки.

Широке розуміння профілактики попередження адміністративних правопорушень передбачає здійснення комплексних загальносоціальних заходів, спрямованих на скорочення проступків, нейтралізацію, локалізацію й усунення негативних чинників, що сприяють вчиненню правопорушень, підвищення рівня правової культури населення.

Профілактику адміністративних правопорушень у вузькому розумінні можна розглядати як діяльність державних органів, адміністрацій підприємств, установ та організацій, їх трудових колективів, громадських організацій та окремих громадян, що спрямована на попередження окремих проступків, застереження конкретних осіб або груп людей від вчинення ними адміністративно караних протиправних дій [31].

У контексті нашого дослідження слід звернути увагу на низку дисертаційних досліджень, які були підготовлені упродовж 2000 – 2015 років та тією чи іншою мірою стосувались питань профілактики адміністративних правопорушень.

Так, наприклад, А.Ф. Мота, розглядаючи питання адміністративної відповідальності військовослужбовців за законодавством України з'ясував питання профілактики адміністративних деліктів серед військовослужбовців, значення заходів адміністративної відповідальності для їх попередження [32].

Д.І. Йосифович при дослідженні адміністративної відповідальності посадових осіб органів місцевого самоврядування за корупційні діяння також звертається до питання профілактичної роботи серед посадових осіб органів місцевого самоврядування [33].

У своїй праці, що присвячена адміністративній діяльності кримінально-виконавчої інспекції щодо осіб, звільнених від відбування покарань з випробуванням Р.В. Алієв звертає увагу на індивідуально-профілактичну роботу з особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, а

також окреслює питання, що пов'язані з адміністративно-правовими засадами організації діяльності кримінально-виконавчої інспекції у проведенні індивідуально-профілактичної роботи з такими особами [34].

Низка науковців присвятили свої дисертаційні дослідження питанням профілактики дорожньо-транспортного травматизму та правопорушень у сфері транспорту [35-40].

Особливу увагу в контексті нашого дослідження слід приділити працям К.Л. Бугайчука [41], І.Б. Стахури [42], О.М. Литвинова [43] та Ю.С. Назара [44].

Так, зокрема К.Л. Бугайчуком розглянуто питання стосовно профілактики адміністративних проступків, а також її зміст та види. Автором були визначені головні заходи щодо профілактики адміністративних проступків, наведено пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства з питань діяльності та профілактики адміністративних проступків [41].

І.Б. Стахурою досліджено адміністративно-правове регулювання діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку щодо профілактики правопорушень та сформульовано теоретичні положення та практичні рекомендації з урахуванням особливостей функціонування громадських формувань з охорони громадського порядку як суб'єктів профілактики адміністративних правопорушень і злочинів. У процесі дослідження адміністративно-правового статусу громадських формувань з охорони громадського порядку у сфері профілактики правопорушень, принципів та порядку організації профілактичної роботи таких формувань, науковцем проаналізовано засади взаємодії громадських формувань з органами й окремими службами ОВС, органами місцевого самоврядування та місцевими державними адміністраціями у профілактиці правопорушень [42].

Водночас, О.М. Литвиновим досліджено методологічні проблеми визначення ефективності координації профілактики злочинів, а також ефективності координаційної діяльності окремого органу в межах координаційного рішення. Автором запропоновано певні прикладні прийоми та засоби вимірювання й оцінки ефективності координаційної діяльності щодо

профілактики злочинів [43].

Натомість, Ю.С. Назар дослідив взаємовідносини, що виникають між територіальними органами внутрішніх справ і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування під час профілактики адміністративних правопорушень. Ним охарактеризовано взаємодію суб'єктів на регіональному та місцевому рівнях у системі профілактики адміністративних правопорушень, а також запропоновано рекомендації щодо вдосконалення структури та форм взаємодії територіальних ОВС з місцевими органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування стосовно профілактики адміністративних порушень [44].

Однак для нашого дослідження досить важливе значення відіграють саме ті праці, в яких було піднято питання профілактики правопорушень у сфері економіки. Так Л.М. Дудник предметом свого дослідження обрав один із важливих аспектів економіки – адміністративно-правове забезпечення діяльності податкової міліції щодо протидії фіктивному підприємству, в якому обґрунтував організаційно-правові засади, інформаційно-аналітичне й організаційно-правове забезпечення діяльності податкової міліції щодо профілактики фіктивного підприємства та ліквідації фіктивних підприємств [45].

Не менш важливе питання було піднято у дисертаційному дослідженні І.М. Романенка, де вчений дослідив адміністративно-правові засади профілактики порушень митних правил. У цій праці проаналізовано поняття «порушення митних правил» і визначено їх місце в структурі адміністративних правопорушень. Сформульовано поняття та визначено компетенцію суб'єктів профілактики порушень митних правил, проведено аналіз їх правових статусів, а також висвітлено форми та методи профілактичної діяльності [46].

І нарешті мусимо зазначити, що неабиякий інтерес у контексті нашого дослідження має дисертація В.В. Коваленка, підготовлена вченим у 2004 році, що була присвячена організації профілактики економічних злочинів в Україні [47].

Водночас, слід зауважити, що різноманітні аспекти профілактики були

предметом розгляду й низки інших дисертаційних досліджень [48-51] та ін.

Однак, не зважаючи на значний інтерес до проблеми профілактики правопорушень до кінця не вирішеною залишається низка питань, що обумовлюється складністю та багатогранністю досліджуваного питання. Сфера профілактики адміністративних правопорушень надзвичайно широка, тим більше, якщо брати до уваги реальні можливості і масштаби загальносоціальної профілактики. Сьогодні профілактика адміністративних правопорушень вже не може залишатись полем діяльності тільки юристів-теоретиків. З метою забезпечення комплексного підходу до профілактики, до її практичного виконання повинні залучатися представники різних суспільних, природничих та економічних наук, а найголовніше практики – суб'єкти профілактичної діяльності. Тобто, осторонь цієї проблеми не можуть залишатися ні державні органи влади, ні правоохоронні органи, які виступають суб'єктами профілактики адміністративних правопорушень загалом та у сфері економіки, зокрема.

Натомість, підсумовуючи викладене вище можемо констатувати, що сучасний етап розвитку України характеризується послідовним розгортанням демократизму та забезпечує зростання активності населення у вирішенні соціальних завдань держави та знаходить своє відображення у її діяльності, спрямованій на протидію адміністративним проступкам та іншим правопорушенням у сфері економіки. Саме демократія дозволяє ставити питання протидії економічним проступкам на рівень соціальних завдань, які вирішуються єдиними зусиллями держави, її інститутами, громадськими організаціями, колективами та окремими громадянами. Головним напрямом у діяльності держави щодо протидії адміністративним правопорушенням у сфері економіки була, є і буде профілактика таких адміністративних правопорушень.

Однак, для створення ефективної системи профілактики необхідно, щоб діяльність суб'єктів профілактичної роботи базувалася на чіткому та зрозумілому законодавстві, фундаментом якого має стати Закон України «Про профілактику правопорушень» і, де буде чітко визначено завдання профілактики, принципи на яких вона будуватиметься, суб'єкти профілактичної діяльності та їх

повноваження і компетенція, принципи взаємодії між суб'єктами профілактики та низка інших важливих питань. У контексті вказаного вище ми намагатимемось розглянути питання адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень у сфері економіки.

1.2 Теоретико-методологічне підґрунтя дослідження адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень у сфері економіки

Пристаючи до розгляду теоретико-методологічного підґрунтя дослідження адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень у сфері економіки слід наголосити на тому, що як свідчить практика стан економіки, рівень її розвитку та ефективність функціонування, передусім, залежать від спроможності держави здійснювати управління виробництвом та обігом виробленого у ньому матеріального продукту.

Виходячи з цих визначень стає зрозумілим, наскільки складним саме організаційно і у той же час відповідальним є процес пізнання адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень у сфері економіки, який сприяв би забезпеченню ефективного розвитку економіки держави. Складність, багатогранність і міждисциплінарний статус будь-якої наукової проблеми призводять до необхідності вивчення її у системі таких координат, що задається різними рівнями методології науки.

Необхідно зауважити, що саме поняття «методологія» (від грец. μέθοδος – правильний, вірний шлях, шлях дослідження) в сучасній науці подається по-різному і трактується доволі неоднозначно.

У наукових джерелах поняття методології прийнято розглядати у двох площинах – широкій та вузькій. У широкому розумінні слова методологія – це теорія людської діяльності, «це діяльність пізнання, мислення або, якщо говорити точніше, вся діяльність людства, включаючи сюди не лише власне пізнання, але й виробництво. Можна сказати, що методологія ... є теорія людської діяльності» [52, с.6]. У вузькому розумінні слова під методологією розуміють сукупність

методів, прийомів, процедур наукового дослідження [53, с.5-6]. Саме таке ставлення до методології переважає, наприклад, в зарубіжній (американській і взагалі англомовній) науковій літературі.

Своєрідним компромісом між надто широким і надто вузьким розумінням методології як шляху пізнання виступає багаторівневий підхід, коли розрізняються: найзагальніші методи наукового пізнання – аналіз і синтез, сходження від абстрактного до конкретного тощо (філософська методологія); загальні для багатьох наук, міждисциплінарні методи пізнання – системний та організаційний аналіз, кібернетичний, синергетичний підходи тощо (загальнонаукова методологія); теорія і методи конкретної науки, галузі знань; методика, сукупність операцій і процедур, що застосовуються в конкретних дослідженнях [54, с.40].

На нашу думку, будь-яка методологія, а особливо методологія вдосконалення суспільних відносин (а економіка виступає однією зі сторін суспільних відносин) полягає в тому, щоб чітко визначити такі методи дослідження соціальних явищ, які, по-перше, відповідають самому об'єкту дослідження, тобто адекватні природі самого досліджуваного явища, а, по-друге, дають теоретичне уявлення про систему методів дослідження конкретного явища, що треба сприймати як теорію, звернену до практики дослідження. При цьому методологію не можна розглядати тільки як науково-дослідницький інструментарій. Методологія – це, перш за все, теоретичне уявлення про саме явище й про можливість його вивчення з метою практичного вдосконалення, без чого ніяке практичне вдосконалення соціальної практики не має сенсу, а реформування буде щонайменше неефективним, якщо не шкідливим.

Питання методології досить складне, оскільки саме воно досить часто в наукових джерелах тлумачиться по-різному. Багато зарубіжних наукових шкіл не розмежовують методологію і методи дослідження. У вітчизняній науковій традиції методологію розглядають як:

- 1) вчення про науковий метод пізнання та перетворення світу; його філософська, теоретична основа;

2) сукупність методів дослідження, що застосовуються в будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта її пізнання [55, с.664].

Найчастіше методологію тлумачать як теорію методів дослідження, створення концепцій, як систему знань про теорію науки або систему методів дослідження. Методику розуміють як сукупність прийомів дослідження, включаючи техніку і різноманітні операції з фактичним матеріалом [56].

Методологія виконує такі функції:

- визначає способи здобуття наукових знань, які відображають динамічні процеси та явища;
- спрямовує, передбачає особливий шлях, на якому досягається певна науково-дослідницька мета;
- забезпечує всебічність отримання інформації щодо процесу чи явища, що вивчається;
- допомагає введенню нової інформації до фонду теорії науки;
- забезпечує уточнення, збагачення, систематизацію термінів і понять у науці;
- створює систему наукової інформації, що ґрунтується на об'єктивних фактах, і логіко-аналітичний інструмент наукового пізнання [57, с.56].

Під методологічною основою дослідження розуміється основне, вихідне положення, на якому ґрунтується наукове дослідження. Методологічні основи цієї науки завжди існують поза цією наукою, за її межами і не виводяться із самого дослідження [57, с.57].

Методологія – вчення про систему наукових принципів, форм і способів дослідницької діяльності – має чотирирівневу структуру. Нині розрізняють фундаментальні, загальнонаукові принципи, що становлять власне методологію, конкретно наукові принципи, що лежать в основі теорії тієї чи іншої дисципліни або наукової галузі, і систему конкретних методів і технік, що застосовуються для вирішення спеціальних дослідницьких завдань [57, с.57].

Філософська, або фундаментальна, методологія є вищим рівнем методології науки, що визначає загальну стратегію принципів пізнання особливостей явищ,

процесів, сфер діяльності [57, с.57].

Не заглиблюючись у розкриття поняття і предмета методології, зазначимо однак деякі принципи наукового пізнання, що, на нашу думку, є доволі суттєвими чинниками для кращого розуміння адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень у сфері економіки.

Фундаментальні принципи ґрунтуються на узагальнюючих, філософських положеннях, що відображають найсуттєвіші властивості об'єктивної дійсності та свідомості з урахуванням досвіду, набутого в процесі пізнавальної діяльності людини. До них, зокрема, належить *принцип діалектики*, що відображає взаємозумовлений і суперечливий розвиток явищ дійсності.

Діалектична логіка пізнання стала універсальним інструментом для всіх наук, при вивченні будь-яких проблем пізнання і практики.

Діалектика як метод пізнання природи, суспільства і мислення, розглянута в єдності з логікою і теорією пізнання, є фундаментальним науковим принципом дослідження багатопланової та суперечливої дійсності в усіх її проявах. Діалектичний підхід дає змогу обґрунтувати причинно-наслідкові зв'язки, процеси диференціації та інтеграції, постійну суперечливість між сутністю і явищем, змістом і формою, дотримати об'єктивність при оцінюванні дійсності. Досвід і факти виступають джерелом, основою пізнання дійсності, а практика – критерієм істинності теорії. Діалектика як фундаментальний принцип і метод пізнання має величезну пояснювальну силу. Однак вона не підмінює конкретно наукові методи, пов'язані зі специфікою досліджуваної сфери. Діалектика виявляється в них і реалізується через них відповідно до вимог спадкоємності та непротиріччя в методології [57, с.58].

Принцип універсальності законів світобудови. Розвиток науки загалом характеризується єдністю протилежних тенденцій – диференціації та інтеграції наукових знань. Провідними на сучасному етапі виступають інтеграційні процеси, що передбачають необхідність об'єднання досліджень неживої і живої природи та суспільства, вивчення їх з точки зору універсальних законів світобудови. При цьому основні закономірності соціального буття (включаючи економіку як

соціальний феномен) виступають як інобуття загальних закономірностей саморуку (самоорганізації) матерії, світу, світобудови, як модифікація їх фундаментальних властивостей [58, с.135-154]. Для економічної сфери цей принцип означає необхідність поглянути на неї з більш широких позицій, переборюючи антропоцентризм і аксіологізм (ціннісний підхід щодо предмета дослідження).

Загальнонаукова методологія використовується в усіх або в переважній більшості наук, оскільки будь-яке наукове відкриття має не лише предметний, але й методологічний зміст, спричиняє критичний перегляд прийнятого досі понятійного апарату, чинників, передумов і підходів щодо інтерпретації матеріалу, що вивчається [57, с.59].

Принцип універсальності загальнонаукових методів пізнання дійсності. Виходячи із принципу універсальності законів світобудови, можна припустити універсальність загальнонаукових методів пізнання дійсності, включаючи економічну сферу.

Це означає змогу застосовувати при дослідженні адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень у сфері економіки, не лише системного, історичного, термінологічного, функціонального, когнітивного аналізу, моделювання тощо, але й синергетики, теорії хаосу, теорії катастроф та інших сучасних загальнонаукових концепцій.

Принцип відносності знань (релятивізм). Будь-яке знання про будь-який предмет дійсності відносне, неповне, обмежене.

Ніколи не можна досягти повного і кінцевого знання про досліджуваний об'єкт. Це пов'язано, насамперед, із тим, що всі об'єкти дійсності знаходяться у постійній зміні. І «фактично не існує ні пропозицій, ні слів зі значенням, котрі були б незалежні від обставин проголошення» [59, с.321]. Відомий учений К. Поппер з цього приводу зазначав, що «... наукові результати «відносні» ... лише постільки, поскільки вони є результатами відповідної стадії наукового розвитку і підлягають зміні в ході наукового прогресу» [60, с.255-256].

Зрозуміло, що будь-яке нове не виникає на порожньому місці, адже базою

для нього завжди є спадщина минулого. Багато складних проблем, з якими сьогодні доводиться стикатися, примушують звертатися до багатого соціально-історичного досвіду минулого. Значення досягнутого завжди усвідомлюється, коли бачиш його витoki. Історія вчення про профілактику правопорушень – це одночасно й історія боротьби із злочинністю, історія давня, що йде своїми витокami з глибини попередніх віків.

Мислителі минулого, висловлюючи ідеї про правопорушення, їх причини, заходи попередження, про осіб, які їх вчиняють, не могли знати, що створюють самостійне вчення про попередження правопорушень, тим більше що воно утілюється в різних правоохоронних системах. Старогрецький філософ Платон закликав законодавця створювати закони, що відвертають від правопорушення тих, хто може стати правопорушником. Він пропонував не забувати про те, що у боротьбі із правопорушеннями потрібно думати, як їх краще всього попереджувати. Зло не можна допускати, говорив Платон, бо за нього доведеться карати. Погляди Платона на можливість профілактики правопорушень викладені в його вченні про світову гармонію і внутрішню гармонію людини, які нібито порушуються фактом правопорушення. Правопорушення при цьому розглядалося як хвороба душі людини і як хвороба держави. Натомість, законодавець (держава), на думку Платона, повинен лікувати цю хворобу. Він зауважував, що державі слід піклуватися про те, аби не виникали розкіш і убогість, бо перша розвиває розніженість і неробство, а друга – низькі почуття і бажання робити зло. Мислителем також висловлюється думка про психічну дію на осіб, схильних до правопорушень. Платон, зокрема, писав, що встановлені закони повинні робити стримуючий вплив на спонукальні начала протиправних дій і вчинків – гнів, прагнення до насолод і неробства, ревності, непорозуміння та ін. [61]. Проте найяскравіше ця думка виражена в Арістотеля, який був учнем Платона. Він обґрунтовує цю думку описуючи моральний стан правопорушників, їх надії на безкарність у зв'язку з обстановкою, в якій було вчинено правопорушення. Не заперечуючи того, що правопорушення можуть викликатися зовнішніми відносно індивіда чинниками (випадком, природою, бідністю, багатством), Арістотель,

вбачаючи одну з головних причин правопорушень у зіпсованих звичках і смаках, які суперечать розуму, або в пристрастях, що його затьмарюють. Закон і загроза покарання, писав він, можуть стримувати правопорушення саме тому, що правопорушник по своїй волі стає зіпсованим, і від нього самого залежить здійснення зла. За словами Арістотеля, коли ми кидаємо камінь в простір, ми не можемо його повернути назад або зупинити, але ми відповідальні за шкоду, яка може бути заподіяна каменем, бо первинний рух його перебував у нашому вільному розпорядженні. За його словами, психічний примус може запобігти правопорушенню, оскільки закон повинен допомогти духу панувати над тілом, а розуму – над інстинктами [62]. Оцінюючи ці ідеї Платона і Арістотеля, можна сказати, що саме вони заклали фундамент подальших досліджень профілактичних і контрольних функцій держави і закону, формування системи профілактики правопорушень.

Серед учених Стародавнього Риму, які розмірковували над проблемами правопорушень та їх попередження, слід назвати Цицерона, Сенеку, Лукреція, Публія Сера. В їхніх ідеях виражені погляди на правопорушення як на погану поведінку, пов'язану з такими людськими гріхами, як користолюбство, честолюбство, злісність, гордість, заздрість, гнів, а також з бідністю, відчаєм, безправ'ям. Проте свої позиції вони виражали відносно громадян Риму, і менше всього відносно рабів, які такими не були.

Епоха панування теологічного світогляду практично стерла умови для розвитку наукового знання, зникли можливості вільно викладати свої переконання і критично відноситися до досягнутого [63]. Правопорушення розглядалися як прояв «злого духу», що вселився в людину, «витівки диявола», результат дії «нечистої сили». Подібна боротьба із правопорушеннями вимагала створення не лише відповідної теорії, але і методики (способів) виявлення правопорушень та їх доказування (різні випробування і тортури) і заходів боротьби з ними – жорстокі фізичні покарання, у тому числі тяжкі види страти.

Буржуазія, яка прийшла до влади, протиставила теологічному світогляду раціонально-гуманістичну концепцію суспільства і людини. Філософи-

просвітники розглядали людину як розумну, вільну від яких-небудь «таємничих сил» істоту і пояснювали правопорушення внутрішніми якостями індивіда, його «злою волею», пристрастями і вадами, що штовхають на порушення закону. Протиправна людина набуває нового вигляду, пов'язаного з уявленням про неї як морально неповноцінну і злісну істоту, що живе за рахунок порушення фундаментальних законів впорядкованого суспільства. Ідеї філософів-просвітників мали історично прогресивне значення, оскільки переносили пояснення правопорушень із сфери релігійних уявлень і забобонів про різні міфічні сили «зла» на раціональну, значною мірою матеріалістичну, хоча і науково обмежену основу.

Розкриття соціального змісту правопорушення, покарання, попередження правопорушень, започатковане в загальнофілософському, соціологічному і політичному плані просвітниками і гуманістами XVIII ст., продовжене і соціально поглиблене соціалістами-утопістами, було розвинено і прогресивними мислителями царської Росії, що бачили в правопорушеннях одне з проявів соціальних вад кріпосництва.

Першим в цій когорті, за загальним визнанням вчених, є О.М. Радіщев – мислитель, письменник, філософ, юрист, статистик. Він вважав, що більшість правопорушень, які вчинялися в Росії були реакцією народу на неймовірно важкі умови свого існування, реакцією вимушеною і тому виправданою. У роботі «Про законоположення» О.М. Радіщев, розглядаючи правопорушення як соціальне явище, пов'язував їх причини, стан, динаміку із станом суспільства, з процесами, які в ньому відбуваються, з тими історичними змінами, які це суспільство зазнає. Він вказував на необхідність належного вивчення правопорушень і практики боротьби з ними, закликав урядові органи організувати статистичний облік правопорушень на основі розгорнутих показників. О.М. Радіщев відстоював ідею переваги попередження правопорушень над покаранням за їх вчинення. «Правило будь-якого законоположення, — писав він, — правило, що мусить шануватися завжди аксіомою, є: що краще попереджати правопорушення, аніж за них карати. Верховна влада має багато засобів скеровувати діяння громадян на дорогу закону,

і всі вони можуть бути предметом загального зазначення» [64].

Поза всяким сумнівом, такі погляди мислителів минулого слугують прообразом сучасних уявлень про діяльність, пов'язану з попередженням правопорушень, основ формування системи профілактики правопорушень як самостійного соціально-правового інституту.

Оцінюючи сучасний стан вчення про профілактику правопорушень, не можна не сказати, що видана до недавнього часу наукова література з профілактичної проблематики здебільшого трактувала принципові питання теорії злочинності, її походження, причини, закономірності, тенденції перспектив з позицій, що панував в державі марксистсько-ленінського диктату. Крах комуністичного світогляду докорінно змінив підходи вчених до оцінки процесів і явищ, пов'язаних з вчиненням правопорушень і на пострадянському просторі, і в усьому світі. В той же час як методологічна основа залишилося науково обґрунтоване знання, розуміння, пояснення і передбачення всього того, що так чи інакше пов'язане з правопорушеннями та їх профілактикою.

Отже, розроблені впродовж останніх десятиліть теоретичні концепції, методологічні принципи та методичні підходи, що становлять арсенал необхідних науковцю знань, виявилися нині, на жаль, недостатніми, щоб всесторонньо проаналізувати, пояснити існуючі та чітко спрогнозувати майбутні процеси у сфері економіки, а також виробити дієве адміністративно-правове регулювання профілактики правопорушень у сфері економіки. Тому перед сучасною наукою з цілковитою очевидністю постало надзвичайно важливе завдання – переосмислення багатоманітної теоретичної спадщини та створення на її основі нової конструктивної та дієвої теорії профілактики адміністративних правопорушень загалом та у сфері економіки, зокрема.

Методи вивчення адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень у сфері економіки – це сукупність спеціальних прийомів дослідження превентивних, профілактичних заходів у цій площині.

В сучасних умовах вчення про профілактику правопорушень вступає в якісно новий етап свого розвитку. Зберігаючи і виконуючи свої пізнавальні,

пояснювальні і передбачувальні ролі, воно все більше стає сферою особливої професійної діяльності, яка формує систему обґрунтованого попередження адміністративних правопорушень.

Сьогодні проводиться значна робота в галузі вивчення правопорушень, причин і умов їх вчинення, особистості тих хто їх вчиняє, формуються нові концепції профілактики правопорушень в умовах зміни суспільного розвитку. Характерна особливість дослідження названих проблем полягає в тому, що вчені зробили різкий поворот до конкретних соціологічних досліджень, а поряд з цим – до більш глибоких теоретичних узагальнень.

Зростає активність статистичного і математичного аналізу процесів і явищ, пов'язаних із правопорушеннями. Розробляються новаторські методики вивчення вказаних проблем. Особливе значення, як і раніше надається прогнозуванню, плануванню і моделюванню. Досліджуються проблеми регіональних і галузевих правопорушень, політичні, економічні та демографічні явища і процеси, що впливають на їх вчинення. Активізувалися дослідження у сфері пізнання біопсихологічних властивостей особистості, які впливають на поведінку правопорушника.

Розвиток вчення про профілактику правопорушень є безперервним процесом. При цьому висуваються і вирішуються нові профілактичні проблеми, яких, до речі, сьогодні є доволі великий перелік.

Усі існуючі концепції базуються на одній з таких моделей взаємодії права й економіки:

- 1) економіка визначає право (або, застосовуючи марксистську термінологію, вони співвідносяться як базис і надбудова);
- 2) першість віддається праву перед економікою;
- 3) право й економіка розглядаються як взаємно діючі, такі що взаємно впливають один на одного.

Аналіз робіт сучасних авторів приводить до висновку про те, що сьогодні загальновизнаною є третя модель.

У юридичній літературі часто вживаються поняття «економіко-правові

методи», «економіко-правовий підхід». Як зазначав академік В.К. Мамутов, економіко-правовий підхід, по-перше, дозволяє здійснювати дослідження адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень у сфері економіки на стику економіки і права, що характеризує його як комплексний підхід. По-друге, економіко-правовий підхід – це системний підхід. Системність проявляється, з одного боку, у тому, що він забезпечує охоплення як єдиного цілого, усієї сукупності правових відносин, що відповідають предмету економіки, її організації, функціонуванню й розвитку, з іншого боку, – у тому плані, що юридичні дослідження проводяться на базі економічних, і вирішення правових завдань розглядається в контексті вирішення економічних проблем [65].

Дослідження проблеми адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень у сфері економіки можливо здійснити лише на основі комплексного та системного підходів, наукові та пізнавальні можливості яких за останні роки знаходять все більшого застосування. Комплексність та системність запобіжного впливу на адміністративну деліктність є складним, внутрішньо взаємопов'язаним і цілісним процесом, що охоплює всі форми позитивного впливу на правопорушення, які існують. Цей процес в силу свого впливу пов'язаний із соціально-економічними та ідеологічними змінами, чутливо реагує на негативні явища у нашому житті. Система попереджувального впливу на адміністративні правопорушення в економічній сфері постає із реальної дійсності на тій підставі, що існує якісно визначений об'єкт, на який необхідно здійснювати профілактичний вплив. Під об'єктом системного і комплексного попереджувального впливу слід розуміти сукупність різноманітних, багатосторонніх явищ, процесів, їх окремих сторін, чинників об'єктивного і суб'єктивного порядку, що обумовлюють існування адміністративної деліктності та вчинення деліктів. Важливим в цьому напрямі є визначення внутрішніх і зовнішніх деліктних чинників. Їх сутність повинна аналізуватися на основі вчення про детермінаційний комплекс адміністративної деліктності, складовою якої він є [66].

Необхідно зазначити, що ідея попередження адміністративної деліктності

пронизує всю систему адміністративно-правових та процесуальних інститутів, які є не повною мірою гнучкими, рухливими і пристосованими до потреб суспільства. Адже саме поняття «попередження» є збірним або комплексним [67].

Першим етапом попереджувальної діяльності, спрямованої на недопущення протиправних дій з боку конкретної особи, є профілактика. Якщо вона стає недостатньо ефективною, тоді виникає необхідність запобігання адміністративному правопорушенню або його припиненню. Водночас, виникають ситуації, коли поняття «попередження» і «припинення», з огляду на практику їх застосування, досить часто виглядають як тотожні, хоча між ними існують деякі відмінності. Вони вказують на наявність певної системи дій порушника, якими б швидкими або миттєвими вони не були. Існує певний момент і в підготовці до вчинення протиправних дій. Тому необхідно застосовувати виховні або профілактичні заходи примусу, і лише після цього, якщо проведена профілактика не дала позитивних результатів, вся увага зосереджується на попередженні адміністративного правопорушення [67].

Однак, слід зауважити, що однакове вживання термінів «попередження» і «профілактика» є нелогічним, оскільки в систему попередження адміністративної деліктності входять різноманітні види профілактичної діяльності суб'єктів профілактики, але ця діяльність дуже рідко аналізується як окрема, відносно самостійна і складна підсистема [68].

Натомість, практична діяльність правоохоронних органів свідчить, що боротьба з адміністративними правопорушеннями неможлива без вирішення однієї з найважливіших проблем – профілактики адміністративної деліктності. Практична її необхідність ґрунтується на тому, що більшість людей спочатку вчиняють адміністративні проступки, а згодом – злочини. Тому цільовим призначенням профілактики адміністративного проступку є попередження правопорушень з метою запобігання переростання проступків у кримінальні злочини.

Побудова правової держави в Україні передбачає створення ефективно працюючого механізму правового впливу на учасників суспільних відносин,

розвинутої і досконалої системи правового регулювання найбільш важливих проблем. За допомогою законодавчих актів, прийнятих Верховною Радою, регламентується поведінка суб'єктів правовідносин, держава як суверенна політико-територіальна організація суспільства здійснює верховне правління загальними справами у суспільстві, централізоване правове регулювання суспільних відносин.

1.3 Стан і загальний характер адміністративних правопорушень у сфері економіки в Україні

Сучасний період розвитку української держави характеризується глибоким реформуванням політичних, соціальних, економічних, духовних та інших основ суспільного та державного життя. Однак проведені реформи, не маючи під собою необхідної основи та досвіду здійснення, привели до кризи, розриву існуючих раніше зв'язків, зміни системи цінностей, нестійкості.

Не зважаючи на численні декларації з боку української влади про необхідність модернізації й інтенсифікації національної економіки суттєвих зрушень щодо цього не відбувається. Більше того, реальний економічний стан країни свідчить про стійку динаміку деградації національної економіки [69].

Про серйозні проблеми в організаційному забезпеченні економічного розвитку України свідчать стабільно низькі позиції в рейтингу конкурентоспроможності, який щорічно розраховується і оприлюднюється Всесвітнім економічним форумом (ВЕФ). Згідно з Глобальним звітом конкурентоспроможності Україна займала останніми роками місця: 2005/2006 р. – 84-е зі 117 країн; 2006/2007 р. – 78-е зі 125 країн; 2007/2008 р. – 73-е зі 131 країни; 2008/2009 р. – 72-е зі 134 країн; 2009/2010 р. – 82-е зі 133 країн; 2010/2011 р. – 89-е зі 139 країн; 2011/2012 р. – 82-е зі 142 країн; 2012/2013 р. – 73-е зі 144 країн [70]. У 2015 році у рейтингу конкурентоспроможності країн світу серед країн колишнього СРСР фігурують Литва (займає 28 місце), Естонія (31), Казахстан (34), Латвія (43). Натомість, Україна, яка за минулий рік втратила відразу 11

позицій (найгірший результат серед усіх включених в рейтинг країн) зайняла передостаннє 60 місце, обігнавши лише Венесуелу [71].

У 2006 р. за індексом глобальної конкурентоспроможності 125 країн світу були поділені на три групи відповідно до рівня їхнього розвитку: 1) країни «початкової» стадії розвитку; 2) країни, що перебувають на стадії ефективного розвитку; 3) країни, що вийшли на стадію інноваційного розвитку. Україна віднесена до «початкової» стадії розвитку, де її партнерами є ще 46 країн, серед яких – найбільш пострадянські республіки, а також країни Африки, Азії, Латинської Америки. В основі такого регресу – ріст «системного відриву» української економіки від економік провідних країн через несумісність технологій, низьку здатність до інвестицій і нововведень, структурно-галузеву й інституціональну несумісність, значний рівень корумпованості влади [72], а також, зокрема й через значну кількість адміністративних правопорушень, що вчиняються у сфері економіки.

Зрозуміло, що для запобігання цьому Україна повинна якомога швидше здійснити рішучі і насправді революційно-реформаторські дії щодо переформатування національної економіки з метою переведення її на новий інноваційно-технологічний рівень і відповідної реструктуризації. Цього вимагають й амбітні плани теперішньої української влади увести країну в число найбільш розвинених країн світу.

Водночас, слід зазначити, що в сучасних умовах економічна стабільність є не тільки одним з головних чинників забезпечення стабільного функціонування державної влади, але і гарантією її легітимності. Саме тому, першочерговим завданням держави є радикальне зниження вчинення правопорушень в економічній сфері. Адже, будучи зацікавленою в економічній стабільності, державна влада з урахуванням вимог економічних законів, сучасного етапу розвитку економіки забезпечує своєчасне прийняття необхідних рішень з найважливіших питань, які спрямовані на розвиток і розширення економічної діяльності в інтересах окремих господарюючих суб'єктів і всього товариства, а також прийняття конкретних заходів щодо забезпечення їх захисту від протиправних посягань. У зв'язку з цим

особливу тривогу викликають правопорушення економічної спрямованості, які справляють негативний вплив на економіку, гальмують розвиток в країні ринкових відносин, породжують інфляцію, деформують суспільну свідомість, порушують принципи соціальної справедливості, підривають силу і авторитет закону, державних інститутів, призводять до обмеження прав і законних інтересів господарюючих суб'єктів і громадян [73].

Отже, протягом останніх років в Україні спостерігається досить стійка тенденція поширення адміністративних правопорушень, що є негативним явищем в суспільстві. Тому актуальними постають проблеми забезпечення прав і свобод людини, чіткого правового регулювання, підвищення ефективності діяльності державних органів щодо попередження правопорушень, а також виявлення причин самих правопорушень, на основі яких потім будуть вводитися запобіжні заходи.

Згідно з ч. 1 ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) адміністративним правопорушенням (проступком) є протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, що посягає на державний або громадський порядок, власність, права та свободи громадян, на встановлений порядок управління та за яку передбачено адміністративну відповідальність [74].

Адміністративна відповідальність настає лише в тому разі, коли правопорушення за своїм характером не тягне за собою згідно з чинним законодавством кримінальної відповідальності. Тож, адміністративне правопорушення має притаманні саме йому юридичні ознаки. До них потрібно віднести: суспільну небезпеку, протиправність, винність і караність.

Приводом для правопорушення справи про адміністративне правопорушення можуть бути заяви та скарги громадян, рішення відповідних органів, їх посадових осіб тощо. Так, наприклад, зміст ст. 164² КУпАП, вказує на те, що приводом для правопорушення провадження у справі про правопорушення законодавства з фінансових питань є акт перевірки підприємства, установи, організації, натомість зміст ст. 122 КУпАП свідчить, що це – протокол про адміністративне правопорушення [75].

Вчинення адміністративного правопорушення тягне за собою адміністративну відповідальність. Суть адміністративної відповідальності полягає у тому, що до винних у здійсненні правопорушення застосовуються адміністративні стягнення та заходи впливу до неповнолітніх [76].

Фактичною підставою адміністративної відповідальності є факт вчинення протиправного діяння чи їх певної сукупності (наприклад, правопорушення законодавства про ліцензування певних видів господарської діяльності; випуск і реалізація продукції, яка відповідає вимогам стандартів), тобто факт вчинення проступку. Отже, особа може бути притягнута до відповідальності за умови, якщо в її діях є усі ознаки конкретного правопорушення, а також відсутні обставини, що виключають адміністративну відповідальність, перелік яких наведено в ст. 17 КУпАП [77].

Обов'язковою ознакою адміністративного правопорушення є його шкідливість, адже проступком є тільки те діяння, яке визнано шкідливим на рівні закону [78]. Адміністративна відповідальність має місце при наявності складу правопорушення – системи об'єктивних і суб'єктивних елементів діяння, побудованих за чотирма підсистемами, тобто структурно адміністративне правопорушення складається з чотирьох підсистем (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона), та елементів, які входять до складу підсистеми (вина, мотив, мета) [79].

Об'єкт адміністративного правопорушення – це те, на що воно посягає, чому воно завдає шкоди.

Об'єктивну сторону адміністративного правопорушення характеризують ознаки, які визначають акт зовнішньої поведінки правопорушника. До них належать діяння (дія чи бездіяльність), його шкідливі наслідки, причинний зв'язок між діянням і наслідками, місце, час, обстановка, спосіб, знаряддя та засоби вчинення проступку.

Суб'єктом адміністративного правопорушення чинний КУпАП визнає фізичну осудну особу, яка досягла на момент вчинення проступку віку, з якого настає адміністративна відповідальність (з 16 років).

Суб'єктивну сторону адміністративного правопорушення становить пов'язана із його вчиненням психічна діяльність особи. До ознак, які характеризують суб'єктивну сторону, належать вина, мотив і мета вчинення правопорушення.

Вина – основна і обов'язкова ознака суб'єктивної сторони будь-якого адміністративного проступку. Це психічне ставлення особи до вчиненого нею суспільно шкідливого діяння і його наслідків, яке виявляється у формі умислу або необережності.

Мотив і мета вчинення адміністративного правопорушення – факультативні ознаки суб'єктивної сторони складу проступку. Під мотивом розуміється усвідомлене особою внутрішнє спонукання, яким вона керувалася під час вчинення проступку. Мета – це протиправний результат, наслідок, якого прагне досягти особа вчиненням адміністративного правопорушення [80].

Отже, наявність усіх елементів складу адміністративного правопорушення, їх доведеність, а також відсутність обставин, які звільняють особу від відповідальності, є тією підставою, що робить адміністративну відповідальність правопорушника можливою та такою, що повинна мати місце.

Проаналізувавши дані Державного комітету статистики України (табл. 1) видно, що кількість осіб, притягнутих до адміністративної відповідальності становить досить високий відсоток, порівняно з кількістю цивільних справ, але позитивним аспектом є те, що виходячи з статистичних даних кількість осіб притягнутих до адміністративної відповідальності з кожним роком спадає, так, порівнюючи 1997 та 2009 роки проглядається зменшення правопорушень на 58%. Це свідчить про те, що заходи спрямовані на зменшення адміністративних правопорушень, зокрема їх профілактика, є дієвими. Хоча кількість адміністративних правопорушень може бути більшою, оскільки особа, яка вчинила адміністративне правопорушення за певних обставин може і не бути притягнена до адміністративної відповідальності.

Тому, вивчення причин адміністративних правопорушень є досить доцільними, адже знання причин допоможе у правильному визначенні заходів

щодо профілактики правопорушень.

У контексті нашого дослідження доцільно розглянути сукупність найпоширеніших об'єктивних і суб'єктивних чинників, які обумовлюють подальше зростання правопорушень в Україні, зокрема у сфері економіки.

Одними з таких чинників є суб'єктивні причини або ті, які залежать від особистісних властивостей правопорушника. На жаль, упродовж багатьох років у нашій державі недостатню увагу приділяли правовій освіті та вихованню. Значна частина населення погано обізнана із законодавством, через це не завжди виконує його норми. Це сприяє збільшенню кількості правопорушень, адже незнання закону не звільняє від відповідальності. Водночас, нерідко правопорушення може зумовити темперамент особи, наявність у неї певних психічних відхилень. Окрім того значного поширення сьогодні набули такі соціальні лиха, як алкоголізм, наркоманія, токсикоманія, аморальність та інші. Ці умови діють завжди і всюди. У багатьох випадках вони сприяють вчиненню правопорушень, а іноді виступають їх головними причинами.

До об'єктивних або зовнішніх причин та умов, які сприяють вчиненню адміністративних правопорушень у сфері економіки відносять: слабкий економічний розвиток, наслідком чого є системне безробіття; недоліки господарської діяльності (ненадійна охорона об'єктів, відсутність сигналізації, відео нагляду, незадовільний стан обліку і контролю тощо); недосконалість та не координованість діяльності суб'єктів профілактики правопорушень; упущення в культурно-виховній роботі, зокрема недостатня увага держави до сфери дозвілля; розповсюдження пияцтва, наркоманії, токсикоманії тощо [81].

Згідно з КУпАП органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, громадські організації, трудові колективи розробляють і здійснюють заходи, спрямовані на профілактику адміністративних правопорушень, виявлення й усунення причин та умов, які сприяють їх вчиненню, на виховання громадян у дусі високої свідомості і дисципліни, суворого додержання законів України [82].

Органи місцевого самоврядування, місцеві державні адміністрації,

забезпечуючи відповідно до Конституції України додержання законів, охорону державного і громадського порядку, прав громадян, координують на своїй території роботу всіх державних і громадських органів щодо профілактики адміністративних правопорушень, керують діяльністю адміністративних комісій та інших підзвітних їм органів, покликаних вести боротьбу з адміністративними правопорушеннями.

Таблиця 1.

Статистичні дані щодо правопорушень здійснених в Україні

Рік	Всього зареєстровано злочинів	Всього засуджено осіб	Кількість осіб, притягнутих до адміністративної відповідальності, (тис. осіб)	Кількість цивільних справ, розглянутих судами (з постановленням рішення), (тис. справ)
1997	589208	237790	14232,1	599,8
2000	567795	230903	9395,4	911,4
2003	566350	201081	7097,3	1259,3
2006	428149	160865	7677,9	1074,6
2009	439459	146383	8280,5	1541,8

Вчені звертають увагу на тісний взаємозв'язок і взаємообумовленість адміністративних деліктів і злочинів, наявність кореляційних залежностей між показниками динаміки корисливих злочинів і адміністративних правопорушень корисливої спрямованості.

Значною мірою це відноситься до правопорушень зі складами, що межують, а також до правопорушень, які самі по собі створюють умови для вчинення злочинів. Правопорушення у сфері економіки, наприклад податкові правопорушення та злочини відносяться саме до такої групи. Злочинні ухилення від сплати податків тісно пов'язані з правопорушеннями адміністративного і

фінансового характеру, які є їх своєрідною «передкримінальною сходиною». У цьому випадку і в правопорушень, і в злочинів одна і та ж правова підстава притягнення до відповідальності – ухилення платника податків від обов'язку сплатити податки, об'єктами оподаткування в усіх випадках виступають одні і ті ж складові (доходи, прибуток, окремі види діяльності платників податків тощо).

Податкові правопорушення та злочини мають загальні детермінанти протиправної поведінки, загальну правову природу, подібність механізму формування особи злочинця і деліктної особи. Вони здійснюються в однакових, типових умовах, породжені подібними причинами і мають єдину спрямованість.

Натомість, притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері економіки можливе в доволі різних сферах – оподаткуванні, митній справі, у сфері дотримання природоохоронного законодавства, за порушення торговельного законодавства тощо. Незважаючи на те, що кожне з подібних правопорушень має свої особливості, всі вони відносяться до адміністративних, оскільки йдеться про порушення правових норм (незалежно від їх галузевої належності), для яких характерний або домінує адміністративно-правовий метод правового регулювання (влади та підпорядкування).

Аналіз Кодексу України про адміністративні правопорушення [83] дає підстави стверджувати, що адміністративними економічними правопорушеннями, які здійснюються, переважно, підприємцями, є правопорушення:

- що посягають на власність;
- в галузі охорони природи, використання природних ресурсів;
- в промисловості, будівництві та у сфері використання паливно-енергетичних ресурсів;
- у сільському господарстві та ветеринарії;
- на транспорті, в галузі шляхового господарства і зв'язку;
- в галузі житлово-комунального господарства та благоустрою;
- в галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, в галузі фінансів і підприємницькій діяльності;

– проти встановленого порядку управління.

В наукових джерелах адміністративні правопорушення в сфері економіки умовно класифікують на такі групи:

1. Проступки, що порушують: встановлений порядок здійснення підприємницької діяльності; антимонопольне законодавство; дискримінація підприємницької діяльності органами влади і управління.

2. Проступки, що порушують: правила торгівлі, надання послуг та порядок розрахунків з споживачами; здійснення незаконної торговельної діяльності; незаконний відпуск або придбання бензину або мастильних матеріалів.

3. Проступки, що порушують: законодавство у сфері фінансів та оподаткування; порядок формування та застосування цін і тарифів; законодавство щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

4. Проступки, що порушують митні правила [84].

Суб'єктами адміністративної відповідальності за дані правопорушення може бути і громадянин, і посадова особа, а також юридична особа. Відповідальність, як правило, виражається в накладенні штрафу.

Тривалий час уявлення про значення і зміст профілактики економічних правопорушень спрощувалося і включало в себе лише набір превентивних засобів і методів без урахування особливостей окремих сфер ринкової економіки, специфіки суб'єктів господарської діяльності, сучасних реалій розвитку держави та громадянського суспільства, інтеграції вітчизняної економіки у світову. Це не сприяло підвищенню ефективності превентивно-правових та організаційних засобів впливу на причини, умови та інші чинники, що сприяють вчиненню правопорушень економічної спрямованості.

Натомість слід зазначити, що сталий соціально-економічний розвиток країни, а отже забезпечення профілактики правопорушень у сфері економіки є одним з найважливіших стратегічних національних пріоритетів, напрямів забезпечення національної безпеки. Однією з головних стратегічних цілей забезпечення національної безпеки України є досягнення необхідного рівня

національної безпеки в економічній і технологічній сферах, тобто забезпечення економічної безпеки.

Сьогодні існує значна кількість підходів до розкриття поняття безпеки та її економічної складової, що знайшли відображення у відповідних нормативно-правових актах та наукових дослідженнях.

Економіко-правова категорія «безпека» визначається як стан захищеності від будь-чого. Це поняття може застосовуватись як до найбільш загальних речей, так і конкретних ситуацій, пов'язаних з особистістю, суспільством [85].

Дослідження свідчить, що питання безпеки держави, насамперед її національної безпеки взагалі та економічної безпеки зокрема, врегульовано Конституцією України [86], законами України «Про основи національної безпеки» [87], «Про засади запобігання і протидії корупції» [88], «Про захист від недобросовісної конкуренції» [89] та іншими.

Відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки України» «економічна безпека» входить до складу ширшого поняття – «національна безпека України», яка здійснюється шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм у політичній, економічній, соціальній, воєнній, екологічній, науково-технологічній, інформаційній та інших сферах [90].

Автори навчального посібника «Економічна безпека підприємств, організацій та установ» В.Л. Ортинський, І.С. Керницький, З.Б. Живко та ін. економічну безпеку визначають як стан і здатність економічної системи протистояти небезпеці руйнування її структури і статусу, а також перешкодам у досягненні цілей розвитку [91].

Вітчизняний дослідник О. Белов визначає економічну безпеку як «стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, суспільства, держави» [92].

М. Пендюра зазначає, що економічна безпека держави є не тільки однією з найважливіших складових цілісної системи національної безпеки як комплексу

захисту національних інтересів, але й вирішальною умовою дотримання і реалізації національних інтересів [93].

Українські дослідники І. Бінько та В. Шлемко доводять, що «економічна безпека – це такий стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави» [94].

Г. Пастернак-Таранушенко дещо розширює дефініцію економічної безпеки, зазначаючи, що «економічна безпека – це стан держави, що забезпечує можливість створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та зростання добробуту її мешканців» [95].

Ще один представник когорти вітчизняних економістів О. Власюк для визначення економічної безпеки використав науковий підхід, зазначивши, що економічна безпека має розглядатися як складна поліструктурна наука, яка, за аналогією з безпекою екологічних, біологічних, технічних систем тощо, є наукою про безпеку (точніше – «життєздатність») соціально-економічних систем різних рівнів ієрархії (особа, домашнє господарство, галузь, регіон, сектор економіки, національна економіка, світове господарство) [96].

Отже, існує багато визначень поняття «економічна безпека». Однак, як засвідчує дослідження, поняття економічної безпеки, на думку деяких українських науковців, містить усі складові національної безпеки, що ставить знак рівності між цими поняттями. На нашу думку, «національна безпека» за обсягом є значно ширшим поняттям від «економічної безпеки», бо, окрім економічних, містить і інші складові, як зазначено в Законі України «Про основи національної безпеки України». Це, наприклад, захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам, тобто наявних та потенційно можливих явищ і чинників, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України та інші.

Правову складову, можна означити наявністю таких небезпечних чинників, як нестабільність у правовому регулюванні відносин у сфері економіки, в тому числі фінансової (фіскальної) політики держави; недостатньо швидке, а в багатьох випадках і запізнILE нормотворче реагування на ринкові зміни як усередині держави, так і за її межами, відсутність ефективної програми запобігання економічним і фінансовим кризам; зростання кредитних ризиків; «тінізація» національної економіки; переважання в діяльності управлінських структур особистих, корпоративних, регіональних інтересів над загальнонаціональними [97].

У зв'язку з цим особливу тривогу викликають правопорушення економічної спрямованості, які чинять негативний вплив на економіку, гальмують розвиток в країні ринкових відносин, породжують інфляцію, деформують суспільну свідомість, порушують принципи соціальної справедливості, підривають силу і авторитет закону, державних інститутів, ведуть до обмеження прав і законних інтересів суб'єктів господарювання і громадян. І все це, на фоні неоголошеної війни з Російською Федерацією, набагато ускладнює ситуацію із забезпеченням економічної безпеки нашої держави.

Саме зважена і науково обґрунтована правова та економічна політика держави здатна вирішити проблеми становлення вітчизняної економіки. У боротьбі з криміналізацією економіки необхідно активізувати протидію найбільш небезпечним формам злочинності, адміністративним проступкам, а також порушення прав громадян у сфері економічної діяльності. На державному та місцевому рівнях повинні бути вжиті заходи, що забезпечують, насамперед, запобігання загрозам економічних правопорушень, що завдають шкоди соціальній стабільності суспільства, економіці, обороноздатності, інтересам держави, зовнішньоекономічної діяльності тощо [98].

Заходами забезпечення економічної безпеки виступає сукупність способів, дій, спрямованих на запобігання внутрішніх і зовнішніх загроз безпеці.

Однією з найважливіших функцій держави є своєчасне виявлення і попередження процесів, які чинять негативний вплив на розвиток нашого суспільства, загрожують національній безпеці.

Водночас, слід наголосити на тому, що адміністративні правопорушення є основою для формування тіньового сектора економіки, внаслідок чого значна кількість матеріальних ресурсів виводиться з-під фіскального контролю і нерідко використовуються як джерела фінансування злочинів. Водночас, суспільна небезпека тіньової економіки полягає в існуванні неконтрольованого суспільством виробництва, розподілу, обміну і споживання товарно-матеріальних цінностей і послуг, що приховуються від органів державного управління з корисливою метою. З огляду на це, адміністративно-правове регулювання профілактики правопорушень у сфері економіки відіграє надзвичайно важливу роль для забезпечення економічної безпеки держави [99].

Побудова європейської країни, з розвинутою економікою та системою захисту економічних та соціальних інтересів держави, підприємства та громадянина, а саме ця мета є основою для сучасної України, не можлива без захисту національних економічних інтересів. Ефективна система економічної безпеки держави – це питання існування будь-якої держави, тому її забезпечення є одним із пріоритетних завдань розвитку української держави. Забезпечення достатнього рівня економічної безпеки виступає необхідною умовою стабільного розвитку будь-якої країни.

Отже, підсумовуючи викладене вище можемо констатувати, що держава, в інтересах суспільства, визначає і забезпечує правові основи всіх економічних перетворень, захищає економічні інтереси виробників і споживачів, регулює грошовий обіг, формує і розвиває економічно і соціально вигідні сфери. Вона створює і гарантує рівні умови господарювання, встановлює правила поведінки суб'єктів економічних відносин і забезпечує їх стабільність. Натомість, для реалізації усіх намічених планів щодо формування стабільної, міцної економічної сфери потрібно забезпечити ефективне, продумане адміністративно-правове регулювання профілактики правопорушень у цій сфері, що дозволить створити

чітку систему профілактики правопорушень загалом та економічних, зокрема.

Добробут і рівень життя кожного окремого жителя села, селища, міста та в цілому українського народу залежить від розвитку економічної сфери. Тому чим більше впорядкована та врегульована економічна сфера, тим вище рівень життя громадян.

Це аксіома, і вона повинна втілюватися в життя, проте в Україні останнім часом більше вирують політичні пристрасті, ніж проводиться робота по впорядкуванню економічної сфери, а особливо щодо визначення тих аспектів економіки, де відбувається найбільше правопорушень і які впливають на розвиток країни в цілому.

З іншого боку, обмеження та рамки для розвитку бізнесу породжують зростання кількості контролюючих організацій, які стримують розвиток ініціативи та підприємництва.

Тому метою статті є визначення обсягів правового регулювання в сфері економіки, особливо в питаннях притягнення до адміністративної відповідальності за порушення тих чи інших норм.

Виокремлення адміністративних правопорушень у сфері економіки в адміністративному праві України ще не проводилося, проте окремі наукові праці розглядали економічні права громадян та відповідальність за їх порушення [1, с. 315].

Окремі аспекти економічних правовідносин розглядалися в інших працях і монографічних дослідженнях. Автори монографії «Повноваження органів місцевого самоврядування на здійснення комунального управління та охорону власності» розглядають адміністративну відповідальність за посягання на комунальну власність та особливий правовий режим майна, що знаходиться в цих відносинах [2, с. 229].

У зазначеній сфері не було жодного дисертаційного дослідження, проте окремі дослідження висвітлювали певні проблеми адміністративної відповідальності в різних галузях економіки [3; 4].

Розглядалися також питання щодо діяльності правоохоронних органів у

сфері захисту економічних інтересів держави [5, с. 120]. Разом з тим питання класифікації правопорушень у сфері економіки науковцями не пропонувалося.

Для того щоб розглядати проблеми адміністративних правопорушень у сфері економіки та запропонувати їх класифікацію, на нашу думку, треба визначити, що являють собою такі правопорушення.

У юридичній енциклопедії ми можемо знайти лише визначення економічної злочинності, яка визначається як сукупність суспільно-небезпечних діянь, що посягають на валютно-фінансову систему країни, вчинених на певній території за певний період часу [6, с. 329].

Економічну злочинність характеризують певні кількісні та якісні показники: кількість злочинів, осіб, які їх вчинили, структура небезпечності злочинів та ін. Проте немає згадки про дрібні правопорушення у сфері економіки, які теж певною мірою впливають на стан економіки держави.

З іншого боку, в Кримінальному кодексі України [7] немає чіткої диференціації злочинів у сфері економіки, як немає їх і в Кодексі України про адміністративні правопорушення [8].

Ми можемо виділяти правопорушення у сфері економіки тільки при детальному аналізові окремих глав Кодексу України про адміністративні правопорушення, проте чітко визначити, що ці правопорушення є економічними, можливості немає.

У главі 5 Кодексу України про адміністративні правопорушення «Адміністративні правопорушення в галузі охорони праці і здоров'я населення» такими, що певною мірою посягають на економічні правовідносини, ми можемо виокремити правопорушення, визначені статтями 42-1 «Виробництво, заготівля, реалізація сільськогосподарської продукції, що містить хімічні препарати понад гранично допустимі концентрації», 42-2 «Заготівля, переробка або збут радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції», 42-3 «Виробництво, зберігання, транспортування або реалізація продуктів харчування чи продовольчої сировини, забруднених мікроорганізмами та іншими біологічними агентами понад гранично допустимі рівні» та 44 «незаконне

виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах» [8].

Усі зазначені правопорушення, крім того, що вони посягають на здоров'я населення, мають на меті також порушення правил виготовлення та реалізації продукції, що повинно привести до отримання прибутку.

Припустимо, громадяни, які проживають в зоні радіоактивного забруднення, будуть вирощувати сільськогосподарську продукцію та реалізовувати її за підвищеними цінами, отримують прибуток, і водночас їхні дії впливають на стан здоров'я населення.

Таким чином, доцільно відповідальність за зазначені правопорушення посилити.

У главі 6 Кодексу України про адміністративні правопорушення «Адміністративні правопорушення, що посягають на власність» правопорушеннями, що пов'язані з економікою, ми можемо визначити правопорушення, зазначені в ст. 47, 48, 49, 50, 51-1. Наприклад, порушення права державної власності на надра, відповідальність за яке настає за ст. 47 КУпАП, має за мету отримання незаконного прибутку шляхом експлуатації надр. Так само ми можемо трактувати й ст. 48 - порушення права державної власності на води, ст. 49 - порушення права державної власності на ліси та 50 ст. - порушення права державної власності на тваринний світ.

Звичайно, порушення зазначених прав може відбуватися і в інший спосіб, проте в більшості випадків головною метою правопорушень є отримання незаконного прибутку.

Розглядаючи правопорушення, віднесені до глави 7 КУпАП «Адміністративні правопорушення в галузі охорони природи, використання природних ресурсів, охорони пам'яток історії та культури», ми можемо також констатувати, що більшість правопорушень, які реєструються за статтями згаданої глави, також мають на меті отримання незаконного прибутку, тобто порушення у сфері економіки.

Наприклад, ст. 60 визначає правопорушення, пов'язані з порушеннями

правил водокористування. Зазначене правопорушення також має на меті отримання незаконного прибутку. Прямо стосуються економічних відносин правопорушення, що визначені відповідними статтями Кодексу України про адміністративні правопорушення відносно використання та утилізації відходів (ст. 82-1, 82-2, 82-4, 82-5, 826).

Знаходимо правопорушення, які стосуються економічних відносин і в главі 8 Кодексу України про адміністративні правопорушення «Адміністративні правопорушення в промисловості, будівництві та у сфері використання паливно-енергетичних ресурсів». Наприклад, правопорушення, передбачені ст. 96 «Недодержання державних стандартів, норм і правил під час проектування і будівництва», крім загальнотехнічних порушень, мають на меті й отримання прибутку чи хабарів особами, які проводили згадані роботи.

Порушення, передбачені главою 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення, також певною мірою мають економічне підґрунтя. Стаття 106-2 «Незаконний посів або незаконне вирощування снотворного макку чи конопель» передбачає притягнення до відповідальності осіб, які використовують ці незаконні посіви з метою отримання прибутку [8].

Певною мірою правопорушення, пов'язані з економікою, ми можемо знайти і в главі 10 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Наприклад, ст. 136 «Порушення правил, спрямованих на забезпечення схоронності вантажів на залізничному, морському, річковому та автомобільному транспорті» передбачає відповідальність за дії, спрямовані на викрадення таких вантажів та відповідно отримання незаконного прибутку.

Правопорушення, пов'язані зі сферою економіки, ми можемо знайти і в главі 11 Кодексу України про адміністративні правопорушення та особливо в главі 12.

Що стосується торгівельної діяльності, громадського харчування та підприємницької діяльності, то кількість правопорушень, пов'язаних з економікою, мабуть, не врахована всіма статтями Кодексу України про адміністративні правопорушення. Переважна більшість правопорушень також спрямована на отримання незаконного прибутку та переваг.

Таким чином, ми не можемо чітко виокремити у Кодексі України про адміністративні правопорушення дії, пов'язані з порушеннями у сфері економіки, проте в доктринальному визначенні така спроба може принести певні результати. Адже всі правопорушення, пов'язані з економікою, мають на меті отримання незаконного прибутку і можуть бути виділені на цій основі.

Слід розробити певні заходи для проведення профілактики зазначених правопорушень та вирішити питання про підвищення відповідальності за перераховані порушення.

Отже, більшість правопорушень, які пов'язані з економікою та зафіксовані в Кодексі України про адміністративні правопорушення, мають на меті отримання незаконного прибутку, тому доцільно збільшити розмір стягнення стосовно громадян та посадових осіб, які вчиняють такі правопорушення.

З іншого боку, таких правопорушень виявляється мало, адже форми фіксації їх у багатьох випадках є застарілими та не відповідають сучасним методам господарювання.

Є необхідність розробити окремий перелік правопорушень, які посягають на економічні відносини в Україні, провести аналіз їх впливу на економіку держави в цілому та розробити систему профілактичних заходів, спрямованих на їх попередження.

Висновки до розділу 1

Підсумовуючи проведений у першому розділі аналіз теоретико-методологічних засад дослідження адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень у сфері економіки можемо зробити декілька висновків.

1. Регулювання економіки є найважливішою функцією держави в умовах ринкового господарювання і особливо в період трансформаційних перетворень у всіх сферах суспільства. Адже саме держава встановлює правові основи для прийняття управлінських рішень, захищає інтереси національної економіки,

формує її інфраструктуру, контролює процеси грошового обігу, встановлює і розвиває економічно вигідні для суспільства і держави правовідносини, а також створює необхідні механізми для протидії правопорушенням, що вчиняються у сфері економіки. Особливе значення для такої протидії має профілактика адміністративних правопорушень. Саме тому перехід до ринкових відносин, який відбувається в українському суспільстві упродовж останніх років, зумовив необхідність розвитку законодавства щодо адміністративних правопорушень, які вчиняються в економічній площині, виникнення низки нових правових інститутів та методів правового регулювання у цій сфері, а також їх профілактики.

2. До сфери попередження асоціальних, протиправних дій загалом та у сфері економіки, зокрема, прикута увага вчених багатьох галузей знань: адміністративістів, кримінологів, соціологів, психологів та ін., адже профілактичні заходи становлять вагомий інструментарій соціально-правового регулювання економіки України та функціонування її в правовому полі. Для досягнення такої мети, на нашу думку, необхідно керуватися різнорівневою системою заходів протидії протиправним проявам у сфері економіки, які слугують як: а) багатоцільові заходи усунення «вузьких місць» і «тіньових сторін» соціальних процесів та явищ, коли враховуються будь-які форми поведінки, що призводять до вчинення правопорушень у сфері економіки; б) заходи встановлення обставин, що сприяють вчиненню правопорушень у сфері економіки і, які існують незалежно від конкретних осіб; в) заходи, що попереджують перехід від адміністративного правопорушення у сфері економіки до злочину; г) заходи, що усувають обставини вчинення правопорушення у сфері економіки; д) заходи, що попереджують повторність вчинення правопорушення у сфері економіки.

3. Основоположним елементом адміністративно-правового регулювання суспільних відносин, що складаються у зв'язку із здійсненням профілактики адміністративних правопорушень є норма адміністративного права. Адміністративно-правові норми передбачають встановлені державою, її органами законодавчої або виконавчої влади, місцевої адміністрації правила належного чи

можливого поведження суб'єктів адміністративного права, дотримання яких забезпечується спеціальними заходами державного впливу.

Норми адміністративного права, які визначають режим здійснення профілактичної діяльності, переважно носять позитивний характер. Обумовлено це, насамперед, тим, що в ході здійснення профілактичної діяльності, як правило, не виникає конфліктних відносин. Норми адміністративного права, які визначають режим здійснення профілактичної діяльності, носять і матеріальний, і процесуальний характер; в ході реалізації норм адміністративного права виникають і вертикальні, і горизонтальні адміністративні правовідносини.

4. Профілактика правопорушень у сфері економіки – це найгостріша і найважливіша проблема сьогодення, що стоїть на одному з перших місць з-поміж завдань правоохоронних органів практично в усіх країнах світу. Теза про те, що хворобу, зокрема й соціально-правову, легше запобігти, аніж вилікувати, за багато віків стала вже тривіальною і не втрачає своєї актуальності і до нині. Репресія як реакція на правопорушення у переважній більшості випадків виявляється малоефективним заходом. Адже покарання людини за вчинення правопорушення певною мірою запобігає вчиненню нею нових правопорушень, але зовсім не гарантує виключення подібної протиправної поведінки в майбутньому. Іншими словами, при усьому різноманітті і значущості заходів адміністративно-правового характеру в попередженні протиправних діянь найефективнішим, найпродуктивнішим і найгуманнішим слід визнати все те, що не дозволяє здійснювати ці діяння, тобто вжити попереджуючі заходи, використавши увесь арсенал профілактичних засобів. Зрозуміло, якщо адміністративне правопорушення не вдалося попередити, то винного у його вчиненні необхідно притягти до відповідальності, але в той же час суспільство і держава повинні зробити усі можливі заходи для попередження протиправних проявів.

5. Для створення ефективної системи профілактики необхідно, щоб діяльність суб'єктів профілактичної роботи базувалася на чіткому та зрозумілому законодавстві, фундаментом якого має стати Закон України «Про профілактику правопорушень» і, де буде чітко визначено завдання профілактики, принципи на

яких вона будуватиметься, суб'єкти профілактичної діяльності та їх повноваження і компетенція, принципи взаємодії між суб'єктами профілактики та низка інших важливих питань. У контексті вказаного вище ми намагатимемось розглянути питання адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень у сфері економіки.

6. Методи вивчення адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень у сфері економіки – це сукупність спеціальних прийомів дослідження превентивних, профілактичних заходів у цій площині. В сучасних умовах вчення про профілактику правопорушень вступає в якісно новий етап свого розвитку. Зберігаючи і виконуючи свої пізнавальні, пояснювальні і передбачувальні ролі, воно все більше стає сферою особливої професійної діяльності, яка формує систему обґрунтованого попередження адміністративних правопорушень. Сьогодні проводиться значна робота в галузі вивчення правопорушень, причин і умов їх вчинення, особистості тих хто їх вчиняє, формуються нові концепції профілактики правопорушень в умовах зміни суспільного розвитку. Характерна особливість дослідження названих проблем полягає в тому, що вчені зробили різкий поворот до конкретних соціологічних досліджень, а поряд з цим – до більш глибоких теоретичних узагальнень.

7. Розвиток вчення про профілактику правопорушень є безперервним процесом. При цьому висуваються і вирішуються нові профілактичні проблеми, яких, до речі, сьогодні є доволі великий перелік. Усі існуючі концепції базуються на одній з таких моделей взаємодії права й економіки: 1) економіка визначає право (або, застосовуючи марксистську термінологію, вони співвідносяться як базис і надбудова); 2) першість віддається праву перед економікою; 3) право й економіка розглядаються як взаємно діючі, такі що взаємно впливають один на одного. Аналіз робіт сучасних авторів приводить до висновку про те, що сьогодні загальновизнаною є третя модель.

8. Дослідження проблеми адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень у сфері економіки можливо здійснити лише на основі комплексного та системного підходів, наукові та пізнавальні можливості

яких за останні роки знаходять все більшого застосування. Комплексність та системність запобіжного впливу на адміністративну деліктність є складним, внутрішньо взаємопов'язаним і цілісним процесом, що охоплює всі форми позитивного впливу на правопорушення, які існують. Цей процес в силу свого впливу пов'язаний із соціально-економічними та ідеологічними змінами, чутливо реагує на негативні явища у нашому житті. Система попереджувального впливу на адміністративні правопорушення в економічній сфері постає із реальної дійсності на тій підставі, що існує якісно визначений об'єкт, на який необхідно здійснювати профілактичний вплив.

9. Протягом останніх років в Україні спостерігається досить стійка тенденція поширення адміністративних правопорушень, що є негативним явищем в суспільстві. Тому актуальними постають проблеми забезпечення прав і свобод людини, чіткого правового регулювання, підвищення ефективності діяльності державних органів щодо попередження правопорушень, а також виявлення причин самих правопорушень, на основі яких потім будуть вводитися запобіжні заходи.

10. Аналіз Кодексу України про адміністративні правопорушення дає підстави стверджувати, що адміністративними економічними правопорушеннями, які здійснюються, переважно, підприємцями, є правопорушення: що посягають на власність; в галузі охорони природи, використання природних ресурсів; в промисловості, будівництві та у сфері використання паливно-енергетичних ресурсів; у сільському господарстві та ветеринарії; на транспорті, в галузі шляхового господарства і зв'язку; в галузі житлово-комунального господарства та благоустрою; в галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, в галузі фінансів і підприємницькій діяльності; проти встановленого порядку управління.

В наукових джерелах адміністративні правопорушення в сфері економіки умовно класифікують на такі групи: 1. Проступки, що порушують: встановлений порядок здійснення підприємницької діяльності; антимонопольне законодавство; дискримінація підприємницької діяльності органами влади і управління. 2.

Проступки, що порушують: правила торгівлі, надання послуг та порядок розрахунків з споживачами; здійснення незаконної торгівельної діяльності; незаконний відпуск або придбання бензину або мастильних матеріалів. 3. Проступки, що порушують: законодавство у сфері фінансів та оподаткування; порядок формування та застосування цін і тарифів; законодавство щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. 4. Проступки, що порушують митні правила.

11. Сталий соціально-економічний розвиток країни, а отже забезпечення профілактики правопорушень у сфері економіки є одним з найважливіших стратегічних національних пріоритетів, напрямів забезпечення національної безпеки. Однією з головних стратегічних цілей забезпечення національної безпеки України є досягнення необхідного рівня національної безпеки в економічній і технологічній сферах, тобто забезпечення економічної безпеки.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

2.1 Поняття та зміст профілактики адміністративних правопорушень у сфері економіки

Для ефективного функціонування економіки необхідне створення умов щодо попередження вчинення правопорушень у цій сфері, оскільки адміністративні правопорушення в сукупності становлять складний феномен, що розвивається під впливом багатьох чинників. Водночас, адміністративні правопорушення у сфері економіки – це серйозна деструктивна основа, а недооцінка їхньої небезпеки в нашому суспільстві, на жаль, стала вже традиційною. Саме тому важливе значення у цьому відіграє профілактична діяльність суб'єктів, покликаних попередити та запобігати вчиненню правопорушень у цій сфері [100].

Попередження адміністративних правопорушень – це система різноманітних видів діяльності і заходів спеціально визначених суб'єктів і державних, і громадських, спрямованих на усунення причин і умов, які сприяють вчиненню правопорушень. Отже, ключовими елементами (складовими) у цьому понятті є:

- 1) здійснення спеціальних заходів системою державних та громадських суб'єктів попереджувальної діяльності;
- 2) усунення причин і умов, які сприяють вчиненню правопорушень (профілактика).

Натомість, Л.В. Левицька у своєму дослідженні зазначає, що поняття «попередження», «профілактика», «запобігання», «превенція» є синонімами, оскільки фактично їх зміст збігається, а тому спроби розмежування цих понять вбачаються більшістю науковців недоцільними, через відсутність теоретичного та

практичного сенсу [101].

У свою чергу, низка науковців зазначає, що поняття «запобігання правопорушенням» охоплює різні види цілеспрямованої попереджувальної діяльності, зокрема, і профілактику, яка є її часткою. Етимологічні слова-терміни «попередження», «запобігання», «профілактика» близькі за своєю сутністю. Слово «попередити» означає, що за допомогою прийнятих заходів чомусь перешкоджають розвинути, здійснитись. Слово «профілактика» – латинського походження і означає «уберегти», «запобігти». З огляду на таке тлумачення, теоретики та практики розглядають профілактику як частину більш змістовного явища попередження правопорушень [102]. У свою чергу, «запобігати» включає в себе значення «не допускати, заздалегідь відвертати що-небудь неприємне, небажане» [103].

У дискусії з питань запобігання правопорушенням, як зазначає Я.М. Квітка, багато чого поки що залишається неясним, дискусійним, стосовно навіть основних понять. Як у науковій літературі, так і серед практичних працівників, коли йдеться про боротьбу з правопорушеннями, поряд з термінами «попередження» і «профілактика» використовуються і такі терміни, як «запобігання» і «припинення», причому, в одних випадках як рівнозначні, в інших як відмінні за змістом [104].

Як юридичний термін, «профілактика» в широкому плані – це складна, об'єктивно обумовлена система керованої діяльності, що закономірно склалася на конкретному історичному етапі суспільного життя і яка забезпечує науково-теоретичну і практичну реалізацію заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням [105].

Зауважимо, що попередження є найбільш прийнятним і гуманним засобом боротьби з адміністративними правопорушеннями, що передбачає не покарання, а вдосконалення умов життя людей в дусі додержання законів і приписів держави, щоб кожна людина розуміла сутність вчинених правопорушень, їх наслідки, характер та не дозволяла собі байдужого ставлення до видимих правопорушень.

Розбіжність термінів у нормативно-правових актах говорить про нечіткі, а

то й суперечливі уявлення стосовно запобігання правопорушенням у сфері безпеки дорожнього руху.

Звертаючись до юридичного словника [106] із цього приводу, необхідно зазначити, що він залежно від рівня сформованості причин та умов протиправної поведінки і пов'язаного з цим моменту їх реалізації у здійсненні такої поведінки запобігання правопорушенням поділяє на:

- а) профілактику, яка здійснюється до формування умислу;
- б) запобігання, що відбувається після формування умислу до початку вчинення правопорушення;
- в) припинення правопорушення.

Отже, запобігання правопорушенням є більш широкою діяльністю, ніж діяльність профілактична, бо обіймає також зусилля щодо їх відвертання та припинення. Загалом, враховуючи певну умовність, в юридичній літературі і на практиці часто вживаються такі терміни, як “профілактична”, “попереджувальна”, “запобіжна” діяльність, що фіксують як загальне, так і особливе в процесі боротьби з правопорушеннями.

В кримінологічній літературі “запобігання” визначається як складна, багаторівнева система державних органів та громадських організацій, які справляють антикриміногенний вплив на соціальні об'єкти з метою недопущення порушень кримінально-правових норм і усунення (нейтралізації) чинників, що її детермінують [107].

Тому під “запобіганням” (профілактикою, попередженням) правопорушень варто розуміти особливий вид соціальної діяльності, що забезпечує таке перетворення суспільних відносин, у результаті якого усуваються, нейтралізуються чи блокуються детермінанти протиправної поведінки.

На думку Є. С. Жигарьова, профілактику адміністративних правопорушень слід розглядати як частину попереджувальної роботи, спрямованої на виявлення та усунення причин, що породжують правопорушення, та умов, що сприяють їх вчиненню [108].

Доволі розгорнуте визначення поняття профілактики адміністративних

правопорушень наводить О. І. Остапенко, вважаючи, що у площині охорони громадського порядку можуть бути виокремлені три види профілактики адміністративних правопорушень: соціальна, спеціальна та індивідуальна. Так, соціальна профілактика адміністративних правопорушень, вважає вчений, становить систему соціальних заходів, спрямованих на усунення негативного впливу об'єктивних і суб'єктивних чинників на вчинення адміністративних правопорушень.

Спеціальна профілактика адміністративних правопорушень, на думку автора, є частиною соціального процесу, що ґрунтується на використанні засобів, методів і прийомів для врегулювання й усунення негативних чинників, які можуть викликати вчинення адміністративних правопорушень.

До індивідуальної профілактики О.І. Остапенко відносить загальний і спеціальний вплив на особу, поведження якої свідчить про намір вчинення правопорушення, з метою створення їй умов для законослухняного поведження. [109].

Проаналізувавши різні джерела, заходи попередження адміністративних правопорушень можна об'єднати у три групи: економічні, соціальні та технічні.

Так, економічні – це заходи оздоровлення економіки країни загалом, економічний захист найменш забезпечених верств населення за допомогою введення науково обґрунтованого рівня прожиткового мінімуму, надання пільгових кредитів неблагополучним сім'ям, першочерговість у працевлаштуванні.

Соціальні заходи попередження адміністративних правопорушень покликані впливати на різні соціальні інститути (сім'я, колектив, громадські організації), адже ці соціальні інститути мають досить сильний вплив на свідомість та життєві позиції особи і часто вони є однією із причин неправомірної поведінки особи. Особливе місце серед чинників соціального попередження займає законотворчість, яка повинна бути спрямована на забезпечення чіткого правового регулювання суспільних відносин з урахуванням необхідності підвищення ступеню правової захищеності суб'єктів цих відносин. Значну увагу

потрібно приділяти правовій освіті населення, адже знання законів є досить важливим чинником для нормального співіснування людей.

До технічних заходів попередження адміністративних правопорушень відносять різні технології, правила і засоби, що перешкоджають вчиненню правопорушень, (наприклад, технічні засоби охорони, встановлення технічних засобів таємного та відкритого спостереження в торгових точках, на дискотеках та нічних клубах).

До спеціальних заходів як елементів попереджувальної діяльності необхідно віднести і так звані «адміністративно-запобіжні заходи», до яких як правило відносять:

- 1) перевірку документів;
- 2) взяття на облік і офіційне застереження осіб про неприпустимість протиправної поведінки;
- 3) огляд – особистий огляд і огляд речей, вантажів, багажу;
- 4) входження на земельні ділянки, в жилі та інші приміщення громадян;
- 5) внесення подань;
- 6) тимчасове обмеження доступу громадян на окремі ділянки місцевості;
- 7) обмеження (заборона) руху транспорту і пішоходів на окремих ділянках вулиць і автомобільних шляхів та інші [110].

Слід зазначити, що термін «профілактика» перейшов з медицини, під ним розумілися заходи, що запобігають виникненню і поширенню хвороб, сприяють охороні здоров'я населення [111]. Водночас, термін «профілактика» в словниках трактується через слово «попередження», зокрема під профілактикою розуміють – сукупність попереджувальних заходів, спрямованих на збереження і зміцнення нормального стану правопорядку [112].

Необхідно зазначити, що усі питання, пов'язані з профілактикою злочинів, достатньо широко висвітлені й розроблені в кримінологічній літературі. Що ж стосується профілактики адміністративних правопорушень то, як справедливо зауважив В.М. Кудрявцев, теорія правопорушень розвинута у юридичній науці недостатньо. Немає навіть дисципліни, яка б вивчала сукупність цих явищ [113].

Так, наприклад в кримінології, при розгляді питань, пов'язаних із запобіганням злочинів у сфері економіки використовують різноманітні поняття: «соціальна профілактика», «боротьба зі злочинністю», «протидія злочинності», «тиск на злочинність», «соціальний контроль злочинності», «профілактика злочинності», «попередження злочинності», «запобігання злочинності», «превенція злочинності», «припинення злочинів» тощо. Окрім того, кримінології відомі такі поняття, як «контроль», «регулювання», «стримування» та навіть «управління злочинністю». Одним з нових категоріальних понять, що з'явилося в сучасній українській кримінологічній теорії, є поняття «соціально-правовий контроль», запропоноване О.М. Литваком як базове, що визначає всі форми державного впливу, протидії злочинності [114]. Проте, найзагальнішим поняттям є «соціальна профілактика правопорушень» як форма превенції правопорушень, що поєднує усі її елементи (загальносоціальну, спеціально-кримінологічну; загальну та індивідуальну; ранню та безпосередню профілактику, запобігання злочинам та адміністративним правопорушенням) [115].

Останнім часом у вітчизняній юридичній літературі почав широко вживатись закордонний термін «превенція» (prevention). Цей термін поєднує у собі всі поняття, пов'язані з «попередженням правопорушень», позначаючи діяльність щодо попередження, профілактики, запобігання правопорушенням [116]. Введення цього універсального терміна дозволило закордонним вченим уникнути «боротьби» термінів «попередження» та «профілактика» правопорушень, яка існує у вітчизняній юридичній літературі дотепер.

Не вніс ясності стосовно використання цих термінів і Закон України «Про Національну поліцію», в статті 23 якого з-поміж завдань, що покладаються на поліцію визначено, що вона: 1) здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень [117].

Натомість, вже згадуваний нами, відомий вчений-адміністративіст, О.І. Остапенко, вважає, що саме поняття «попередження» є збірним або комплексним. Першим етапом попереджувальної діяльності, спрямованої на недопущення протиправних дій з боку конкретної особи є профілактика. Якщо

вона стає недостатньо ефективною, тоді виникає необхідність у запобіганні або припиненні адміністративного делікту. Під профілактикою адміністративних правопорушень автор розуміє особливий вид соціальної практики, спрямований на нейтралізацію, локалізацію та усунення причин і умов, які спричиняють вчинення проступку [109].

Як і будь-яка діяльність, профілактика правопорушень у сфері економіки переслідує певну, чітко визначену мету. Метою профілактичної діяльності, насамперед, є: обмеження дії негативних соціальних явищ та процесів; усунення або взагалі нейтралізація причин правопорушень та умов, що їм сприяють; нейтралізація негативного впливу мікросередовища особи (сім'ї, школи, вищого навчального закладу, друзів, співробітників тощо), які формують антисоціальну установку особи, та здійснюють негативний вплив на мотивацію її поведінки; вплив на особу, яка за своїми морально психологічними якостями здатна вчинити адміністративний проступок чи продовжувати протиправну діяльність.

Як і будь-яка профілактична діяльність, профілактика правопорушень у сфері економіки ґрунтується на певних принципах, з-поміж яких слід назвати такі:

1) законності – дотриманні вимог Конституції України та законів України усіма, без винятку, суб'єктами профілактики, здійснення тільки тих заходів, які передбачені законами або підзаконними нормативними актами;

2) гуманізму – всебічний захист прав та свобод громадян під час здійснення профілактичної діяльності;

3) гласності – систематичного висвітлення у статистиці та засобах масової інформації відомостей про профілактику правопорушень;

4) демократизму – участі у профілактиці правопорушень не тільки спеціалізованих суб'єктів, але й усіх інших державних органів та організацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, об'єднань громадян та окремих громадян;

5) науковості – використання форм, методів та засобів профілактичної діяльності, які розроблені та схвалені наукою;

6) диференційованого підходу – врахування і загальних, і спеціальних

особливостей правопорушників та груп правопорушень;

7) плановості та прогнозування – всебічне вивчення та аналіз стану правопорушень, складання та реалізація відповідних програм профілактики адміністративних проступків;

8) взаємодії та координації зусиль суб'єктів профілактики правопорушень;

9) громадського засудження протиправної поведінки;

10) переважання методів переконання – тобто застосування примусових заходів лише після вичерпання всіх інших заходів впливу;

11) адекватності методів та засобів профілактики вчиненим правопорушенням [118].

Важливим напрямом підвищення ефективності профілактики адміністративних правопорушень у сфері економіки є підвищення адміністративно-деліктної чутливості громадян. Більшість громадян усвідомлюють, що адміністративні делікти є небажаними явищами. Однак існують випадки, коли громадяни стосовно адміністративних правопорушень займають пасивну позицію, що зумовлює потребу у детальному дослідженні цих процесів і виявленні причин адміністративно-деліктної чутливості.

На думку А.М. Дерюги адміністративно-деліктна чутливість полягає у ставленні громадян (а також колективних суб'єктів) до адміністративних правопорушень та їх індивідуальних проявів [119].

Наявність високої адміністративно-деліктної чутливості громадян, способи її підвищення є важливим заходом профілактики адміністративних деліктів у сфері економіки. Слід зазначити, що цей термін запозичений з кримінології, проте його розгляд обмежувався лише ступенем правової культури населення та громадської думки, який стосується злочинності та боротьби з нею, зокрема практики реагування населення на боротьбу зі злочинністю. Вказаний термін був запропонований ще в 80-ті роки чехословацькими вченими і мав назву «кримінальна чутливість» [120].

Наявна на сьогоднішній день інформація свідчить про численні прояви низької деліктної чутливості в суспільстві [121].

Отже, як наголошувалося нами вище, для вдосконалення нормативно-правового регулювання адміністративно-правових заходів профілактики правопорушень у сфері економіки, на нашу думку, необхідно розробити та прийняти єдиний нормативний акт, який регулював би усю сукупність профілактичної діяльності в державі – Закон України «Про профілактику правопорушень в Україні» та низки інших нормативно-правових актів, які ґрунтувалися на цьому Законі та надавали змогу доповнити його з урахуванням специфіки діяльності суб'єктів профілактики та організації належної взаємодії між ними.

Насамперед це обумовлюється потребою створення стабільної нормативної правової бази щодо регулювання профілактики з метою налагодження ефективної профілактики правопорушень у сфері взаємовідносин держави і бізнесу. Це завдання може бути успішно вирішеним за допомогою забезпечення системного і комплексного підходу до розуміння сутності та змісту сучасних вимог до правових норм, прийнятих в установленому порядку органами державної влади. Слід також зазначити, що найбільшою ступінню і оперативністю профілактичного впливу наділене законодавство про юридичну відповідальність. Так, правовиховна та попереджувально-профілактична функція законодавства про адміністративну відповідальність складається з низки складових:

- рівня досконалості законодавства;
- конституційної відповідності законодавства цілям і завданням державного, соціального, політичного і економічного перетворення суспільства;
- своєчасності прийняття та введення в дію;
- доступності для населення;
- рівня культури та правосвідомості населення;
- невідворотності та оперативності застосування;
- якості виконання прийнятих рішень.

Законодавство про адміністративну відповідальність є одним з правових засобів попередження і припинення різних правопорушень, зокрема й попередження злочинів. Не даремно завданням Кодексу України про

адміністративні правопорушення є охорона прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції і законів України, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством [122].

Аналіз профілактичного впливу чинного законодавства про адміністративну відповідальність упродовж останніх років дозволяє виділити такі пріоритетні напрями:

- нормативно-правове забезпечення профілактичної функції законодавства про адміністративну відповідальність;
- адміністративно-правове значення повторного вчинення адміністративних правопорушень;
- відшкодування матеріальної шкоди;
- подання органів адміністративної юрисдикції як засіб попередження правопорушень;
- звернення громадян як джерело інформації для попередження правопорушень.

Попереджувально-профілактичний вплив є обов'язковим принципом адміністративного законодавства, у багатьох його правових і процесуально-правових нормах містяться властивості правовиховного характеру. Ця властивість нормативних правових актів набуває особливого соціально-правового значення з огляду на те, що таке законодавство адресовано безпосередньо громадянам, зацікавленим у знанні таких законів і механізмі їх дії.

Громадяни, організації та ЗМІ стають безпосередніми учасниками правозастосовного та правовиховного процесу. В цьому випадку поняття «правозастосування» та «правовиховання» повинні сприйматися нерозривно, оскільки за багатьма причинами та підставами вони синтезуються в єдину форму профілактики адміністративних правопорушень. Так, багато претензій

висувається громадянам та іншим підприємницьким структурам, що займаються не завжди правомірним збиранням та прийманням металевих брухтів, що іноді пов'язане з його розкраданням. Тому встановлення адміністративної відповідальності за порушення законодавства, що регулює здійснення операцій з металобрухтом (ст. 164-10 КУпАП) при невідворотній відповідальності повинна сприяти попередженню зазначених та інших правопорушень, в тому числі й розкрадань.

У контексті профілактики правопорушень слід звернути увагу на те, що реальне і повне виконання постанов та інших рішень у справах про адміністративні правопорушення, зокрема подань про усунення причин і умов, що сприяли їх вчиненню, безумовно, є чинником, що запобігає правопорушенням, і не лише адміністративним. Наявність єдиного підходу до цієї проблематики в законодавстві про адміністративні правопорушення в свою чергу підвищує профілактичний ефект і сприяє запобіганню вчинення економічних правопорушень, кількість яких можливо було б звести до мінімуму на ранній стадії.

Окрім того необхідно зауважити, що аналіз сучасного стану адміністративно-правового регулювання профілактики правопорушень дозволяє стверджувати, що упродовж останніх років цій проблемі приділяється хоча й недостатньо, але значно більше уваги з боку законодавців та органів виконавчої влади. Так, у 2006 році Кабінетом Міністрів України було прийнято Комплексну програму профілактики правопорушень на 2007–2009 роки, в якій зазначалося, що здійснення заходів з профілактики злочинності у 2001–2005 роках дало змогу певною мірою покращити стан правопорядку в державі та удосконалити систему профілактики правопорушень. За результатами проведеного аналізу, криміногенна ситуація в державі стала більш стабільною порівняно з 2001 роком. Зупинено процес тінізації економіки. Кількість виявлених економічних злочинів зросла на 8,1 відсотка, фактів хабарництва – на 58,8 і зловживання владою або службовим становищем – на 152,2 відсотка. Майже у чотири рази збільшилася кількість виявлених злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми. Зменшилася

кількість злочинів загальнокримінальної спрямованості, у тому числі тяжких та особливо тяжких, крадіжок і злочинів, учинених неповнолітніми. Разом з тим кількість грабежів та злочинів, учинених у громадських місцях, зросла майже у два рази [123].

Водночас, у 2006 році було розроблено та запропоновано для обговорення проект Закону України «Про профілактику правопорушень» [124]. На жаль, він так і залишився законопроектом. Натомість позитивним моментом цього проекту Закону було те, що він мав передбачати порядок здійснення державою контролю за виконанням вимог законодавства з профілактики правопорушень та відповідальність за невиконання або неналежне виконання обов'язків суб'єктами профілактики. Законопроект визначав, що профілактичні заходи мають здійснюватися на всій території України або в її окремому регіоні, на підприємстві, в установі, організації незалежно від форм власності, серед групи населення (загальна профілактика) або стосовно конкретної особи (індивідуальна профілактика). Натомість, у ньому було закладено норму про те, що профілактика правопорушень в Україні передбачає співробітництво з правоохоронними органами інших держав та участь України в заходах, які здійснюються міжнародними організаціями [125].

У законопроекті передбачено, що суб'єктами загальної та індивідуальної профілактики правопорушень є органи державної влади (законодавчої, виконавчої, судової), органи місцевого самоврядування, органи прокуратури, засоби масової інформації, громадські організації, у тому числі громадські формування з охорони громадського порядку, релігійні установи та організації, підприємства, установи та організації незалежно від форм власності, які беруть участь у профілактиці правопорушень. Керівники суб'єктів профілактики правопорушень несуть відповідальність за організацію профілактичної роботи в межах своїх повноважень.

З-поміж об'єктів профілактики правопорушень пропонувалося визначити громадян України, осіб без громадянства, а також іноземців, за винятком дипломатичних представників іноземних держав та інших громадян, які за

законами України і міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, користуються імунітетом від кримінальної та адміністративної юрисдикції, криміногенні чинники правопорушень, особи з криміногенними нахилами, а також юридичних осіб стосовно дотримання ними вимог законодавства щодо охорони державного і колективного майна, мікросередовище, яке сприяє формуванню особи з криміногенними нахилами.

Водночас, до функцій суб'єктів профілактики правопорушень згідно із проектом закону «Про профілактику правопорушень» залежно від їхніх повноважень було віднесено: розроблення заходів профілактики правопорушень; організація об'єктивного статистичного обліку, що відображає реальний стан правопорядку на території України, Автономної Республіки Крим, області, міста, району, селища, села, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності; систематичний аналіз статистичних даних про правопорушення, учинені в різних сферах життєдіяльності; прогнозування криміногенної ситуації на території країни та в окремих її регіонах на перспективу; визначення сил і засобів, необхідних для ефективної профілактики правопорушень; фінансування і матеріально-технічне забезпечення заходів профілактики правопорушень; практична реалізація комплексних і цільових програм та інших профілактичних заходів з профілактики правопорушень та усунення їх детермінант; аналіз стану профілактичної діяльності в цілому в державі та регіонах з метою визначення її ефективності та внесення необхідних корективів у профілактичну роботу; правове роз'яснення серед населення чинного законодавства з питань недопущення протиправної поведінки та відповідальності за вчинення правопорушень; інформування населення про стан профілактики правопорушень через засоби масової інформації; патріотичне, моральне, духовне виховання і пропаганда здорового способу життя як засіб відвернення громадян від наркоманії, наркозлочинності й алкоголізму; психологічна реабілітація осіб, що вживали наркотичні засоби, психотропні речовини та зловживали спиртними напоями [125].

На думку розробників проекту, до основних криміногенних чинників належать: бідність, безробіття, відсутність доступного житла, недосконалість системи освіти; загострення соціальної нерівності; ослаблення соціальних і сімейних зв'язків, а також неналежне виховання в сім'ї, що посилює несприятливі умови життя; збільшення кількості неблагополучних сімей, розлучень, асоціальна поведінка батьків, ухилення або відсторонення батьків від виконання своїх обов'язків з виховання дітей, жорстокість і насилля в сім'ях; соціальні чинники, пов'язані з міграційними процесами; руйнування культурної самобутності, утрата моральних принципів суспільного життя та патріотизму, антигромадський спосіб життя; погіршення умов життя окремих соціальних груп, недостатня мережа об'єктів культурно-побутового призначення, спортивних установ, місць відпочинку; низький рівень медичного обслуговування населення; алкоголізм, немедичне вживання наркотичних засобів та інших психотропних речовин; поширення в засобах масової інформації ідей і поглядів, що призводять до зростання нетерпимості, насильства та обману; необмежений доступ неповнолітніх до ігрового бізнесу; недоліки в охороні державного і колективного майна і інші умови, які сприяють скоєнню правопорушень в суспільстві. Вирішення зазначених проблем повинно здійснюватися систематично на державному, регіональному, місцевому та індивідуальному рівнях.

У 2010 році Кабінетом Міністрів України була схвалена ще одна Концепція Державної програми профілактики правопорушень на період до 2015 року, в якій констатовалося, що погіршення економічної ситуації в державі, стрімкі зміни умов господарювання і ринкової кон'юнктури зумовили посилення соціального фактора вчинення правопорушень.

Натомість, зазначалось, що основними причинами виникнення проблеми є:

- недосконалість нормативно-правового, організаційного, фінансового, кадрового та інформаційного забезпечення профілактики правопорушень;
- неналежний рівень комплексних запобіжних заходів, спрямованих на усунення причин та умов вчинення правопорушень, профілактичної роботи з особами, схильними до їх вчинення;

- низький рівень правової культури населення, роз'яснювальної роботи з формування відповідального ставлення громадян до питань дотримання законності, особистої участі в охороні громадського порядку, профілактики правопорушень та боротьби із злочинністю;

- відсутність дієвого механізму участі громадськості у забезпеченні правопорядку в державі;

- недостатня увага органів державної влади до питань організації дозвілля молоді, її зайнятості та відпочинку;

- недосконалість механізму взаємодії правоохоронних органів з місцевими органами влади з питань розроблення конкретних заходів, спрямованих на підвищення ефективності профілактики правопорушень.

Водночас, наголошувалось, що погіршення соціально-економічної ситуації в державі негативно позначається на криміногенній ситуації, зумовлює необхідність формування принципово нових підходів до розв'язання проблем у сфері профілактики правопорушень [126].

Згодом у 2011 році було прийнято ще одну Концепцію реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, яка була введена в дію Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 року [127] та замінила вищевказану Концепцію.

Доволі показовим є те, що саме в цій Концепції було зазначено той факт, що сьогодні спостерігається тенденція до збільшення масштабів криміналізації основних сфер життєдіяльності населення. Поряд із зменшенням кількості вчинених злочинів середньої тяжкості, тяжких та особливо тяжких злочинів спостерігається тенденція до збільшення кількості правопорушень у сфері економіки.

Проблеми організації профілактики правопорушень передбачалося розв'язати шляхом:

- удосконалення нормативно-правової бази з питань правоохоронної діяльності та профілактики правопорушень;

- підвищення вимог до осіб, відповідальних за роботу із зверненнями громадян, забезпечення принципового реагування на факти порушення прав і свобод людини;
- визначення критеріїв оцінки роботи правоохоронних органів з профілактики правопорушень;
- активізації участі громадськості в забезпеченні правопорядку в державі;
- реформування правоохоронних органів з метою підвищення ефективності їх діяльності щодо захисту прав і свобод людини, забезпечення результативної боротьби із злочинністю та профілактики правопорушень;
- забезпечення розвитку міжнародного співробітництва у сфері профілактики правопорушень з використанням міжнародного досвіду;
- провадження просвітницької діяльності, спрямованої на формування негативного ставлення до протиправних діянь;
- ужиття заходів, спрямованих на підвищення рівня моральності в суспільстві, правової культури громадян, утвердження здорового способу життя, запобігання проявам екстремізму, расової та релігійної нетерпимості;
- недопущення поширення в суспільстві негативних явищ і процесів, пов'язаних із злочинністю;
- проведення профілактичної роботи з неблагополучними сім'ями, а також розроблення механізму екстреного реагування на факти бездоглядності дітей з метою недопущення їх втягнення у злочинну діяльність;
- формування системи реінтеграції бездомних осіб і безпритульних дітей та соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі;
- удосконалення податкової політики, запровадження системи дієвого контролю за реалізацією товарів на внутрішньому ринку;
- запобігання незаконному переміщенню товарів через митний кордон України, посилення правоохоронного компонента загальнодержавної системи протидії контрабанді;

- ліквідації каналів незаконної міграції, посилення контролю за додержанням правил в'їзду в Україну, виїзду з України і перебування на її території іноземців та осіб без громадянства;

- ужиття разом з правоохоронними органами інших держав оперативно-профілактичних заходів, спрямованих на профілактику злочинів окремих категорій;

- підвищення рівня матеріального, технічного та наукового забезпечення роботи з профілактики правопорушень, зокрема із залученням сил і засобів місцевих органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим та профільних наукових установ;

- провадження діяльності щодо запобігання злочинності в Україні з обов'язковим урахуванням результатів вітчизняних наукових досліджень та міжнародного досвіду протидії різним видам злочинності;

- покращення умов для виправлення та ресоціалізації засуджених і соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, профілактики вчинення ними правопорушень, підвищення рівня соціально-виховної роботи, стимулювання правослухняної поведінки;

- удосконалення інформаційного забезпечення профілактики правопорушень та особистого захисту громадян від протиправних посягань за допомогою засобів масової інформації [128].

Слід відмітити, що і досі є чинним один з раніше прийнятих нормативних документів, який регулював питання здійснення профілактики правопорушень в Україні. Таким документом є згадувана нами Комплексна програма профілактики правопорушень на 2007–2009 роки, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2006 року № 1767 [129]. Аналіз цієї Програми дозволяє нам зробити висновки, що нинішня затверджена Концепція в деяких аспектах суттєво відрізняється від Програми 2006 року. Можна сказати, що Програма 2006 року виписана більш детально і конкретно, має чітко визначені мету і завдання, що ж стосується основних шляхів розв'язання висвітлених в обох нормативних документах проблем, то вони практично дублюють один одного. Це, в свою чергу,

свідчить про те, що важливих кроків на шляху подолання підвищення рівня вчинення адміністративних правопорушень в Україні до нині так і не зроблено.

Проаналізований нами сучасний стан правового регулювання профілактики адміністративних правопорушень в Україні дає змогу наголосити на тому, що законодавча робота з цієї проблеми здійснюється доволі повільно, а практичні результати у подоланні адміністративних правопорушень загалом та у сфері економіки, зокрема, є досить незначними.

Як один з основних шляхів вирішення проблеми зростання чисельності адміністративних правопорушень в Україні, ми бачимо прийняття базового закону, який би у повному обсязі регулював діяльність державних органів щодо питань здійснення профілактики таких негативних соціальних явищ, як адміністративні правопорушення. Особливо хочемо наголосити на тому, що підтримуємо позицію тих вчених, які наголошують, що такий законодавчий акт повинен регламентувати засади профілактичної діяльності не всіх правопорушень взагалі, як це прийнято робити зараз, а саме адміністративних правопорушень. Це твердження обумовлено тим, що адміністративні проступки по-перше – суттєво відрізняються за своїми ознаками від інших видів правопорушень, по-друге – є дуже різноманітними за своїми класифікаційними ознаками і по-третє – самими розповсюдженими серед інших видів правопорушень. Відповідно до висловленого, профілактика адміністративних проступків за своєю суттю значно відрізняється від профілактики інших видів правопорушень, тому і законодавчо її засади повинні закріплюватися окремо [130].

Отже, можемо констатувати, що питання профілактики правопорушень у сфері економіки сьогодні в нашій державі стоїть надзвичайно гостро і потребує нагального вирішення. Насамперед, це стосується удосконалення нормативно-правової бази з питань правоохоронної діяльності та профілактики правопорушень. Водночас, з огляду на різноманіття поглядів щодо сутності та змісту профілактики правопорушень ці питання вимагають подальшої наукової розробки.

З погляду на існуючі трактування поняття «профілактика» можемо

констатувати, що профілактика адміністративного проступку – це цілісний комплекс заходів соціального, економічного, спеціального та індивідуального характеру, що здійснюються суб'єктами профілактики з метою виявлення, нейтралізації та усунення причин і умов вчинення протиправних дій, попередження і припинення правопорушень цими суб'єктами.

2.2 Об'єкти адміністративних правопорушень у сфері економіки

Підставою адміністративної відповідальності є вчинення особою діяння, яке містить склад адміністративного правопорушення – передбачену нормами права сукупність ознак (елементів), при наявності яких те чи інше протиправне діяння можна кваліфікувати як адміністративне правопорушення [131]. До складу адміністративного правопорушення в науці адміністративного права традиційно відносять такі елементи, як об'єкт, об'єктивну та суб'єктивну сторони, суб'єкт правопорушення. При цьому, правопорушення існує тільки тоді, коли наявні всі його елементи. Тільки в такому разі настає адміністративна відповідальність, передбачена законодавством.

Беззаперечно, визначення особливостей адміністративної відповідальності за правопорушення в економічній сфері, не можливо провести без дослідження її складових елементів. Тому особливу увагу необхідно зосередити на об'єкті проступків в економічній сфері, який хоча й є складовою загального об'єкта адміністративного правопорушення, проте має свої особливості та потребує комплексного дослідження.

Зазначимо, що об'єкт адміністративного проступку має важливе значення для визначення поняття адміністративного проступку, а також впливає на побудову Особливої частини Кодексу України про адміністративні правопорушення. Крім того, об'єкт адміністративного проступку визначає його суспільну шкоду, тому впливає і на визначення адміністративної санкції за конкретне правопорушення. З огляду на це правильне його встановлення при порушенні законодавства у сфері господарювання та економічної діяльності має

не лише теоретичне, але й практичне значення у правозастосовній діяльності. Об'єкт дозволяє визначити суспільно шкідливі наслідки правопорушення, сприяє правильній кваліфікації діяння, а також відмежуванню його від суміжних посягань в економічній сфері, в тому числі тих, відповідальність за які передбачена кримінальним законодавством.

Загалом, не викликає сумніву, що об'єктом адміністративного проступку, як і будь-якого іншого правопорушення, завжди є суспільні відносини. Така точка зору була висловлена ще Д.Н. Бахрахом [132], і сьогодні підтримується переважною більшістю вчених в галузі адміністративного права. Такий висновок слідує і з визначення адміністративного правопорушення, що дається в Кодексі України про адміністративні правопорушення (ч.1 ст.9) [133]. Водночас, існує позиція, що об'єкти адміністративного делікту дуже різноманітні, у них виявляються всі сторони буття громадян суспільства, тому єдиного об'єкта адміністративного делікту не існує, а поняття об'єкта охоплює все те, відносно чого суб'єкт вступає з ним у діалектичний зв'язок. Вважаємо більш правильним та обґрунтованим підхід про те, що в основі визначення об'єкта адміністративного правопорушення завжди є суспільні відносини, при цьому, такий об'єкт конкретизується нормою адміністративного законодавства, що регламентує відповідні відносини.

Так, відомі українські вчені-адміністративісти Ю.П. Битяк, В.В. Зуй вважають, що об'єктом адміністративного проступку є суспільні відносини, що регулюються нормами різних галузей права і охороняються заходами адміністративної відповідальності [134]. Дещо іншою є думка В.К. Колпакова, який об'єктом адміністративного делікту називає суспільні відносини, врегульовані нормами адміністративного законодавства, охоронювані адміністративними санкціями з метою забезпечення нормального функціонування порядку управління, захисту власності, прав і свобод громадян [84]. Тобто, в основі визначення об'єкта адміністративного правопорушення вчений бачить суспільні відносини, які охороняються адміністративними санкціями, а не просто врегульовані нормами права. Вважаємо таку позицію найбільш обґрунтованою і

такою, що може застосовуватися для аналізу об'єктів економічних правопорушень.

У теорії адміністративного права поширеною є класифікація об'єктів правопорушень на загальний, родовий та безпосередній [135]. Окремі науковці виділяють, крім цього, видовий об'єкт [136], який, на нашу думку, є додатковим елементом класифікації адміністративних правопорушень і не завжди потребує визначення в правозастосовній діяльності. Загалом наведена класифікація дозволяє визначити об'єкти адміністративно-правової охорони на різних рівнях їх узагальнення, що має важливе значення для комплексності наукового дослідження. Тому, в подальшому спробуємо проаналізувати об'єкти адміністративних правопорушень у сфері економіки з огляду на наведену класифікацію.

Загальний об'єкт адміністративного правопорушення розуміють як всю сукупність суспільних відносин, які охороняються законодавством про адміністративні правопорушення [137], або як суспільні відносини, які охороняються адміністративними санкціями і яким правопорушенням завдано шкоду [138]. Так, стаття 1 КУпАП регламентує, що завданням законодавства про адміністративні правопорушення є охорона власності, соціально-економічних, політичних та особистих прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій устанавленого порядку управління, державного і суспільного порядку [139].

Отже, в цій статті перелічено основні суспільні відносини, яким може завдаватись шкода адміністративним правопорушенням, які й відносяться до загального об'єкта. Загальний об'єкт є єдиним для всіх адміністративних правопорушень, з огляду на що немає необхідності у детальному його дослідженні. Тому в межах нашого дослідження ми будемо підтримувати точку зору щодо його визначення як сукупності суспільних відносин, які охороняються законодавством про адміністративні правопорушення, і яким завдається шкода у випадку вчинення останнього.

Родовим об'єктом, на думку В.К. Колпакова, є однорідна група суспільних

відносин, що є невід'ємною і самостійною частиною загального об'єкта [84]. Деякі науковці також уточнюють, що це не просто група однорідних суспільних відносин, але й на які посягає однорідна група правопорушень [140]. Родовий об'єкт дозволяє згрупувати адміністративні правопорушення на певні самостійні категорії, здійснити їх класифікацію з метою визначення адміністративно-правових норм, що встановлюють відповідальність за їх вчинення. Саме на основі визначення родового об'єкта як правило здійснюється побудова Особливої частини Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Проте, в окремих випадках глави Особливої частини Кодексу побудовані не на основі визначення родового об'єкта, що свідчить про недосконалість діючого КУпАП. Вважаємо, що при прийнятті нового Кодексу про адміністративні правопорушення необхідно, насамперед, визначити систему родових об'єктів цих правопорушень, і на основі цієї системи групувати норми, які регламентують санкції за певні види діяння, в окремі глави.

Для економічних правопорушень, на нашу думку, родовим об'єктом будуть економічні відносини між суб'єктами господарювання, державою, споживачами товарів, робіт та послуг. Водночас, видовими об'єктами можна назвати суспільні відносини щодо порядку здійснення підприємницької діяльності, захисту економічної конкуренції, торгівлі, оподаткування, банківської діяльності, загальнообов'язкового соціального страхування, а також митних правил.

Найважливіше значення для науки та правозастосовної діяльності має безпосередній об'єкт адміністративного правопорушення. Під ним розуміють конкретні суспільні відносини, поставлені під охорону закону, яким заподіюється шкода правопорушенням, що підпадає під ознаки конкретного складу проступку [141]. Правильне визначення безпосереднього об'єкта дозволяє охарактеризувати ті суспільні норми та цінності, що підлягають захисту правом, чітко оцінити характер шкідливості протиправного діяння і правильно кваліфікувати правопорушення, відмежувавши його від подібних правопорушень та визначивши конкретну санкцію, яку необхідно застосовувати.

Одним з найпоширеніших об'єктів, на які посягають адміністративні

правопорушення у сфері економіки, є суспільні відносини щодо регулювання господарської діяльності. Ці відносини є об'єктом адміністративних правопорушень, передбачених, зокрема, ст.ст. 164, 166-2 КУпАП. Господарська діяльність – це будь-яка діяльність особи, спрямована на отримання доходу в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, у разі коли безпосередня участь такої особи в організації такої діяльності є регулярною, постійною та суттєвою [142]. Складовим її елементом є підприємницька діяльність, тобто діяльність з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг і зайняття торгівлею з метою одержання прибутку.

Наступною можна виділити групу адміністративних правопорушень, об'єктом яких є суспільні відносини у сфері торгівельної діяльності – ініціативної, самостійної діяльності юридичних осіб і громадян щодо здійснення купівлі та продажу товарів народного споживання з метою отримання прибутку [143]. Торговельна діяльність регламентується Господарським кодексом України [144], законами України «Про захист прав споживачів» [145], «Про споживчу кооперацію» [146], «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» [147], «Про лікарські засоби» [148], «Про безпечність та якість харчових продуктів» [149], «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» [150], іншими законодавчими та значною кількістю підзаконних нормативних актів, які визначають основні принципи та правила, згідно з якими повинна здійснюватись торгівля. Правопорушення зазначених принципів та правил є підставою для застосування адміністративної відповідальності. Торговельна діяльність є об'єктом адміністративного правопорушення відповідно до ст.ст.155, 155-2, 156, 159, 160, 160-2, 164-4, 164-5 КУпАП.

Об'єктом економічних правопорушень, наближеним до суспільних відносин в сфері торговельної діяльності, є суспільні відносини у сфері захисту прав споживачів. Основним правовим документом в цій сфері є Закон України «Про захист прав споживачів» [151], який регулює відносини між споживачами товарів, робіт, послуг і виробниками, виконавцями, продавцями, встановлює права

споживачів та визначає механізм реалізації державного захисту їх прав.

Об'єктом правопорушень, передбачених ст.ст. 164-3, 166-1 КУпАП, є суспільні відносини у сфері захисту економічної конкуренції. При цьому, перша з названих статей захищає відносини, пов'язані із захистом від недобросовісної конкуренції, як регулюються Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [152], а також Господарським кодексом України, ст. 32 якого визначає під недобросовісною конкуренцією будь-які дії у конкуренції, що суперечать правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності [153]. Стаття 166-1 об'єктом правопорушення називає суспільні відносини безпосередньо щодо захисту економічної конкуренції, які регулюються Господарським кодексом України [154], законами України «Про захист економічної конкуренції» [155], «Про природні монополії» [156] тощо. Суспільні відносини у сфері державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності є також об'єктом правопорушень, передбачених ст. 166-4 КУпАП.

Об'єктом правопорушення, передбаченого ст.ст. 163, 163-7, 163-8, 163-9, 163-11 КУпАП є суспільні відносини у сфері обігу цінних паперів, які регулюються законами України «Про цінні папери та фондовий ринок» [157], «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» [158], «Про господарські товариства» [159], «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» [160], наказами Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Об'єктом низки правопорушень в економічній сфері є суспільні відносини в сфері оподаткування, зокрема з приводу забезпечення надходження податків і обов'язкових платежів у бюджет і відповідні фонди між суб'єктами податкових правовідносин (163-1, 163-2, 163-3, 163-4 КУпАП). Регулюються названі відносини, зокрема, Податковим кодексом України від 04.12.2010 р. [161]. Окремо законодавець зосереджує увагу на такому об'єкті у названій сфері, як суспільні відносини щодо оподаткування доходів фізичних осіб (ст.ст. 163-4, 164-1 КУпАП). Крім КУпАП, ряд складів адміністративних проступків в податковій сфері визначається й іншим галузевим законодавством.

Об'єктом правопорушень, передбачених статтею 166-6 КУпАП є суспільні відносини у сфері фінансової звітності та ведення бухгалтерського обліку при ліквідації юридичної особи. Суспільні відносини у сфері функціонування та ліквідації банківських установ є об'єктом правопорушення, визначеного ст.166-7 КУпАП. Об'єктом правопорушення згідно ст.166-8 КУпАП є суспільні відносини у сфері ліцензування банківської діяльності. Вказані види відносин регулюються Законами України «Про банки і банківську діяльність» [162], «Про Національний банк України» [163], іншими нормативно-правовими актами, зокрема, Національного банку України.

Окрему групу об'єктів адміністративних відносин в економічній сфері становлять відносини щодо державного управління господарською діяльністю. Сюди можна віднести об'єкти, визначені ст.166-10 КУпАП (в галузі функціонування дозвільної системи), ст.166-11 КУпАП (у сфері державної реєстрації юридичних осіб, а також фізичних осіб-підприємців), ст.166-12 КУпАП (у сфері ліцензування), ст.164-2 КУпАП (у сфері управління економікою), у сфері державного регулювання діяльності, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування, матриць (ст.164-3 КУпАП).

Крім тих об'єктів адміністративних правопорушень, за якими можна згрупувати окремі проступки на певні групи, існують і об'єкти, визначені КУпАП, що передбачають лише наявність одиничних діянь в економічній сфері. Так, об'єктом правопорушення, передбаченого ст. 162 є суспільні відносини у сфері обігу валютних цінностей. Об'єктом правопорушень в економіці є також суспільні відносини в сфері банківської діяльності, передбачені ст. 166-5, у сфері запобігання та протидії запровадженню в легальний обіг доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 166-9), у сфері здійснення розрахункових операцій (ст. 155-1), у процесі здійснення операцій з металобрухтом (ст.164-10), у сфері встановлення і застосування цін і тарифів (ст. 165-2). Крім того, об'єктом адміністративних правопорушень, визначених Митним кодексом України, є встановлені законодавством суспільні відносини, що забезпечують митні правила.

Окремі адміністративні проступки можуть посягати не на один, а на

декілька об'єктів, з огляду на що їх можна класифікувати на основні і додаткові. Наявність додаткового об'єкта у складі адміністративного правопорушення впливає на визначення шкідливості проступку, а, отже, і санкції, що застосовується до правопорушника. У складі адміністративних правопорушень в економічній сфері в окремих випадках присутній додатковий об'єкт. Наприклад, додатковими об'єктами виступають суспільні відносини: щодо визначення законних інтересів покупців та замовників (ст.155-2 КУпАП), у сфері охорони здоров'я населення (ст.156 КУпАП), у сфері державного управління (ст.ст. 163-3, 166-4 КУпАП), фінансової дисципліни (ст.164-4 КУпАП) тощо.

Отже, дослідження об'єкта економічних правопорушень дозволяє прийти до висновку, що всі аналізовані правопорушення посягають на суспільні відносини, що виникають між суб'єктами господарювання, державою та громадянами в процесі здійснення господарської діяльності. Тому аналізовані проступки можна групувати за родовим об'єктом. Водночас, ряд названих правопорушень сьогодні закріплена податковим та митним законодавством.

Крім того, не уніфіковані в Кодексі і норми щодо адміністративних проступків, які можна об'єднувати за видовим об'єктом – щодо торгівельної діяльності, підприємницької, здійснення загальнообов'язкового соціального страхування тощо. Хоча усі ці проступки містяться в одній главі Кодексу (глава 12 «Адміністративні правопорушення в галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, в галузі фінансів і підприємницької діяльності»), вони не згруповані між собою, що викликає певні труднощі у правозастосовній діяльності.

З огляду на це, вважаємо доцільним у новому Кодексі України про адміністративні правопорушення виділити окрему главу «Адміністративні правопорушення в економічній сфері», яка б визначала склади усіх адміністративних проступків, згрупованих за названим родовим об'єктом.

2.3 Діяльність Національної поліції як суб'єкта забезпечення профілактики правопорушень у сфері економіки

Як зазначалося нами вище, профілактика адміністративних проступків – це соціально спрямована діяльність держави, відповідних органів та їх посадових осіб, громадських організацій та окремих громадян з виявлення причин та умов вчинення адміністративних проступків, усунення чинників, які сприяють формуванню антисуспільної установки особи, викорінення адміністративної деліктності як соціального явища та забезпечення під час здійснення такої діяльності прав та свобод людини і громадянина. Цим визначенням виражається соціальна спрямованість такої діяльності. Отже, профілактика – це найгуманніший засіб боротьби з адміністративними проступками, засіб, який передбачає не покарання, а виховання, застереження членів суспільства від вчинення адміністративних проступків та інших правопорушень. Особливої актуальності набуває використання цього засобу у сфері економіки України.

Варто зазначити, що теоретичним та практичним питанням профілактики правопорушень, зокрема й адміністративних, а також профілактичній діяльності її суб'єктів приділялася певна увага. У різні періоди розвитку держави і суспільства цій проблемі були присвячені праці Г.А. Аванесової, В.Б. Авер'янова, О.Б. Андрєєвої, О.М. Бандурки, Д.М. Бахраха, В.Т. Білоуса, Ю.П. Битяка, І.П. Голосніченка, О.М. Джужі, Є.В. Додіна, А.П. Ключніченка, М.В. Коваліва, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, Я.Ю. Кондратьєва, А.П. Коренєва, М.В. Костицького, О.І. Остапенка, В.Д. Суценка, В.В. Цветкова, Ю.С. Шемшученка та інших учених, які є представниками різних галузей правової науки.

У цьому контексті Г.А. Аванесова зазначала, що у результаті профілактичного впливу все повинно зводитись до того, щоб, з одного боку, попередити вчинення адміністративних правопорушень, а з іншого – припинити адміністративно-карані дії. При цьому люди завжди залишаються основним об'єктом профілактичного впливу, оскільки саме вони є носіями суспільних

відносин» [164].

В умовах реформування державного механізму в Україні нового змісту набуває профілактична діяльність державних та самоврядних органів, вдосконалюються та змінюються форми і структури взаємодії у сфері профілактики адміністративних проступків. Профілактика правопорушень – одне з важливих завдань органів виконавчої влади та правоохоронних органів держави. Її перевага як методу зміцнення громадського порядку, попередження правопорушень у сфері економіки полягає, по-перше, у виявленні та усуненні в процесі профілактичної роботи причин та умов, що дозволяють, як правило, запобігти не одному конкретному, а значній кількості можливих правопорушень; по-друге, заходи індивідуальної профілактики, які мають виховний вплив на конкретних осіб, дають змогу попередити конкретні правопорушення.

Для успішної діяльності щодо профілактики правопорушень у сфері економіки необхідно об'єднати зусилля і можливості всіх суб'єктів у єдину систему.

Для того, щоб характеризувати будь-яку систему, необхідно застосувати системний аналіз, який становить метод дослідження, що реалізує на практиці принципи цілісного розгляду об'єктів, явищ і процесів у всій складності, взаємозв'язку й взаємозумовленості їхнього розвитку.

Сам термін “система“ універсальний. Він використовується у різних галузях людських знань. Під системою, як правило, розуміють “визначений порядок у розташуванні й взаємозв'язку частин цілого“, “хід чого-небудь у послідовному, зв'язному порядку“ [165].

У філософському аспекті система визначається як специфічно виділена з навколишнього середовища цілісна множина елементів, об'єднаних між собою сукупністю внутрішніх зв'язків чи відносин, які взаємодіють таким чином, щоб забезпечити виконання системою деякої досить складної функції (досягнення певної мети).

У науковій літературі під системою зазвичай розуміється комплекс взаємопов'язаних елементів, взаємодія яких викликає поява нових якостей, не

властивих окремо взятим компонентам [166], що створюють систему. Наприклад, В.Н. Согатовський зазначав, що “система – це цілеспрямована функціонуюча конструкція” [167], тобто абсолютною ознакою системи забезпечення безпеки дорожнього руху є її функціонування.

При дослідженні системи забезпечення безпеки потрібно мати на увазі, те, що вона повинна мати не менше двох елементів, взаємозв’язок між якими становить сутність процесу управління. Цей процес має об’єктивну й суб’єктивну сторони. Причому кожен елемент цієї конструкції відчуває зміну параметрів системи у сфері своєї компетенції і діє за принципом зворотного зв’язку, прагнучи відновити порушену рівновагу [168].

Її характеризує наявність таких ознак (елементів):

- 1) наявність індивідуальних повноважень, не властивих окремим елементам;
- 2) певний склад (специфічний набір) елементів;
- 3) структура (внутрішня організація) є характерним способом взаємозв’язку, взаємодії елементів;
- 4) організація взаємодії з окремими структурними елементами. У зв’язку із цим взаємодія – це взаємне функціонування елементів системи, яке у поєднанні становить загальне функціонування системи.

Суб’єкти правовідносин, що існують у сфері економіки утворюють певну систему, що становить складову більш загальної системи – системи забезпечення національної безпеки.

Відповідно до повноважень органів державної влади щодо профілактики адміністративних правопорушень у сфері економіки, їх можна подати у вигляді суб’єктів загальної компетенції, спеціальної і галузевої.

Отже, профілактика правопорушень – це система соціальних, правових та інших заходів, спрямованих на виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень.

Діяльність з профілактики правопорушень – це діяльність органів і установ системи профілактики правопорушень із застосування комплексу соціальних,

правових та інших заходів, спрямованих на виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень. Правову основу профілактики правопорушень складають Конституція України, закони України, постанови Верховної Ради України, укази Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, а також прийняті відповідно до них нормативні правові акти міністерств і відомств та органів місцевого самоврядування.

Для ефективності профілактики адміністративних правопорушень загалом та у сфері економіки, зокрема, профілактичні заходи суб'єктів системи профілактики правопорушень мають ґрунтуватися на таких принципах:

- забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів громадян від протиправних дій (бездіяльності);
- попередження правопорушень, виявлення та усунення причин і умов, що сприяють їх вчиненню;
- координації діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також організацій і громадян у сфері профілактики правопорушень;
- забезпечення участі громадян у профілактиці правопорушень, виховання громадян у дусі дотримання законності та правопорядку;
- попередження бездоглядності, безпритульності, правопорушень і антисуспільних дій неповнолітніх, виявлення та усунення причин і умов, що сприяють цьому;
- забезпечення захисту прав і законних інтересів неповнолітніх, а також соціально-педагогічної реабілітації тих неповнолітніх, які перебувають в соціально небезпечному положенні; виявлення і припинення випадків втягнення неповнолітніх у вчинення злочинів і антигромадських дій.

Пріоритетними напрямками в діяльності суб'єктів профілактики щодо профілактики правопорушень є:

- створення системи соціальної профілактики правопорушень, спрямованої на активізацію боротьби зі злочинністю, наркоманією, пияцтвом, алкоголізмом, незаконною міграцією, ресоціалізацію осіб, звільнених з місць позбавлення волі;

- виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень;
- вдосконалення нормативної правової бази з профілактики правопорушень;
- протидія тероризму, профілактика екстремістської діяльності, а також використання об'єктів економіки на відмивання коштів для їх фінансування;
- підвищення рівня забезпечення правопорядку і громадської безпеки на вулицях, в місцях масового перебування та відпочинку громадян та інших громадських місцях;
- захист об'єктів соціальної сфери, міського громадського наземного транспорту та метрополітену;
- охорона життя, здоров'я та майна громадян, захист їх прав і законних інтересів, а також захист інтересів суспільства і держави при пожежах та надзвичайних ситуаціях природного і техногенного характеру;
- посилення контролю за міграційними потоками, зниження кількості незаконних мігрантів;
- профілактика наркоманії та правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, стимулювання діяльності, спрямованої на антинаркотичну пропаганду.

Важливе значення має профілактика правопорушень серед осіб, звільнених з місць позбавлення волі, яка здійснюється органами і установами системи профілактики правопорушень за допомогою: ресоціалізації осіб, звільнених з місць позбавлення волі; роз'яснення чинного порядку надання соціальної та правової допомоги зазначеним категоріям осіб; надання особам, звільненим з місць позбавлення волі, сприяння у відновленні втрачених документів, працевлаштуванні, отриманні житла; надання психологічної допомоги тощо.

Натомість слід наголосити на тому, що профілактика правопорушень повинна включати в себе: охорону життя, здоров'я та майна громадян, захист їх прав і законних інтересів, а також захист інтересів суспільства і держави шляхом попередження дорожньо-транспортних пригод, зниження тяжкості їх наслідків.

З метою профілактики правопорушень необхідним є поліпшення

інформаційного забезпечення діяльності суб'єктів системи профілактики правопорушень [169].

В контексті нашого дослідження особливо необхідно звернути увагу на можливості профілактики правопорушень у сфері економіки. Профілактика правопорушень у сфері економіки повинна здійснюватися з метою забезпечення економічної безпеки, захисту прав і законних інтересів власників майна, акціонерів (учасників) господарських товариств, захисту інтелектуальної власності, сприяння розвитку цивілізованої корпоративної поведінки та сприятливого інвестиційного клімату в Україні [170].

Профілактика правопорушень у сфері економіки здійснюється за допомогою:

- організації взаємодії органів державної влади, правоохоронних, податкових та інших органів, а також організацій з питань, що стосуються створення умов для забезпечення економічної безпеки;

- розробки комплексу заходів протидії організованій злочинності, що здійснює протизаконну діяльність у сфері економіки;

- моніторингу та аналізу інформації про використання недобросовісних методів, що призводять до погіршення інвестиційного клімату в державі.

З-поміж головних суб'єктів, які здійснюють профілактику правопорушень у сфері економіки є Національна поліція, що згідно із Законом України «Про національну поліцію» є центральним органом виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [171].

Національна поліція створена з метою виконання низки завдань відповідно до яких поліція:

- 1) здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень;

- 2) виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення;

3) вживає заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення;

4) вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення;

5) здійснює своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події;

6) здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності;

7) розшукує осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, пропали безвісти, та інших осіб у випадках, визначених законом;

8) у випадках, визначених законом, здійснює провадження у справах про адміністративні правопорушення, приймає рішення про застосування адміністративних стягнень та забезпечує їх виконання;

9) доставляє у випадках і порядку, визначених законом, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, та осіб, які вчинили адміністративне правопорушення [172]. Окрім того Національна поліція здійснює низку інших повноважень.

У попереджувальній діяльності поліція виходять з того, що обставини, які детермінують правопорушення, можуть проявлятися як в особистому житті конкретних осіб, що допускають відхилення в поведінці і в силу цього здатні стати на злочинний шлях, так і в різних сферах соціального життя, безвідносно до поведінки конкретних осіб з антигромадською спрямованістю. З цього випливають індивідуальна і загальна профілактика правопорушень як відносно самостійні напрямки діяльності Національної поліції.

Кожен підрозділ поліції має свою сферу профілактичної діяльності, типові для неї об'єкти і категорії осіб, що піддаються профілактичному впливу. У відповідності зі своєю компетенцією вона і зосереджує увагу на попередженні

конкретних видів злочинів і адміністративних правопорушень, виявлення і усунення певних криміногенних факторів, використовуючи для цього як загальні для поліції, так і специфічні для її підрозділів засоби і методи.

Щодо профілактики правопорушень у сфері економіки Національна поліція виконує низку завдань, з-поміж яких:

- попередження, виявлення, припинення та розкриття правопорушень економічної спрямованості, за якими попереднє розслідування проводиться у формі дізнання;

- припинення адміністративних правопорушень, які посягають на права громадян, юридичних осіб і індивідуальних підприємців у сфері економіки, віднесених законодавством до компетенції Національної поліції;

- виконання підрозділами Національної поліції адміністративного законодавства.

Слід зауважити що Національна поліція здійснює свою діяльність з профілактики правопорушень у відповідних формах, з-поміж яких виділяють правову та неправову.

Робота з профілактики правопорушень може дати відчутні результати лише в тому випадку, якщо вона будується на основі вивчення працівниками поліції та інших правоохоронних органів і відомств стану, структури, географії і причин правопорушень. Відповідно, в поліції постійно удосконалюється статистика правопорушень. Кількісний та якісний облік правопорушень дозволяє аналізувати причини і умови, що сприяють їх вчиненню, за певними видами та в конкретних регіонах, вживати заходів до усунення цих причин і умов.

Однією з основних завдань підрозділів Національної поліції є координація адміністративної практики поліції з метою запобігання адміністративних правопорушень та попередження злочинів; а функція таких підрозділів полягає в комплексному узагальненні і аналізі результатів такої діяльності поліції, вироблення заходів щодо вдосконалення цієї діяльності.

При цьому забезпечується координація роботи підрозділів поліції щодо боротьби з правопорушеннями у сфері споживчого ринку та виконання

адміністративного законодавства, інших підрозділів поліції щодо попередження, виявлення і припинення правопорушень економічної спрямованості, розслідування яких проводиться у формі дізнання, виявлення і припинення злочинів і адміністративних правопорушень в сфері громадської моральності, припинення адміністративних правопорушень, здійснення у встановленому порядку провадження у справах про адміністративні правопорушення.

Так, у сфері фінансів, основним заходом профілактики адміністративних правопорушень є державний фінансовий контроль як система аналізу і перевірки органами державного фінансового контролю відповідності використання державної власності, формування та виконання бюджетів всіх рівнів бюджетної системи України чинному законодавству.

Ефективність діяльності щодо профілактики бюджетних правопорушень залежить від якості фінансово-правового та бюджетного контролю в країні.

Натомість, слід зауважити, що з прийняттям Закону України «Про Національну поліцію» реформування поліції аж ніяк не завершилось. Навпаки, прийняття цього нормативного правового акта стало відправним моментом удосконалення всієї законодавчої основи діяльності поліції. Сьогодні доводиться констатувати, що необхідно здійснити ще низку кроків на шляху цивілізованого правового регулювання діяльності поліції, а відповідно до побудови правової держави. Один з таких кроків – визначення організаційно-правових основ діяльності поліції з профілактики правопорушень у сфері економіки. Особливої уваги потребує прийняття базового закону про профілактику адміністративних правопорушень, нормативно-правових актів, що забезпечуватимуть можливість налагодження тісної взаємодії між підрозділами Національної поліції та іншими суб'єктами профілактики правопорушень у сфері економіки.

Висновки до розділу 2

Підсумовуючи проведений у другому розділі аналіз особливостей реалізації адміністративно-правових заходів профілактики правопорушень у сфері

економіки можемо зробити декілька висновків.

1. Для ефективного функціонування економіки необхідне створення умов щодо попередження вчинення правопорушень у цій сфері, оскільки адміністративні правопорушення в сукупності становлять складний феномен, що розвивається під впливом багатьох чинників. Водночас, адміністративні правопорушення у сфері економіки – це серйозна деструктивна основа, а недооцінка їхньої небезпеки в нашому суспільстві, на жаль, стала вже традиційною. Саме тому важливе значення у цьому відіграє профілактична діяльність суб'єктів, покликаних попередити та запобігати вчиненню правопорушень у цій сфері.

2. Попередження адміністративних правопорушень – це система різноманітних видів діяльності і заходів спеціально визначених суб'єктів і державних, і громадських, спрямованих на усунення причин і умов, які сприяють вчиненню правопорушень. Отже, ключовими елементами (складовими) у цьому понятті є: 1) здійснення спеціальних заходів системою державних та громадських суб'єктів попереджувальної діяльності; 2) усунення причин і умов, які сприяють вчиненню правопорушень (профілактика).

3. Як і будь-яка діяльність, профілактика правопорушень у сфері економіки переслідує певну, чітко визначену мету. Метою профілактичної діяльності, насамперед, є: обмеження дії негативних соціальних явищ та процесів; усунення або взагалі нейтралізація причин правопорушень та умов, що їм сприяють; нейтралізація негативного впливу мікросередовища особи (сім'ї, школи, вищого навчального закладу, друзів, співробітників тощо), які формують антисоціальну установку особи, та здійснюють негативний вплив на мотивацію її поведінки; вплив на особу, яка за своїми морально психологічними якостями здатна вчинити адміністративний проступок чи продовжувати протиправну діяльність.

4. Як і будь-яка профілактична діяльність, профілактика правопорушень у сфері економіки ґрунтується на певних принципах, з-поміж яких слід назвати такі: 1) законності – дотриманні вимог Конституції України та законів України усіма, без винятку, суб'єктами профілактики, здійснення тільки тих заходів, які

передбачені законами або підзаконними нормативними актами; 2) гуманізму – всебічний захист прав та свобод громадян під час здійснення профілактичної діяльності; 3) гласності – систематичного висвітлення у статистиці та засобах масової інформації відомостей про профілактику правопорушень; 4) демократизму – участі у профілактиці правопорушень не тільки спеціалізованих суб'єктів, але й усіх інших державних органів та організацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, об'єднань громадян та окремих громадян; 5) науковості – використання форм, методів та засобів профілактичної діяльності, які розроблені та схвалені наукою; 6) диференційованого підходу – врахування і загальних, і спеціальних особливостей правопорушників та груп правопорушень; 7) плановості та прогнозування – всебічне вивчення та аналіз стану правопорушень, складання та реалізація відповідних програм профілактики адміністративних проступків; 8) взаємодії та координації зусиль суб'єктів профілактики правопорушень; 9) громадського засудження протиправної поведінки; 10) переважання методів переконання – тобто застосування примусових заходів лише після вичерпання всіх інших заходів впливу; 11) адекватності методів та засобів профілактики вчиненим правопорушенням.

5. Для вдосконалення нормативно-правового регулювання адміністративно-правових заходів профілактики правопорушень у сфері економіки, на нашу думку, необхідно розробити та прийняти єдиний нормативний акт, який регулював би усю сукупність профілактичної діяльності в державі – Закон України «Про профілактику правопорушень в Україні» та низки інших нормативно-правових актів, які ґрунтувалися на цьому Законі та надавали змогу доповнити його з урахуванням специфіки діяльності суб'єктів профілактики та організації належної взаємодії між ними.

6. Аналіз профілактичного впливу чинного законодавства про адміністративну відповідальність упродовж останніх років дозволяє виділити такі пріоритетні напрями:

– нормативно-правове забезпечення профілактичної функції законодавства

про адміністративну відповідальність;

– адміністративно-правове значення повторного вчинення адміністративних правопорушень;

– відшкодування матеріальної шкоди;

– подання органів адміністративної юрисдикції як засіб попередження правопорушень;

– звернення громадян як джерело інформації для попередження правопорушень.

7. питання профілактики правопорушень у сфері економіки сьогодні в нашій державі стоїть надзвичайно гостро і потребує нагального вирішення. Насамперед, це стосується удосконалення нормативно-правової бази з питань правоохоронної діяльності та профілактики правопорушень. Водночас, з огляду на різноманіття поглядів щодо сутності та змісту профілактики правопорушень ці питання вимагають подальшої наукової розробки.

З погляду на існуючі трактування поняття «профілактика» можемо констатувати, що профілактика адміністративного проступку – це цілісний комплекс заходів соціального, економічного, спеціального та індивідуального характеру, що здійснюються суб'єктами профілактики з метою виявлення, нейтралізації та усунення причин і умов вчинення протиправних дій, попередження і припинення правопорушень цими суб'єктами.

8. Отже, дослідження об'єкта економічних правопорушень дозволяє прийти до висновку, що всі аналізовані правопорушення посягають на суспільні відносини, що виникають між суб'єктами господарювання, державою та громадянами в процесі здійснення господарської діяльності. Тому аналізовані проступки можна групувати за родовим об'єктом. Водночас, ряд названих правопорушень сьогодні закріплена податковим та митним законодавством.

Крім того, не уніфіковані в Кодексі і норми щодо адміністративних проступків, які можна об'єднувати за видовим об'єктом – щодо торгівельної діяльності, підприємницької, здійснення загальнообов'язкового соціального страхування тощо. Хоча усі ці проступки містяться в одній главі Кодексу (глава

12 «Адміністративні правопорушення в галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, в галузі фінансів і підприємницької діяльності»), вони не згруповані між собою, що викликає певні труднощі у правозастосовній діяльності.

З огляду на це, вважаємо доцільним у новому Кодексі України про адміністративні правопорушення виділити окрему главу «Адміністративні правопорушення в економічній сфері», яка б визначала склади усіх адміністративних проступків, згрупованих за названим родовим об'єктом.

9. Пріоритетними напрямками в діяльності суб'єктів профілактики щодо профілактики правопорушень є:

- створення системи соціальної профілактики правопорушень, спрямованої на активізацію боротьби зі злочинністю, наркоманією, пияцтвом, алкоголізмом, незаконною міграцією, ресоціалізацію осіб, звільнених з місць позбавлення волі;
- виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень;
- вдосконалення нормативної правової бази з профілактики правопорушень;
- протидія тероризму, профілактика екстремістської діяльності, а також використання об'єктів економіки на відмивання коштів для їх фінансування;
- підвищення рівня забезпечення правопорядку і громадської безпеки на вулицях, в місцях масового перебування та відпочинку громадян та інших громадських місцях;
- захист об'єктів соціальної сфери, міського громадського наземного транспорту та метрополітену;
- охорона життя, здоров'я та майна громадян, захист їх прав і законних інтересів, а також захист інтересів суспільства і держави при пожежах та надзвичайних ситуаціях природного і техногенного характеру;
- посилення контролю за міграційними потоками, зниження кількості незаконних мігрантів;
- профілактика наркоманії та правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, стимулювання діяльності, спрямованої на антинаркотичну пропаганду.

10. Профілактика правопорушень у сфері економіки здійснюється за допомогою:

- організації взаємодії органів державної влади, правоохоронних, податкових та інших органів, а також організацій з питань, що стосуються створення умов для забезпечення економічної безпеки;

- розробки комплексу заходів протидії організованій злочинності, що здійснює протизаконну діяльність у сфері економіки;

- моніторингу та аналізу інформації про використання недобросовісних методів, що призводять до погіршення інвестиційного клімату в державі.

11. З-поміж головних суб'єктів, які здійснюють профілактику правопорушень у сфері економіки є Національна поліція, що згідно із Законом України «Про національну поліцію» є центральним органом виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Натомість, слід зауважити, що з прийняттям Закону України «Про Національну поліцію» реформування поліції аж ніяк не завершилось. Навпаки, прийняття цього нормативного правового акта стало відправним моментом удосконалення всієї законодавчої основи діяльності поліції. Сьогодні доводиться констатувати, що необхідно здійснити ще низку кроків на шляху цивілізованого правового регулювання діяльності поліції, а відповідно до побудови правової держави. Один з таких кроків – визначення організаційно-правових основ діяльності поліції з профілактики правопорушень у сфері економіки. Особливої уваги потребує прийняття базового закону про профілактику адміністративних правопорушень, нормативно-правових актів, що забезпечуватимуть можливість налагодження тісної взаємодії між підрозділами Національної поліції та іншими суб'єктами профілактики правопорушень у сфері економіки.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

3.1 Світовий досвід та його адаптація до України щодо профілактики правопорушень у сфері економіки

Проведення правової реформи та побудова правової держави є надзвичайно актуальними питаннями для сучасного етапу розвитку України, що, в свою чергу, зумовлює необхідність їх практичного вирішення. Основними завданнями правової держави є охорона прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання проступкам, виховання громадян у дусі точного і неухильного дотримання Конституції і законів України, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством [173].

Водночас, слід наголосити на тому, що євроінтеграційні процеси, що відбуваються в нашій державі в рамках Угоди між Україною та ЄС спонукають нашу країну до пошуку нових форм і методів профілактики правопорушень у сфері економіки та вивчення досвіду розвинутих зарубіжних країн щодо цього питання.

На думку деяких вчених, з якою ми повністю погоджуємося, вбачається за доцільне, профілактику адміністративних правопорушень розглядати як самостійну управлінську систему, що є підсистемою вищого рівня – соціальної профілактики [174].

Так, у Наказі Українського державного центру соціальних служб для молоді «Про Концепцію діяльності Центрів соціальних служб для молоді» № 24 від 03.03.2000 року зазначено, що соціальна профілактика – це соціальна робота, яка

спрямована на організацію та впровадження системи заходів щодо попередження аморальної, протиправної, іншої асоціальної поведінки, виявлення та запобігання будь-якому негативному впливу та його наслідків на життя і здоров'я дітей, молоді та сім'ї [175].

Зважаючи на тісний взаємозв'язок правопорушень у сфері економіки з корупцією та організованою злочинністю, не можна вести мову про профілактику правопорушень відокремлюючи її від профілактики злочинності. Профілактика правопорушень на рівні реалізації профілактичних заходів в деякій мірі співпадає з профілактикою злочинів, але має специфічні об'єкти та заходи впливу, спеціальні суб'єкти та сферу застосування. На цей аспект адміністративної профілактики вказував, один із відомих у минулому столітті представників адміністративно-правової науки А.П. Ключниченко [176]. Такий підхід спостерігається і в нормативно-правових актах органів державної влади нашої країни. Чи не вперше про це йшла мова у Державній програмі боротьби із злочинністю, затвердженій Постановою Верховної Ради України від 25 червня 1993 року № 3325-ХІІ, де сказано, що сфера застосування профілактики правопорушень вимагає удосконалення її системи [177].

Слід зауважити, що кримінальному та адміністративно-деліктному законодавству європейських держав «сталої демократії» притаманна надзвичайна різноманітність регулювання. Відмінність проявляється в назві самих адміністративних деліктів, їх правовій приналежності і співвідношенні з кримінально-караними діяннями, характеристиках суб'єктів відповідальності, суб'єктивній стороні відповідних деліктів і наслідках вчинення цих порушень. Відрізняються також форми і способи врегулювання відповідальності за адміністративні делікти.

Серед ознак, загальних для адміністративно-деліктного законодавства всіх держав, можна визначити: історичне походження адміністративних порушень з кримінального права, визнання суб'єктами відповідальності фізичних і юридичних осіб, встановлення головним стягненням грошового штрафу, існування крім адміністративних стягнень додаткових заходів за вчинення

порушення, відсутність повної систематизації складів порушень в межах одного нормативного акту тощо.

Історичне походження адміністративних порушень з кримінального права полягає в тому, що всі види порушень в ХХ ст. в європейських державах розглядалися виключно в межах кримінального законодавства. Але розвиток економіки і сфер активності людини засвідчило неможливість врегулювати відповідальність за всі види порушень механізмами кримінального права з обов'язковим залученням суду, дотриманням принципу змагальності і рівності сторін тощо.

Тому, одним з кроків в напрямі підвищення ефективності дії кримінального права, належного забезпечення правопорядку, профілактики правопорушень і кримінально-процесуальної економії стало виділення деяких діянь (проступків, поліцейських проступків, порушень), які каралися представниками не судової влади, а поліції, тобто адміністративними органами влади. Такі процеси відбулися в праві Німеччини, Швейцарії, Бельгії, Італії та Португалії. У законодавстві цих держав адміністративні делікти є різновидом кримінально-караних дій, які підпадають під дію загальних положень кримінальних законів. Тільки в Німеччині, Швейцарії та Бельгії адміністративні порушення є третім різновидом караних дій (тут присутня трихотомія видів діянь), а в Італії та Португалії – другим різновидом, оскільки тут існує дихотомія караних діянь.

Кримінальне право Данії відрізняється від відповідних сфер інших країн, оскільки воно не визнає поділу караних діянь на різні види і використовує тільки один вид діянь – злочин. Але деяка частина злочинів (визначених у законах про дорожній рух і транспорт, податки, охорону навколишнього природного середовища, державну охорону здоров'я тощо) складають основу адміністративно-деліктного права.

Правові системи інших держав (Австрії, Франції, Нідерландів, Іспанії, Греції) характеризуються відмежуванням адміністративно-деліктного законодавства від кримінальної, що проявляється в неможливості застосування до адміністративних деліктів і відносинам, які виникають внаслідок їх вчинення,

загальних положень кримінальних законів. Шлях країн до такого розуміння і стану права про адміністративні делікти був різним: австрійське і голландське право прийшло від кримінальних проступків до відокремлених адміністративних порушень, а адміністративно-деліктне право Франції, Греції та Іспанії – сформувалося виключно внаслідок активної діяльності судової влади. Звичайно, на початку формування системи адміністративних деліктів в основу за аналогією бралися відповідні поняття й інститути кримінальних законів. Але тепер можна констатувати відокремленість адміністративно-деліктного законодавства Франції, Греції та Іспанії від кримінальних кодексів.

У жодній з країн «сталого демократії» немає єдиного нормативного акту, в якому об'єднуються склади адміністративних деліктів. Хоча більшість держав мають закони змішаного характеру, в яких об'єднують спільні матеріальні положення (про адміністративні порушення, суб'єктів відповідальності, стягнення тощо), і процедурні положення про порядок застосування адміністративних стягнень. Такі закони притаманні для Німеччини [178], Швейцарії [179], Австрії [180], Італії [181] і Португалії [182]. Особливість іспанського закону [183] полягає в тому, що в процедурному за назвою і змістом законі містяться загальні положення про адміністративні порушення. Право Нідерландів характеризується тим, що закон про порушення правил дорожнього руху [184] став прикладом для наступних законів, в яких системно викладаються порушення у відповідних сферах.

У Бельгії, Франції і Данії відсутні окремі закони, які визначають загальні положення адміністративно-деліктного права. Бельгійське і французьке адміністративно-деліктне право формується внаслідок діяльності Державної Ради, а датське право не потребує відповідних законів, оскільки Кримінальний закон застосовується до всіх видів порушень.

Отже, для всіх країн притаманна надзвичайна розчленованість адміністративно-деліктного законодавства. У Німеччині, наприклад, йдеться про положення близько тисячі Федеральних законів, які містять склади порушень порядку. Ця кількість не враховує існування в кожній Федеральній Землі свого

законодавства.

Пряма вимога про необхідність визначення адміністративних деліктів тільки в нормах законів існує в праві Швейцарії, Італії, Греції, Іспанії та Португалії. В інших державах склади адміністративних деліктів і стягнення за них встановлюються як в законах, так і підзаконних актах.

У всіх європейських державах юридичні особи нарівні з фізичними можуть бути суб'єктами відповідальності за адміністративні делікти. Тільки в Австрійській та Італійській республіках суб'єктами здійснення деліктів виступають лише фізичні особи, а на юридичних осіб накладається обов'язок нести відповідальність у вигляді сплати штрафу.

Потрібно відзначити, що юридичні особи в західноєвропейських країнах також є суб'єктами кримінальної відповідальності. Визнання юридичних осіб суб'єктами відповідальності можливо внаслідок особливостей визначення у відповідних законах суб'єктивної сторони адміністративних порушень. Вона характеризується існуванням переважно об'єктивної концепції провини, згідно з якою не потрібно встановлювати умисел або необережність у діяннях порушника. Навіть існування різних форм вини в адміністративно-деліктному праві окремих країн (Данія, Швейцарія, Португалія) не повинно викликати подиву з огляду на приналежність цього законодавства до сфери кримінального права, для якого притаманним є існування умислу або необережності як характеристики суб'єктивної сторони діянь. Достатньо лише констатувати факт порушення положень закону особою (фізичною або юридичною) та наявність провини в цьому випадку презумується. Такий механізм дозволяє визнати порушником юридичну особу, яке, наприклад, прийняло певне рішення всупереч вимогам закону тощо.

Вид стягнення – це один з основних критеріїв для розмежування сфери кримінального та адміністративно-деліктного права. Історичний розвиток законодавства в Західній Європі складався у виділенні з кримінального права тих протиправних діянь, за які могли призначатися грошові штрафи. І до цього часу головним стягненням в адміністративно-деліктному законодавстві всіх

європейських держав є штраф.

З метою виділення адміністративних штрафів і кримінальних штрафів зарубіжний законодавець, як правило, іменує ці види правових наслідків різними термінами («штраф», «грошовий штраф», «адміністративний штраф» для адміністративного стягнення і «грошове покарання» – для кримінальної санкції).

В окремих державах законодавство про адміністративні делікти є частиною кримінального законодавства (Естонія, Болгарія, Словенія, Сербія, Хорватія). Незвичайною в цьому ланцюжку була реформа в Естонській Республіці, яка полягала в перетворенні адміністративних деліктів в кримінальні проступки як частину Кримінального кодексу. Оскільки в інших державах з широким кримінальним правом нинішня ситуація є історично зумовленою і сформованою – в Болгарії з 1960-х років, а в балканських країнах – з часів існування єдиної Югославської Республіки. Характерним для цих країн є наявність одного роду протиправних діянь (караних) в загальному кримінальному праві, і ще одного роду дій (проступків), в особливому праві про проступки. А в самій системі законодавства про проступки ми маємо можливість виділити окрему підсистему адміністративних деліктів. При чому формально цю сукупність деліктів в зарубіжному законодавстві не виділяють. Одним з визначальних критеріїв для такого виділення виступає процедура притягнення до відповідальності за вчинення проступків – судова або адміністративна.

В інших державах «молодої демократії» (Литва, Латвія, Польща, Чехія, Словаччина) законодавство про адміністративні проступки майже повністю відокремлене від кримінального права. Такий стан в балтійських країнах зумовлюється існуванням старих кодексів про адміністративні делікти, які регулюють відмінні від кримінального права діяння. Законодавець Польщі, разом з тим, свідомо почав створення законодавства про адміністративні делікти окремого від кримінального законодавства.

Хоча певні положення Кримінального кодексу Республіки Польща за аналогією застосовуються до адміністративних деліктів. Чехія і Словаччина сприйняли такий підхід до систематизації протиправних дій, з огляду на

історичний досвід Республіки Чехословаччина. У зазначених державах, за винятком Чеської республіки, є така система карних дій: двочленна – в Литві, Латвії та Словаччині, тричленна – в Польщі.

Не зважаючи на різний характер законодавства про адміністративні проступки (його відокремленість або приналежність до кримінального законодавства), воно відрізняється своєю надзвичайною розповсюдженістю. Тільки Литва і Латвія, які до сих пір зберігають у себе «радянські» кодекси про адміністративні делікти, характеризуються наявністю значної кількості проступків в одному законодавчому акті, що також є характерним і для України. У схваленій Концепції закону про адміністративні стягнення Литовської Республіки також йдеться про доцільність об'єднання в одному кодифікованому акті складів адміністративних проступків. В інших країнах, хоча і присутні окремі закони про проступки, але вони регулюють загальні положення про поняття проступків, видах санкцій, суб'єктах відповідальності. Характерною для більшості країн є можливість встановлення складів проступків і стягнень тільки в нормах законів, але й в актах уряду і органів місцевого самоврядування.

У всіх державах юридичні особи визнаються суб'єктами відповідальності за адміністративні делікти нарівні з фізичними особами. Але в більшості країн (крім, Естонії та Польщі) до відповідальності можуть притягатися як юридичні особи, так і їх посадові особи. Особливими суб'єктами відповідальності виступають неповнолітні особи. До них досить часто застосовуються інші виховні заходи на заміну адміністративним стягненням [185].

Отже, можемо зауважити, що законодавство європейських країн, яке передбачає відповідальність за правопорушення загалом та у сфері економіки, зокрема, є доволі розрізненим. Однак, слід зауважити, що таке законодавство створює ефективну систему профілактики правопорушень у сфері економіки.

Натомість, необхідно констатувати, що у рамках профілактики правопорушень у сфері економіки важливим також є міжнародне законодавство, яке напрацьоване міжнародною спільнотою під егідою ООН.

Адже, слід наголосити на тому, що обов'язком кожної держави є здійснення

її юрисдикції відносно осіб, винних у вчиненні міжнародних злочинів. Такий вид злочинності називається міжнародною, або транснаціональною [186].

Згідно п. 2 ст. 3 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності (12-15 грудня 2000 р., Італія, м. Палермо), злочин носить транснаціональний характер, якщо його вчинено:

- a) більш ніж в одній державі;
- b) в одній державі, але істотна частина його підготовки, планування, керівництва або контролю здійснено в іншій державі;
- c) в одній державі, але за участю організованої злочинної групи, яка здійснює злочинну діяльність у більше ніж одній державі;
- d) в одній державі, але його істотні наслідки мають місце в іншій державі [187].

Враховуючи, що ні одна країна не може самотужки успішно впоратися із зростанням міжнародної злочинності, в тому числі економічної, світове співтовариство прийняло низку угод у цій сфері.

В ході співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю, зокрема й економічною держави прийшли до висновку, що імперативні норми міжнародного права породжують особливу категорію зобов'язань держав у відношенні не тільки інших членів міжнародної організації, але і всього міжнародного співтовариства.

Правовою основою протидії транснаціональній злочинності є багаторівнева система міжнародних угод та інших нормативних правових актів, що зачіпає практично всі сфери життєдіяльності суспільства. На першому місці стоять міжнародні договори універсального характеру (наприклад, Конвенція ООН з протидії транснаціональній організованій злочинності); потім слідує міжнародні документи регіонального характеру, в тому числі прийняті в рамках Ради Європи (наприклад, Європейська конвенція про припинення тероризму – Страсбург, 27 січня 1977 р.). Третій рівень – це міжнародні договори субрегіонального характеру і двостороннього характеру. До четвертого рівня відноситься національне законодавство – законодавство України та інші

нормативно-правові акти, що стосуються питань протидії транснаціональній злочинності.

Згідно класифікації ООН всі транснаціональні злочини поділяються на 17 груп: відмивання грошей; тероризм; крадіжки творів мистецтва і предметів культури; крадіжка інтелектуальної власності; незаконна торгівля зброєю; викрадення літаків; морське піратство; захоплення наземного транспорту; шахрайство зі страховкою; комп'ютерна злочинність; екологічна злочинність; торгівля людьми; торгівля людськими органами; незаконна торгівля наркотиками; незаконне банкрутство; проникнення в легальний бізнес; корупція і підкуп громадських та партійних діячів, виборних осіб.

Виділяється кілька характерних рис транснаціональних злочинів:

– здійснення в широких масштабах шляхом створення й експлуатації ринків незаконних товарів і послуг (Матеріали VIII Конгресу ООН по попередженню злочинності і поводженню з правопорушниками, Гавана, вересень 1990 р.);

– набуття характеру промислу, наявність системи захисту від соціального контролю з використанням насильства, залякування, корупції, отримання прибутку незаконним способом (Підсумковий документ Міжнародного семінару ООН з питань боротьби з організованою злочинністю, Суздаль, жовтень 1991 р.);

– проникнення в доходні законні види діяльності, розмивання граней між організованою злочинністю та злочинністю «білих комерців» (Доповідь Генерального Секретаря ООН – «Вплив організованої злочинності на суспільство загалом» на Другій сесії Комісії з запобігання злочинності й кримінального правосуддя ЕКОСОП, квітень 1993 р.);

– придбання спеціальних навичок і професіоналізму (Довідковий документ до Всесвітньої конференції на рівні міністрів внутрішніх справ «Про організованої транснаціональної злочинності», Неаполь, листопад 1994 р.).

Лише включення відповідних положень міжнародного права в національне законодавство може гарантувати одну з найвищих ступенів ефективності застосування міжнародно-правових норм, оскільки, наприклад, КК України передбачає реальні санкції щодо конкретних осіб, які допускають їх порушення.

Будучи включеними в кримінально-правову систему країни, міжнародно-правові норми не втрачають зв'язок з міжнародним правом і в цьому плані представляють специфічну частину кримінального права. Воно становить систему принципів і норм міжнародного права, інкорпорованих в національне законодавство. В цю систему входять: принципи екстериторіальної дії кримінального закону; підстави надання правової допомоги або відмови від її надання запитувачем державам про видачу злочинців; ознаки транснаціональних злочинів і підстави звільнення від кримінальної відповідальності за їх вчинення; правила тлумачення норм міжнародного права в системі національного кримінального права.

Правило поведінки, що міститься в міжнародно-правовому акті і перенесене в кримінальний закон, залишається міжнародним зобов'язанням держави.

Так, корупція в сучасному світі, яка насамперед підриває економіку будь-якої держави не є суто внутрішньою проблемою однієї окремо взятої держави, а носить міжнародний характер. А тому в контексті питань, що стосуються профілактики правопорушень у сфері економіки, то слід зазначити, що одними з перших міжнародних документів у досліджуваній сфері є Декларація ООН «Про боротьбу з корупцією та підкупом при міжнародних комерційних операціях» від 16 грудня 1966 р. [188], а також резолюція Генеральної Асамблеї ООН 3514 (XXX) від 15 грудня 1975 р. [189], в якій засуджуються всі види корупції, включаючи хабарництво, практиковані транснаціональними та іншими корпораціями, їх посередниками та іншими причетними до цього сторонами в порушення законів і правил приймаючих сторін [190].

У 1989 р. під егідою ООН пройшов міжнародний семінар з проблем корупції у сфері державного управління, результати якого слугували серйозною передумовою для розгляду цієї проблеми на VIII конгресі ООН. Напередодні проекту резолюції цього конгресу Економічна і Соціальна Рада висловила таку рекомендацію: «Оскільки корупція серед державних посадових осіб може звести нанівець потенційну ефективність всіх видів урядових програм, утруднити розвиток і створити загрозу для окремих осіб і груп людей, надзвичайно важливо,

щоб всі держави:

- розглянули адекватність свого законодавства, включаючи процесуальні норми і відповідні санкції, щоб реагувати на всі види корупції;

- розробили адміністративні механізми і механізми регулювання для попередження корупції та зловживання владою, які повинні включати: розробку стратегій по боротьбі з корупцією як особливо пріоритетних напрямів планів економічного і соціального розвитку, які включали б елементи по боротьбі з корупцією як невід’ємну частину відповідних програм; підвищення громадської обізнаності про право користуватися державними послугами і програмами та забезпечення ефективних каналів для подачі скарг; створення належних внутрішніх процедур управління в урядових установах для боротьби з корупцією; прийняття заходів у рамках урядових установ для забезпечення звітності, ефективних дисциплінарних заходів та засобів правового захисту стосовно державних службовців; при необхідності удосконалення банківських і фінансових правил і механізмів з метою попередження великих переказів грошових коштів, отриманих в результаті корупції;

- встановили процедури виявлення, розслідування та притягнення до відповідальності корумпованих посадових осіб;

- розробили правові положення для конфіскації коштів та майна, набутих в результаті корупції, і застосовували економічні санкції до підприємств, причетних до корупції» [191].

Проблема боротьби з корупцією спеціально обговорювалася і на VIII Конгресі ООН та попередженню злочинності і поведженню з правопорушниками (Гавана, 1990 р.). У резолюції під назвою «Корупція у сфері державного управління», конгрес схвалив підготовлений Секретаріатом ООН керівництво «Практичні заходи боротьби з корупцією» і закликав забезпечити його широке поширення [192].

У 1996 р. була прийнята Декларація ООН про боротьбу з корупцією і хабарництвом у міжнародних комерційних операціях (прийнята 16.12.1996 Резолюцією 51/191 на 86-му пленарному засіданні Генеральної Асамблеї ООН)

[193], що закликає уважно розглянути проблеми, пов'язані з міжнародними аспектами корупції, особливо щодо міжнародної економічної діяльності, здійснюваної корпоративними організаціями, зв'язками між корупцією та іншими формами злочинності, зокрема організованою злочинністю й економічною злочинністю, включаючи відмивання грошей.

Цією ж Резолюцією був прийнятий Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб (додаток до Резолюції 1996 р.), який передбачає принципи діяльності державних посадових осіб:

– державні посадові особи не використовують своє офіційне становище для невинновданого здобування особистої користі або особистої та фінансової користі для своїх сімей. Вони не беруть участь ні в яких угодах, не займають ніякого становища, не виконують ніяких функцій і не мають ніяких фінансових, комерційних або інших аналогічних інтересів, які несумісні з їх посадою, функціями, обов'язками або їх відправленням;

– в тій мірі, в якій до цього зобов'язує посада, і відповідно з законами чи адміністративними положеннями державні посадові особи повідомляють про ділових, комерційних або фінансових інтересах або про діяльність, що здійснюється з метою отримання фінансового прибутку, які можуть призвести до можливої колізії інтересів. У разі можливої або передбачуваної колізії між обов'язками і приватними інтересами державних посадових осіб, що вони діють згідно із заходами, встановленими для того, щоб зменшити або усунути таку колізію інтересів;

– державні посадові особи ніколи не мають права користуватися державними грошовими коштами, власністю, послугами або інформацією, отриманою ними при виконанні або внаслідок виконання ними своїх службових обов'язків, для здійснення діяльності, не пов'язаної з виконанням ними офіційних функцій;

– державні посадові особи діють згідно із заходами, встановленими законом або адміністративними положеннями, для того щоб після відходу зі своїх офіційних посад вони не зловживали своїм колишнім службовим становищем;

– державні посадові особи відповідно до займаного ними службового становища і як це дозволено або вимагається законом і адміністративними положеннями виконують вимоги про оголошення або повідомлення даних про особисті активи і зобов'язання, а також, по можливості, дані про активи і зобов'язання чоловіка (дружини) та/або утриманців;

– державні посадові особи не домагаються і не отримують, прямо або опосередковано, будь-яких подарунків або інших знаків уваги, які можуть вплинути на виконання ними своїх функцій, здійснення своїх обов'язків або прийняття рішень;

– відомості конфіденційного характеру, якими володіють державні посадові особи, зберігаються у таємниці, якщо національне законодавство, виконання обов'язків або потреби правосуддя не вимагають іншого. Такі обмеження застосовуються також після залишення служби;

– державні посадові особи беруть участь у політичній чи іншій діяльності поза рамками їх офіційних обов'язків у відповідності з законами та адміністративними положеннями таким чином, щоб не підривати віру громадськості в неупереджене виконання ними своїх функцій і обов'язків [194].

На 51-му пленарному засіданні 58-ої сесії Генеральної Асамблеї ООН 31 жовтня 2003 р. була прийнята Конвенція ООН проти корупції (Резолюція 58/4) [195].

ООН визнала міжнародний характер проблеми корупції і намагається знайти загальноприйнятні форми і методи запобігання цьому явищу. Однак всі перераховані вище документи носять рекомендаційний характер і фактично не впливають на вирішення проблеми, але відіграють важливу роль у формуванні норм міжнародного права щодо питання профілактики правопорушень у сфері економіки, а також здатні впливати на норми внутрішнього права держав.

Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р. [196] стала кроком у відповідь світової спільноти на глобалізацію організованої злочинності та корупції. Конвенція охоплює широкий спектр проблем, у тому числі корупцію як злочин, що має транснаціональне значення. Конвенція ООН дає

поняття кримінально караної корупції. У ній також передбачено вимога криміналізувати акти корупції, тобто отримання та передачу хабара, і вжити інші законодавчі, адміністративні заходи для попередження і виявлення корупції серед публічних посадових осіб для забезпечення ефективної боротьби з нею на основі єдиних стандартів для внутрішніх законів.

Ще один аспект профілактики правопорушень у сфері економіки є зниження адміністративного тиску на малий бізнес, що може призвести як до позитивних, так і до негативних результатів. Тому для безпеки бізнесу, держави і суспільства дуже важливо забезпечення державних нормативів і стандартів у діяльності кожного господарюючого суб'єкта.

Для ефективного управління (менеджменту) господарюючого суб'єкта порушення внутрішніх і зовнішніх правових норм, таких як закони, підзаконні нормативні акти, правила, регламенти, приписи, установчі документи, виступають у вигляді правових ризиків. В Україні правові ризики набувають особливого значення, оскільки в силу порівняно короткої історії існування ринкової економіки в законодавстві, як і раніше відсутня чітка нормативна база, а часто і базові визначення у сфері здійснення внутрішнього контролю за дотриманням державних нормативів і стандартів у діяльності господарюючого суб'єкта.

Такі ризики проявляються в наступному:

- недотримання організацією вимог нормативних правових актів та укладених договорів;
- правові помилки при здійсненні діяльності (неправильні юридичні консультації або неправильне складання документів, у тому числі при розгляді спірних питань у судових органах);
- порушення контрагентами нормативних правових актів, а також умов укладених договорів.

Найбільш поширені порушення державних нормативів і стандартів у діяльності господарюючого суб'єкта:

- 1) кваліфікація операцій господарюючого суб'єкта як недійсних;
- 2) шахрайство;

3) порушення законодавства щодо протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму (виведення коштів з фіскального обороту);

4) порушення норм подання фінансової та іншої звітності;

5) порушення антимонопольного законодавства (в тому числі картельні змови);

6) порушення норм добросовісної конкуренції;

7) податкові правопорушення.

Оптимальною може видаватися класифікація порушень в залежності від сфери їх здійснення по мірі зменшення їх важливості:

1) у сфері недружніх захоплень і поглинань;

2) у сфері податкових відносин;

3) у сфері володіння та управління нерухомістю, а також іншими активами компанії;

4) у сфері корпоративних відносин;

5) при здійсненні судово-позовної діяльності;

6) при укладенні договорів з контрагентами.

Основні причини порушень державних нормативів і стандартів у діяльності господарюючого суб'єкта криються в наступному:

- помилки персоналу (персональні) і систем (інформаційні);

- пожежі, повені і збитки від інших фізичних факторів (форс-мажор);

- шахрайство та інші злочинні дії як персоналу, так і з участю третіх осіб.

Наслідками порушень державних нормативів і стандартів у діяльності господарюючого суб'єкта є: юридичні санкції або санкції регулюючих органів; суттєві фінансові збитки та (або) втрати репутації фірми в результаті недотримання нею законів, інструкцій, правил, стандартів саморегулюючих організацій або кодексів поведінки, які стосуються підприємницької діяльності.

Ефективність здійснення внутрішнього контролю за дотриманням державних нормативів і стандартів у діяльності господарюючого суб'єкта визначається можливістю уникнути появи небезпечного для організації рівня

ризикі при повному дотриманні сторонами підприємницьких відносин чинних законодавчих і нормативних актів, внутрішніх документів і процедур компанії [198].

Таким чином, досягнення стратегічних та операційних цілей господарюючого суб'єкта залежить від зовнішніх подій, які не завжди можуть бути контрольовані організацією. Відповідно відносно цих цілей здійснення внутрішнього контролю за дотриманням державних нормативів і стандартів може надати тільки розумну гарантію того, що керівництво і рада директорів, що виконує функцію нагляду, будуть своєчасно проінформовані про те, якою мірою організація просувається до досягнення цілей.

Передбачається, що господарюючі суб'єкти – підприємці здійснюють свою діяльність у відповідності з принципами власної регуляції і не виключають можливості вчинення ними протиправних дій у процесі виконання цієї діяльності.

Підсумовуючи, доречно ще раз наголосити, що застосування адміністративно-господарських санкцій забезпечує додержання суб'єктами господарювання встановлених законодавством правил і норм ведення господарської діяльності, належне виконання ними договірних та інших господарських зобов'язань, досягнення оптимальної організації економічних відносин і утвердження суспільного господарського порядку в економіці. Отже, вони є дієвою гарантією права суб'єктів господарювання та інших учасників господарських відносин на економічну безпеку.

3.2 Теоретичні і правові основи удосконалення профілактики економічних правопорушень суб'єктами профілактики

Концепція попередження правопорушень у сфері економіки, незважаючи на соціальні умови, існує, і вона буде розвиватися. Відповідно до цих процесів буде вдосконалюватися і практика. Іншими словами, розумне і оптимальне співвідношення старих і нових науково обґрунтованих підходів до створення сучасної системи попередження правопорушень у сфері економіки має сьогодні

стати однією з провідних проблем. Саме мета попередження правопорушень у сфері економіки є тим системоутворюючим, об'єднуючим началом, яке дозволяє відносити суб'єкти, об'єкти та заходи впливу до цієї особливої діяльності. Мета попередження правопорушень у сфері економіки є універсальною. Вона одночасно є функцією кримінальної та некримінального юстиції, а також частиною загальної системи соціальної профілактики.

Зрозуміло, така мета повинна відповідати меті державної політики в сфері боротьби зі злочинністю загалом та у сфері економіки, зокрема. Метою даної політики, як відомо, є «утримання» правопорушень в соціально прийнятних рамках. Суспільство не в силах викоринити правопорушення, але воно в змозі утримувати її на більш-менш соціально толерантному рівні. Попередження правопорушень виступає гарантією подібного «утримання», адже саме попереджаючи правопорушення не дозволяється новим правопорушенням поповнювати їх обсяг.

В ідеалі недопущення (попередження) правопорушень – по суті єдиний засіб скорочення протиправних дій в економічній царині. Це ще раз підтверджує велике теоретичне і практичне призначення вчення про попередження правопорушень, що формує концепції попередження антигромадських проявів для досягнення кінцевої мети – скорочення злочинів і адміністративних правопорушень. Це відповідає інтересам будь-якої особистості, всього суспільства і держави, носить глибоко моральний, гуманний характер. Фіксуючи цю кінцеву мету, наука і практика, а разом з ними і політика виходять за межі сьогодення, вже накопиченого практичного досвіду і теоретичного знання.

В даний час перспективні цілі теоретичного і практичного характеру зводяться до створення різнобічної, багаторівневої системи попередження правопорушень. Профілактика виступає гарантією скорочення правопорушень як явища і окремих її видів (правопорушень неповнолітніх і молоді, правопорушень чоловіків і жінок та ін.). В рамках цієї системи активно розробляються заходи нейтралізації криміногенних (стимулюючих правопорушення) чинників, а також заходи посилення впливу на них. Найефективніші ж пов'язані, як правило, із

здійсненню щоденної наукової та практичної роботи в галузі попередження правопорушень, з поступовим створенням для цього відповідних правових, організаційних, кадрових, матеріальних, технічних та інших ресурсів.

Система попередження правопорушень, що розуміється в широкому сенсі слова, складається з двох нерівнозначних частин. Вони виділяються на основі критерію цільової спрямованості попереджувального впливу. Один з них, спеціально не націлений тільки на злочини і адміністративні правопорушення, але побічно впливає на них стримуюче, іменується загальносоціальним попередженням, інший спеціально спрямований на злочинність, він називається спеціально-кримінологічним попередженням.

Необхідно відзначити, що розробка концепції попередження злочинності завжди ставилася і ставиться сьогодні в нашій країні на перше місце в системі всієї правоохоронної діяльності, спрямованої на забезпечення контролю над злочинністю. Спираючись на цю теорію, практика визначає стратегію і тактику попередження правопорушень на найближчі роки і більш віддалену перспективу. Найважливішою характеристикою даної концепції є наукове визначення розвитку процесів саме попередження правопорушень. Відповідні наукові висновки стали концептуальною основою для практики попередження правопорушень. Виходячи з цієї концептуальної основи, практика уточнює, конкретизує свою діяльність щодо попередження правопорушень. Концепція такого попередження допомагає вирішувати і багато інших проблем теоретичного і практичного характеру.

По-перше, дана концепція має принципове значення для розуміння характеру контролю над правопорушеннями. Поряд з цим вона дозволяє багато в чому поглибити наші уявлення про розвиток системи попередження правопорушень і в низці випадків уточнити і конкретизувати пов'язані з цим теоретичні та практичні питання.

По-друге, значення концепції попередження правопорушень полягає в тому, що, поглиблюючи наше уявлення про контроль над правопорушеннями, вона розкриває всю масштабність, складність і різноманіття завдань, що виникають в процесі здійснення цього контролю.

По-третє, дана концепція озброює практику новими ідеями, обґрунтованим, виваженим підходом до процесів контролю над правопорушеннями.

Основна попереджувальна діяльність організовується і здійснюється безпосередньо в територіальних органах поліції. Їх співробітники реалізують в своїй повсякденній правоохоронній роботі наступні функції:

- готують щомісячні аналітичні огляди кримінологічної обстановки на території, що обслуговується (об'єктах обслуговування);

- здійснюють комплексну оцінку результатів роботи співробітників підрозділів щодо попередження злочинів, розробляють заходи щодо її активізації;

- інформують в установленому порядку органи місцевого самоврядування, а також організації, підприємства, установи, розташовані на території обслуговування (об'єктах обслуговування), про злочини, причини й умови, що сприяли їх вчиненню, з викладенням конкретних пропозицій щодо їх усунення або нейтралізації;

- здійснюють взаємодію з відповідними державними органами, відомствами, установами, організаціями, громадськими об'єднаннями;

- проводять комплексні і цільові оперативно-профілактичні заходи щодо попередження правопорушень і поліпшенню кримінологічної обстановки;

- вживають заходів щодо забезпечення безпеки громадян, якщо на їх життя, здоров'я або майно, за наявною оперативною інформацією, можливо протиправне зазіхання;

- виявляють і ставлять на профілактичний облік осіб, схильних до вчинення правопорушень, здійснюючи за ними контроль;

- здійснюють контроль за дотриманням особами, звільненими з місць позбавлення волі, встановлених для них відповідно до закону обмежень;

- в установленому порядку залучають громадські об'єднання правоохоронної спрямованості і громадян до діяльності з попередження правопорушень;

- інформують населення через засоби масової інформації про способи і засоби правомірного захисту від злочинних посягань.

Соціально-профілактична діяльність це система соціально-економічних, суспільно-політичних, організаційних, правових і виховних заходів, що проводяться державою і суспільством для того, аби усунути зазначені причини, сприяти формуванню правомірної, високоморальної поведінки громадян. Заходи профілактики соціальних відхилень повинні охоплювати життєдіяльність особи в усіх основних сферах суспільства: економічній, політичній, духовній.

Загальними вимогами при плануванні профілактичних заходів є такі:

обґрунтованість – включення заходів, що базуються на об'єктивно оціненій інформації; повнота – охоплення профілактичними заходами всіх сфер життєдіяльності громадян з урахуванням їх особистості; конкретність – формулювання заходів на підставі характеристики громадянина, застосування індивідуальних форм і методів профілактичної та виховної роботи з точним зазначенням строків виконання певних дій та їх виконавців; своєчасність – визначення і застосування саме тих профілактичних заходів впливу (у взаємодії з іншими суб'єктами, які здійснюють профілактичну і виховну роботу), що є ефективними в конкретний період; реальність – включення до плану заходів, які мають бути обов'язково виконані. Це означає, що профілактичні заходи повинні плануватися з урахуванням наявних можливостей їх реалізації з боку соціальних суб'єктів, залучених до цієї роботи [199, с. 37].

При плануванні застосування будь-якого профілактичного заходу слід урахувувати такі моменти:

- 1) на який цільовий контингент цей захід спрямований;
- 2) вікові, статеві та соціально-психологічні особливості його застосування;
- 3) дані про ефективність заходу;
- 4) наявність детальних психологічно обґрунтованих рекомендацій щодо його застосування;
- 5) можливість модифікації заходу залежно від особливостей певного цільового контингенту.

Заходи профілактики злочинності, які проводить суспільство, повинні бути диференційовані за місцем і часом. Практично важливо знати, коли, на що, яким чином слід впливати і чи впливати взагалі.

Нормативно-правові заходи разом з іншими мають вирішальне значення у профілактиці економічної злочинності. Ідеологію протидії економічній злочинності слід перевести із застосування репресивних заходів на площину вдосконалення регулятивного законодавства (цивільного, адміністративного, господарського, фінансового), що створювало би прозорі механізми діяльності господарюючих суб'єктів і виключало саму можливість протиправної господарської діяльності. Окрім того, назріла потреба поширення системи спрощеного оподаткування для середніх та великих господарюючих суб'єктів шляхом установлення фіксованого максимального розміру всіх можливих відрахувань на користь держави та органів місцевого самоврядування, а також максимального розміру фінансових санкцій за невчасну сплату податків, зборів, інших обов'язкових платежів.

Вдосконалення чинного законодавства з урахуванням цих обставин має бути спрямоване на: забезпечення економічних прав людини і суб'єктів господарювання; встановлення загальнообов'язкових правил поведінки на ринку для всіх господарських і управлінських структур; запровадження чіткої системи економічних санкцій для органів державного управління, юридичних та фізичних осіб за порушення законодавства; притягнення до кримінальної відповідальності службових осіб, які завдають значну шкоду суспільним інтересам; законодавче упорядкування підстав для надання відповідних пільг окремим суб'єктам підприємницької діяльності і встановлення кримінальної відповідальності за незаконне надання таких пільг; установлення підвищеної кримінальної відповідальності за найбільш суспільно небезпечні форми економічної поведінки, які призводять до підриву економічної безпеки країни; впровадження незалежної кримінологічної експертизи проектів законодавчих актів колективами юристів, економістів, психологів та практичних працівників.

Натомість, адміністративні проступки у сфері економіки необхідно

відмежовувати від злочинів, насамперед, за суб'єктами, суб'єктивною стороною та об'єктивною стороною. Водночас саме остання, відображаючи характер і ступінь суспільної небезпеки обох порушень, дозволяє найбільш чітко їх відмежовувати.

Економічне правопорушення, на думку Є. В. Духова, – це форма прояву економічної небезпеки, що виявляється як порушення господарчого права та обертається втратами для суб'єктів економічної діяльності [200]. При цьому науковець зазначає, що вони, навіть з етимологічного погляду, мають подвійну природу: економічну і правову. Справді, хоч адміністративні проступки виникають внаслідок порушення норма права, вони виникають в економічній сфері, що дозволяє говорити про порушення ними, передовсім, саме адміністративного та господарського законодавства. В. Д. Понікаров під економічними правопорушеннями пропонує розуміти протиправну діяльність, яка охоплює різні сторони зловживання державною та економічною владою, посягає на порядок управління фінансово-господарською діяльністю, завдає суттєвої шкоди економічній безпеці країни, матеріальної та моральної шкоди інтересам держави, більшості підприємницьких структур і громадян, має інтелектуальний характер, здійснюється під прикриттям законної економічної діяльності або з використанням службового стану як фізичними, так і юридичними особами, з метою незаконного одержання доходів [201].

Водночас, у науковій літературі разом із поняттям «економічне правопорушення» вирізняють також термін «господарське правопорушення». Зокрема, В. С. Щербина визначає «господарське правопорушення» як протиправну дію чи бездіяльність суб'єктів господарських відносин, яка не відповідає вимогам норм господарського права, не узгоджується з юридичними обов'язками зазначеного суб'єкта, порушує суб'єктивні права іншого учасника відносин або третіх осіб. Щодо необхідності виокремлення з-поміж економічних правопорушень тих, які стосуються лише господарської діяльності, вона є скоріше науковою, ніж практичною. Водночас, якщо таке вирізнення здійснювати, то, на нашу думку, в рамках класифікації економічних

правопорушень на види залежно від конкретних сфер економіки, на які вони посягають. При цьому вважаємо доцільним вирізнення таких видів економічних правопорушень:

- у сфері господарювання (господарські);
- у сфері торгівлі;
- у сфері фінансів та банківської діяльності;
- у податкових відносинах;
- щодо митних правил.

Вказана класифікація має, певною мірою, і практичне значення, оскільки дозволяє згрупувати склади правопорушень, визначені Особливою частиною КУпАП, визначити їхні спільні та відмінні ознаки. В окремих випадках заходи боротьби з конкретною групою правопорушень можуть різнитися залежно від сфери, в якій вони виникають. Крім того, нарівні з КУпАП, економічні правопорушення регламентуються іншим законодавством, яке буде відмінним залежно від конкретної сфери вчинення проступку.

Необхідно відзначити, що поряд із поняттям «господарське правопорушення», Л. П. Скалозуб, В. І. Василичук вживають термін «проступок у сфері господарювання», під яким розуміють суспільно-шкідливу діяльність фізичної або юридичної особи, що ґрунтується на поєднанні приватних і публічних інтересів та спрямована на отримання прибутку, чи без такої, і за яку особа підлягає притягненню до юридичної відповідальності [202]. Це визначення вважаємо надто загальним і таким, під ознаки якого підпадають як адміністративні правопорушення у сфері економіки, так і кримінально карані діяння, що не дозволяє за його допомоги розмежовувати останні.

Термін «економічна злочинність» визначається в юридичній енциклопедії як сукупність суспільно небезпечних діянь, що посягають на валютно-фінансову систему країни, вчинених на певній території за певний період часу. Її характеризують такі кількісні та якісні показники: стан (кількість економічних злочинів, чисельність осіб, що їх учинили на певній території за певний час); структура (співвідношення різних за ступенем небезпечності та об'єктами

посягання економічних злочинів і контингенту злочинців, що їх учинили), динаміка (зміни, коливання і рух у напрямі зростання або зниження вчинених за певний час економічних злочинів); географія (розподіл економічних злочинів та осіб, що їх учинили, за регіональними ознаками). Із цього визначення можна зробити висновок, що для характеристики економічних злочинів беруться до уваги лише ті діяння, які є суспільно небезпечними (зокрема, порівняно з адміністративними проступками в цій сфері). Це підтверджує той факт, що саме суспільна небезпечність є головним критерієм для відмежування економічних правопорушень, за які настає кримінальна відповідальність, та відповідних злочинів

На основі викладеного вище, ознаками економічних правопорушень, за які настає адміністративна відповідальність, можна назвати:

- є протиправними, винними діяннями, що посягають на економічну сферу;
- передбачають порушення норм законодавства у сфері господарювання, торгівлі,
- фінансів, банківської справи та податків, а також митної діяльності;
- підпадають під визначення відповідних складів правопорушень законами (зокрема, на сьогодні це КУпАП та Митний кодекс);
- порушують економічні умови діяльності суб'єктів господарювання або економічні права осіб;
- завдають шкоди, як правило, матеріальної, державі, фізичним та юридичним особам; вчиняються у сфері і легальної, і нелегальної економічної діяльності;
- суб'єктами вчинення можуть бути як підприємці, так і інші особи, які сприяють провадженню економічної діяльності.

Встановлення адміністративної відповідальності в економічній сфері, нарівні з кримінальною, має важливе значення для забезпечення інтересів держави, фізичних та юридичних осіб. Адже відсутність значної суспільної небезпеки, яка є важливою ознакою злочинів, могла би бути підставою для звільнення порушника від відповідальності взагалі. Водночас, навіть за не

настільки небезпечні, як це необхідно для застосування кримінальної відповідальності, правопорушення, винна особа повинна бути притягнута до відповідальності, з метою попередження таких порушень у майбутньому.

Особливо важливе значення має встановлення адміністративної відповідальності сьогодні, в умовах гуманізації законодавства та декриміналізації значної частини правопорушень. При цьому встановлення різних санкцій за адміністративні проступки у різних сферах дозволяє встановити охорону тих суспільних відносин, які є головними та найбільш важливими для держави та суспільства. А економічна сфера є стратегічно важливою для розвитку держави, інтеграції її в міжнародне співтовариство, забезпечення соціальних гарантій для населення. Тому порушення в цій сфері негативно впливають не тільки на окремих суб'єктів, а й на стан країни в цілому, що зумовлює необхідність подальшого вдосконалення законодавства для боротьби з такими проступками.

У процесі здійснення регулювання та контролю господарської діяльності уповноважені органи державної влади, органи місцевого самоврядування виявляють порушення суб'єктами господарювання встановлених законодавчими актами правил і норм й у випадках, передбачених законом, застосовують до порушників установлені заходи відповідальності, зокрема адміністративно-господарські санкції. Значення адміністративно-господарських санкцій, їх роль у запобіганні порушенням вимог законодавства та забезпеченні інтересів суспільства, державної дисципліни і законності, утвердженні суспільного господарського порядку в економічній системі України зумовлюють актуальність теоретичних і практичних правових питань, пов'язаних з установленням і застосуванням цих санкцій.

Згідно зі ст. 238 Господарського кодексу України [144] адміністративно-господарські санкції становлять заходи організаційно-правового або майнового характеру, спрямовані на припинення правопорушення суб'єкта господарювання та ліквідацію його наслідків, які застосовуються до вказаних суб'єктів уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування за порушення цими суб'єктами встановлених законодавчими

актами правил здійснення господарської діяльності. Види адміністративно-господарських санкцій, умови та порядок їх застосування визначено главою 27 ГК України, а також іншими законодавчими актами.

Серед заходів відповідальності учасників господарських відносин адміністративно-господарські санкції відіграють важливу роль, адже саме ці санкції найбільшою мірою спрямовані на забезпечення неухильного дотримання державної дисципліни, законності та господарського правопорядку, додержання встановлених законом умов, вимог і правил здійснення господарської діяльності як суб'єктами господарювання, так і всіма іншими учасниками господарських відносин. Щодо цього адміністративно-господарські санкції стосовно контрагентів суб'єктів господарювання та інших учасників виступають як своєрідна гарантія їхнього права на економічну безпеку.

Адміністративно-господарські санкції також є дієвими засобами забезпечення виконання організаційно-господарських зобов'язань, оскільки саме ці санкції найбільш адекватні вказаним зобов'язанням. У спеціальній літературі відзначається публічний характер адміністративно-господарських санкцій, їхній зв'язок з організаційно-господарськими відносинами, підкреслюється роль цих санкцій як способу захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання і споживачів [236], а також зобов'язальний характер правовідносин із застосування вказаних санкцій. Самі правовідносини, якими опосередковується застосування зазначених санкцій, є організаційно-господарськими, відносними, зобов'язальними, тобто організаційно-господарськими зобов'язаннями: праву уповноваженого органу державної влади або місцевого самоврядування (суб'єкта організаційно-господарських повноважень – управлінської сторони) застосувати таку санкцію в означених правовідносинах протистоїть обов'язок суб'єкта господарювання (сторони зобов'язаної) зазнати негативних наслідків застосування до нього цієї санкції.

Так, відповідно до Закону України «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності» від 1 грудня 2005 р. [203] та Декрету Кабінету Міністрів України «Про державний нагляд за додержанням стандартів, норм і

правил та відповідальність за їх порушення» від 8 квітня 1993 р. № 30 Державна служба технічного регулювання України та її територіальні органи (центри стандартизації, метрології та сертифікації) застосовують до суб'єктів господарювання – порушників стандартів, норм і правил адміністративно-господарські санкції, встановлені зазначеним Декретом (заборона передачі замовникові й застосування конструкторської, технологічної та проектної документації, заборона виробництва, випуску та реалізації продукції, накладення адміністративно-господарського штрафу та ін.). У процесі застосування цих санкцій вказані органи вступають із суб'єктами господарювання – порушниками у відносини, яким притаманні ознаки організаційно-господарських зобов'язань, визначені відповідними положеннями ГК України. Такі ж ознаки притаманні відносинам, які виникають під час застосування адміністративно-господарських санкцій до суб'єктів господарювання органами державного архітектурно-будівельного контролю за порушення містобудівного законодавства відповідно до Закону України «Про відповідальність підприємств, їх об'єднань, установ та організацій за правопорушення у сфері містобудування» від 14 жовтня 1994 р., органами державного санітарно-епідеміологічного нагляду за порушення санітарного законодавства відповідно до Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 лютого 1994 р. [238] та багатьом іншим.

Зобов'язання із застосування адміністративно-господарських санкцій є недоговірними, і застосовуються вони зазвичай для забезпечення недоговірних зобов'язань суб'єктів господарювання. Зокрема, у недоговірних організаційно-господарських зобов'язаннях з ліцензування господарської діяльності такі адміністративно-господарські санкції, як зупинення дії ліцензії або анулювання ліцензії на здійснення суб'єктом господарювання окремих видів господарської діяльності, є ефективним засобом забезпечення дотримання вказаним суб'єктом умов, установлених відповідними ліцензіями. Адміністративно-господарськими санкціями забезпечується виконання організаційно-господарського зобов'язання з державної реєстрації суб'єктів господарювання, а також багато інших.

Водночас законом передбачені випадки застосування адміністративно-господарських санкцій як засобів забезпечення виконання договірних організаційно-господарських зобов'язань. Так, договірне зобов'язання з угоди про умови користування нафтогазоносними надрами забезпечується, зокрема, такими адміністративно-господарськими санкціями, як зупинення дії або анулювання спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами за невиконання суб'єктом господарювання – надрокористувачем умов цієї угоди. Анулювання спеціального дозволу тягне за собою розірвання угоди про умови користування нафтогазоносними надрами. Обмеження, тимчасова заборона (зупинення) або припинення Кабінетом Міністрів України права інвестора на користування надрами під час виконання угоди про розподіл продукції до моменту усунення цим інвестором умов, унаслідок яких було обмежене дане право, спрямовані на забезпечення виконання інвестором умов вказаної угоди щодо недопущення загрози життю та здоров'ю людей або довкіллю.

Основні характерні, специфічні риси адміністративно-господарських санкцій, що відрізняють їх від інших господарських санкцій, впливають з їхнього офіційного визначення, закріпленого у ч. 1 ст. 238 ГК України, та інших відповідних норм закону, а саме:

– адміністративно-господарські санкції застосовують за порушення правил здійснення господарської діяльності, причому тих правил, які встановлені законодавчими актами, а не за порушення договірних або інших зобов'язань учасників відносин у сфері господарювання, чи інших правил ведення господарської діяльності;

– адміністративно-господарські санкції застосовують лише до суб'єктів господарювання, до інших учасників господарських відносин вони застосовані бути не можуть;

– адміністративно-господарські санкції застосовують уповноважені органи державної влади або органи місцевого самоврядування, а не інші органи чи сторона в зобов'язанні;

– адміністративно-господарські санкції встановлюються виключно

законами, а не підзаконними актами чи договором. Виключно законами (зокрема, ГК України) визначено й види адміністративно-господарських санкцій, умови та порядок їх застосування.

Досить часто акцентують на тому, що адміністративно-господарські санкції застосовуються у вертикальних (організаційно-господарських) відносинах. Доречно зауважити, що при цьому може сформуватися помилкове уявлення про дію цих санкцій виключно у сфері таких відносин. Убачаємо, що зазначена характеристика потребує уточнення, оскільки вона скоріше стосується власне порядку застосування вказаних санкцій, а сфера їх дії – увесь процес організації та здійснення господарської діяльності загалом, в органічній єдності, взаємопроникненні та взаємодії як вертикальних (організаційно-господарських), так і горизонтальних (господарсько-виробничих) відносин, а також відносин внутрішньогосподарських. Зокрема, застосування такої санкції, як накладення адміністративно-господарського штрафу на суб'єкта господарювання у двократному розмірі необґрунтовано одержаної суми виручки, за порушення ним державної дисципліни цін [204] стосується не тільки відносин між таким суб'єктом і відповідним органом державної інспекції з контролю за цінами, а й впливає на відносини цього суб'єкта з його контрагентами і споживачами щодо сприяння захисту їхніх інтересів у процесі визначення цін, а також на внутрішньогосподарські відносини суб'єкта господарювання, стимулюючи структурні підрозділи такого суб'єкта до неухильного додержання державної дисципліни цін у своїй діяльності.

Слід підкреслити, що перелік видів адміністративно-господарських санкцій, установлений ГК України, не є вичерпним. Законодавчі акти передбачають також інші їх види. Крім зазначених вище зупинення дії або анулювання спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами та обмеження, тимчасової заборони (зупинення) або припинення права інвестора на користування надрами під час виконання угоди про розподіл продукції, це, зокрема, примусовий поділ суб'єкта господарювання, що посідає монопольне (домінуюче) становище на ринку, блокування цінних паперів [205], відсторонення керівництва від

управління фінансовою установою та призначення тимчасової адміністрації [206], призначення тимчасового керівника (адміністрації) [207], пеня за ст. 4 Закону України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» від 23 вересня 1994 р. [208] та ін.

Попередження правопорушень у сфері економіки є невід'ємною частиною соціального управління і передбачає здійснення системи економічних, організаційних, технічних, правових, виховних заходів, спрямованих на нейтралізацію або зниження дії обставин, що обумовлюють вчинення протиправних діянь, корекцію особистості правопорушника.

Серед різноманіття правопорушень, що утворюють обсяг економічних правопорушень, найбільш поширені правопорушення проти власності. Об'єктом посягань цих правопорушень є конкретна форма власності, яка визначається приналежністю майна (приватна, державна, громадська). Предмет подібних правопорушень - конкретне майно, що є за цивільним законодавством об'єктом права власності. Як соціальне явище і економічна категорія власність становить сукупність суспільних відносин володіння, користування і розпорядження благами, які належать власнику на законних підставах.

До правопорушень проти власності, які в науковій літературі називаються майновими (корисливими), слід відносити ті, які заподіюють шкоду власнику чи законному власнику будь-яких матеріальних цінностей. При характеристиці основних об'єднуючим елементом таких правопорушень в одній групі є незаконне збагачення за рахунок порушення прав власника, а також незаконне використання або розпорядження чужим майном.

Суспільна небезпека розглянутих правопорушень виражається в заподіянні матеріальної, майнової шкоди державі, суспільству і конкретним фізичним і юридичним особам. Зареєстрований майновий збиток від правопорушень проти власності в кілька разів перевищує шкоду від інших видів протиправної діяльності.

Найбільш негативні тенденції пов'язані також з правопорушеннями в сфері економічної діяльності. Проблема профілактики правопорушень у сфері

економічної діяльності займає особливе місце, оскільки сукупний матеріальний збиток від вчинених економічних правопорушень набагато вище втрат за іншими видами правопорушень.

З року в рік зростає кількість правопорушень у сфері економічної діяльності серед всіх виявлених правопорушень економічної спрямованості. Це відбувається в умовах коли за останні кілька років постійно фіксується стійка тенденція зростання абсолютної кількості правопорушень економічної спрямованості.

Сфери економічної діяльності, в яких найчастіше відбуваються протиправні прояви, це, перш за все, сфери фінансово-кредитної діяльності, зовнішньоекономічної діяльності та споживчий ринок. Найбільший приріст характерний для злочинів у фінансово-кредитній сфері – 65%. Протиправні посягання в даній сфері відрізняються великою різноманітністю, особливою витонченістю, високоінтелектуальним характером, швидкою адаптацією правопорушень до нових форм підприємницької діяльності, банківських документів, новим електронним платіжним засобам, валютним і митним технологіям, правопорушення, пов'язані з діяльністю професійних учасників ринку цінних паперів (депозитаріїв, реєстраторів тощо).

Зареєстровані правопорушення у сфері економічної діяльності в силу високого рівня латентності (до 90%) відображають лише незначну частину вчинених протиправних діянь.

Латентність обумовлена її динамічністю, здатністю до швидких трансформаційних змін і адаптації до нових умов і правил здійснення економічної діяльності. Латентність також викликана тією обставиною, що алгоритм виявлення та реєстрації більшості правопорушень у сфері економіки принципово відрізняється від аналогічного алгоритму інших правопорушень.

Для організації ефективного попередження правопорушень у сфері економіки необхідно:

– виявляти причини і умови вчинення правопорушень у сфері економіки. Вносити пропозиції щодо своєчасного інформування органів державної влади, органів місцевого самоврядування, власників майна про необхідність усунення

причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень економічної спрямованості;

- проводити оперативно-розшукові заходи щодо виявлення осіб, які займаються приготуванням до вчинення правопорушень у сфері економіки, приймати до них відповідні заходи відповідно до чинного законодавства України;

- здійснювати щоквартально аналіз стану правопорушень в економічній сфері і приймати відповідно до законодавства заходів щодо усунення причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень у різних сферах економіки;

- налагоджувати взаємодію усіх підрозділів Національної поліції щодо встановлення осіб, які займаються протиправною діяльністю у сфері економіки, використовувати наявну в них оперативну інформацію в роботі щодо припинення протиправної діяльності таких осіб;

- здійснювати оперативно-розшукові заходи щодо виявлення організованих злочинних груп або злочинних співтовариств (злочинних організацій), що діють у сфері економіки.

Підрозділи Національної поліції в процесі своєї профілактичної діяльності щодо правопорушень у сфері економіки вирішують наступні завдання:

- забезпечення охорони об'єктів економіки;

- створення на основі аналізу обстановки умов, що об'єктивно перешкоджають вчиненню правопорушень проти економіки на певній території або об'єкті;

- реалізація оперативно-розшукової інформації про осіб, що підготовляють правопорушення проти економіки, для їх схилення до відмови від доведення свого наміру до кінця;

- своєчасне роз'єднання виявлених груп, які вчиняють правопорушення у сфері економіки, у тому числі організованих, з метою припинення їх протиправної діяльності;

- накопичення, систематизація та використання інформації про особу, які вчинили злочини проти власності, з метою забезпечення своєчасного вжиття до них передбачених законом заходів;

- забезпечення активного залучення громадськості до роботи з попередження правопорушень у сфері економіки;
- інформування населення про засоби і способи правомірного захисту від протиправних посягань на економіку;
- внесення відповідно до закону до відповідних державних органів, громадських об'єднань, посадових осіб подань про усунення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень у сфері економіки.

Взаємодія підрозділів поліції у профілактиці правопорушень у сфері економіки може бути як внутрішньою, так і зовнішньою. Внутрішня взаємодія здійснюється перш за все між підрозділами карного розшуку, підрозділами боротьби з економічними і податковими злочинами, боротьбі з організованою злочинністю, поліцією охорони, дільничними інспекторами поліції, патрульною поліцією. Зовнішня взаємодія здійснюється з органами прокуратури, СБУ, фіскальними органами, з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, різними громадськими організаціями, засобами масової інформації та ін.

Координація та взаємодія підрозділів поліції у профілактиці правопорушень у сфері економіки за окремими напрямками і з різними суб'єктами профілактичної діяльності здійснюються з використанням наступних форм:

- взаємний обмін інформацією;
- спільне проведення нарад, інструктажів, навчальних занять, спрямованих на вироблення узгоджених дій щодо профілактики правопорушень у сфері економіки;
- спільний аналіз стану правопорушень та участі в профілактиці правопорушень різних суб'єктів; підготовка та прийняття спільних рішень;
- спільне планування і проведення узгоджених профілактичних заходів;
- створення постійно діючих координаційних органів;
- спільне здійснення контролю і загальне підведення підсумків профілактичної діяльності.

Як зазначалось нами вище, серед пріоритетних завдань держави та її

правоохоронних органів – підвищення контролю за дотриманням законодавства під час провадження господарської діяльності, набуття та реалізації майнових прав, усунення причин виникнення тіньового сектора економіки та створення умов для його ліквідації. Це вимагає посилення роботи з правового регулювання профілактики правопорушень у сфері економіки та вдосконалення системи нормативно-правових актів, які забезпечують її функціонування.

Слід підкреслити, що в структурі правопорушень у сфері економіки значне місце належить адміністративним проступкам. Їх суспільна шкідливість зумовлена такими обставинами, як заподіяння матеріальних збитків, порушення прав споживачів, порушенням інтересів держави, яка не отримує від здійснення підприємницької діяльності належних податків і зборів, розширенням тіньового сектора економіки тощо.

Протидія адміністративним правопорушенням у сфері економіки здійснюється перш за все правоохоронними та контролюючими органами. Вони будують свою правозастосовну діяльність відповідно до положень адміністративного законодавства, реалізуючи весь спектр правоохоронних функцій: попередження, виявлення, припинення та адміністративну юрисдикцію.

Профілактика розглянутих нами протиправних діянь у сфері економіки вимагає компетентної економіко-правової кваліфікації працівників суб'єктів профілактики, зокрема Національної поліції. Необхідно продовжити та активізувати роботу щодо забезпечення реальної рівноправності всіх форм власності та заснованих на них форм підприємництва. Розвиток різноманіття форм власності є економічною основою демократизації нашого суспільства. Зокрема, актуалізується проблема подолання монополії держави на охорону різних форм власності. Національна поліція повинна взяти на себе ініціативу щодо консультуванню і навчання підприємців ефективним методам захисту від нечесної конкуренції. В іншому випадку ця ніша на ринку правоохоронних послуг буде монополізована недержавними правоохоронними структурами.

Водночас економічний аналіз повинен стати одним з пріоритетних методів попередження економічних правопорушень. Дослідження різних

напрямів економічних показників може дати співробітнику поліції не менше інформації, аніж спеціальні оперативно-розшукові дії. На жаль, в умовах, що склалися, поліція серйозно відстає за своїми можливостями у використанні методів економічного аналізу. Тому дуже важливо знайти прийнятні форми взаємного співробітництва з аудиторськими фірмами.

Натомість, наша держава повинна серйозно підійти до питання адміністративно-правового регулювання профілактики адміністративних правопорушень у сфері економіки, зважаючи на той факт, що це вагомий чинник для зменшення економічної злочинності, розвитку економіки, подолання негативних тенденцій, які гальмують поліпшення економічного стану держави в надзвичайно складних умовах сьогодення. З цією метою законодавці повинні активізувати роботу над прийняттям базового закону «Про профілактику правопорушень», що дасть можливість суб'єктам профілактики забезпечити правопорядок та законність у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Національними інтересами України в сфері економіки є:

- прийнятний рівень життя населення; стійкість фінансової системи;
- раціональна структура зовнішньої торгівлі;
- підтримка наукового потенціалу країни;
- збереження єдиного економічного простору і різнобічних міжнародних економічних відносин;
- створення економічних умов, що виключають криміналізацію суспільства;
- визначення та забезпечення необхідного державного регулювання економічних процесів.

Економічна безпека виступає як система цілеспрямованих дій за допомогою всіх необхідних засобів і інститутів держави (включаючи силові структури і спецслужби). Вона становить підтримку такого рівня функціонування господарського і соціального комплексів країни та її регіонів, при якому забезпечується їх соціально-економічна стабільність, захищеність національно-державних інтересів у сфері економіки від внутрішніх і зовнішніх загроз,

економічних і прямих матеріальних збитків. При цьому рівень життя та умови життєдіяльності населення, господарюючих суб'єктів повинні відповідати мінімальним стандартам, що дає загальне уявлення про стан економічної системи в цілому, її стійкості і мобільності.

З урахуванням динамічного принципу вважаємо, що економічну безпеку можна трактувати як систему чинників економічного зростання. Причому ключовими компонентами безпеки країни сьогодні є сильні соціальні і моральні норми, верховенство права, стабільний уряд, соціальні, політичні та економічні фактори. Економічну безпеку необхідно розглядати як складне соціально-економічне поняття, яке включає широкий спектр елементів у мінливих умовах матеріального виробництва, зовнішніх і внутрішніх загроз для економіки.

Створення механізму забезпечення економічної безпеки країни природно полягає в першорядному регулюванні з боку держави. Тому необхідно дослідити генезис поняття механізму державного управління економікою. На думку В. Б. Авер'янова, механізм державного управління – це сукупність відповідних державних органів, організованих у систему для виконання цілей (завдань) державного управління відповідно до їх правового статусу, та масив правових норм, що регламентують організаційні засади та процес реалізації вказаними органами свого функціонального призначення. Звідси складовими елементами зазначеного механізму виступають: система органів виконавчої влади; сукупність правових норм, що регламентують і організаційну структуру системи органів виконавчої влади, і процеси її функціонування та розвитку.

Відомий вчений-правознавець Л. П. Юзьков дійшов висновку, що існують два основні підходи до визначення поняття «механізм державного управління» - структурно-організаційний та структурно-функціональний. За першим підходом механізм характеризується як сукупність певних складових елементів, що створюють організаційну основу певних явищ, процесів, а механізм держави - як «сукупність установ», через які здійснюється «державне керівництво суспільством». За другим підходом при визначенні механізму того чи іншого державно-правового інституту (процесу, явища) увага акцентується не тільки на

організаційній основі його побудови, але й на його динаміці, реальному функціонуванні. Л. П. Юзьков віддав перевагу структурно-функціональному підходу і, з огляду на це, у загальному плані визначив механізм державного управління як організацію практичного здійснення державного управління (виконавчо-розпорядчої діяльності).

З огляду на теорію Л. П. Юзькова управління є реально існуючою організацією безпосередньої реалізації управлінських цілей, які, «матеріалізуючись» у механізмі управління, втілюються у системі цілеспрямованого впливу суб'єктів управління на об'єкти управління, а механізм управління включає такі елементи: об'єкти управління; суб'єкти управління; взаємовплив між суб'єктами та об'єктами управління. Слід зазначити, що статику визначають суб'єкти та об'єкти управління, які становлять організаційно-структурну основу механізму державного управління, а динаміку – комплекс зв'язків та взаємодій суб'єктів та об'єктів управління. Отже, на наш погляд, механізм забезпечення економічної безпеки України становить досить складну систему суб'єктів, об'єктів та напрямів впливу. Успішне функціонування такого механізму можливо лише при суворому розмежуванні функцій і повноважень окремих його елементів і одночасно при об'єднуючій ролі єдиного центру.

Суб'єктами економічної безпеки суспільства є, по-перше, держава та державні установи, по-друге, фірми, підприємства, організації, суспільні організації, політичні партії та рухи, які правовою мовою визначаються як юридичні особи і, по-третє, домогосподарства й окремі фізичні особи.

Об'єктами економічної безпеки є економічні системи загалом і всі окремі елементи економічних систем: чинники виробництва, економічні відносини, організаційно-економічні механізми, економічна політика, господарське право, економічна культура, економічна етика тощо.

Механізм економічної безпеки країни в умовах глобалізації повинен базуватись на реалізації державної стратегії, яка має бути зосереджена на прогнозуванні, своєчасному виявленні, запобіганні і нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, захисті суверенітету і територіальної

цілісності України, безпеки її прикордонного простору, піднесенні економіки країни, забезпеченні особистої безпеки, конституційних прав і свобод людини і громадянина, викоріненні злочинності, удосконаленні системи державної влади, зміцненні законності і правопорядку та збереженні соціально-політичної стабільності суспільства, зміцненні позицій України у світі, підтриманні на належному рівні її оборонного потенціалу і обороноздатності, радикальному поліпшенні екологічної ситуації.

Враховуючи динамічну теорію механізму державного управління пропонуємо розрізняти такі механізми економічної безпеки України як комплекс зв'язків та взаємодій суб'єктів та об'єктів управління:

- соціальні-демографічні: рівень і якість життя (народжуваність і смертність, тривалість життя, захворюваність; середня і мінімальна заробітна плата і пенсії порівняно з прожитковим мінімумом; різниця у рівні доходів між окремими верствами населення; споживання найважливіших видів продовольства і забезпеченість товарами тривалого користування, злочинність тощо) та динаміка зайнятості населення, в тому числі за статевою ознакою і соціальними групами населення; частка в населенні громадян, що мають доходи нижче прожиткового мінімуму; середня тривалість життя; розрив між доходами груп населення; рівень злочинності тощо;

- правові: законодавство адекватне реаліям часу, розроблення законів, що забезпечують норми функціонування ринкових структур (біржі, банки, акціонерні товариства), підприємництва та комерції, захист прав покупців та інтересів суспільства, рівноправність ринкових суб'єктів, посередництво між підприємцями та найманими працівниками, боротьба з тіньовою економікою; дієвість системи державної влади, механізмів правового та адміністративного регулювання; політичний клімату країни;

- економіко-фінансові: показники стану інфраструктури (динаміка відтворення, працездатність і ступінь зношеності, технічна аварійність, число об'єктів інфраструктури); стан фінансово-бюджетної та кредитної системи, забезпеченість фінансовими і матеріальними ресурсами найважливіших

суспільних потреб, забезпеченість ресурсами виконання окремих делегованих державних повноважень;

– інформаційні: показники відкритості, повноти інформації; процеси доведення інформації про нові розробки до споживачів; організація комунікативних зв'язків;

– екологічні: стан навколишнього середовища, екологія; використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин; впровадження у виробництво сучасних, екологічно безпечних, ресурсо- та енергозберігаючих технологій.

У процесі реалізації поставленої мети здійснюється вирішення конкретних завдань, що можуть вимагати застосування усього комплексу механізмів економічної безпеки України. Найчастіше завдання, які вирішуються механізмом економічної безпеки країни, це прогнозування можливих загроз економічній безпеці; організація діяльності із запобігання можливим загрозам (превентивні заходи); виявлення, аналіз та оцінювання реальних загроз економічній безпеці; прийняття рішень та організація діяльності з реагування на виниклі загрози; постійне вдосконалення системи забезпечення економічної безпеки підприємництва. Сьогодні в Україні механізм забезпечення економічної безпеки здебільшого розглядають як систему захисних заходів від впливу негативних чинників, але захист завжди позбавлений ініціативи та свободи вибору засобів досягнення мети. Наразі є актуальним державний механізм забезпечення економічної безпеки, який би складався з двох підсистем: захист національних інтересів від чинників негативного впливу (оборона) і реалізація економічних інтересів (наступ).

В умовах посткризового розвитку світової економіки при визначенні економічної безпеки необхідно всебічно оцінювати вплив науково-технічної революції, всезростаючий попит на світові ресурси, а також враховувати появу безлічі точок перетину, де зіштовхуються інтереси і потреби багатьох держав та суб'єктів господарювання. Забезпечення національної безпеки стає все складнішим завданням, а економічна безпека країни – одним із пріоритетних напрямів стабільного функціонування держави.

Механізм економічної безпеки країни в умовах глобалізації повинен базуватись на реалізації державної стратегії за допомогою систематичного моніторингу. У розпорядженні суб'єктів економічної безпеки повинен постійно перебувати інструментарій аналізу потенційних і реальних загроз, альтернативний набір вирішення виникаючих проблем. Найважливішою проблемою, від вирішення якої залежить розроблення ефективних заходів щодо запобігання шкоді, є визначення системи порогових рівнів зниження економічної безпеки в відповідь на дію тих чи інших факторів ризику. Найвищий ступінь безпеки досягається за умови, коли весь комплекс показників перебуває в допустимих межах своїх порогових значень, а порогові значення одних показників досягаються не на шкоду іншим. Механізм забезпечення економічної безпеки держави повинен складатися з двох груп засобів: низки захисних заходів від чинників негативного впливу на економіку і засобів наступальних заходів щодо реалізації економічних інтересів. Ефективне функціонування всього комплексу механізмів економічної безпеки та розумне їх використання буде сприяти успішній протидії впливу внутрішніх та зовнішніх загроз на розвиток країни взагалі.

Отже, фундаментом і матеріальною основою економічної безпеки є такий стан економіки, при якому забезпечується досить високе і стійке економічне зростання; ефективне задоволення економічних потреб; контроль держави за рухом і використанням національних ресурсів; захист економічних інтересів країни на національному і міжнародному рівнях; високий рівень конкурентоспроможності держави загалом.

Економічна безпека виступає як система цілеспрямованих дій за допомогою всіх необхідних засобів і інститутів держави. Вона дозволяє підтримання такого рівня функціонування господарського і соціального комплексів країни, при якому забезпечується їх соціально-економічна стабільність, захищеність національно-державних інтересів у сфері економіки від внутрішніх і зовнішніх загроз, економічних і прямих матеріальних збитків. При цьому рівень життя та умови життєдіяльності населення, господарюючих суб'єктів повинні відповідати

мінімальним стандартам, що дає загальне уявлення про стан економічної системи загалом, її стійкості і мобільності, зокрема показникам вчинення правопорушень у сфері економіки. Подібні дії повинні бути віднесені до стратегічних завдань усіх гілок влади, включаючи законодавчу, виконавчу і судову. Об'єктом економічної безпеки є економічна система загалом, та її складові елементи: природні багатства, виробничі і невиробничі фонди, нерухомість, фінансові та людські ресурси, господарські структури, сім'я, особистість. Головними стратегічними ризиками і загрозами національній безпеці в економічній сфері з-поміж інших є зниження конкурентоспроможності, низька стійкість і захищеність національної фінансової системи, а також збереження умов для корупції та вчинення правопорушень. У зв'язку з цим особливу тривогу викликають правопорушення економічної спрямованості, які чинять негативний вплив на економіку, гальмують розвиток в країні ринкових відносин, породжують інфляцію, деформують суспільну свідомість, порушують принципи соціальної справедливості, підривають силу і авторитет закону, державних інститутів, що ведуть до обмеження прав і законних інтересів господарюючих суб'єктів і громадян.

Науковці виокремлюють низку чинників, які є потенційною загрозою національним інтересам і національній безпеці України. Так, серед них слід означити суто економічні, як, наприклад, зменшення внутрішнього валового продукту, зниження інвестиційної та інноваційної активності і науково-технічного та технологічного потенціалу, зменшення обсягу досліджень за стратегічно важливими напрямками інноваційного розвитку, ослаблення системи державного регулювання і контролю у сфері економіки; недостатні темпи відтворювальних процесів та подолання структурної деформації в економіці; критична залежність національної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків, низькі темпи розширення внутрішнього ринку; нераціональна структура експорту з переважно сировинним характером та малою питомою вагою продукції з великою часткою доданої вартості; велика боргова залежність держави, критичні обсяги державних зовнішнього і внутрішнього боргів; небезпечне для економічної незалежності України зростання частки іноземного капіталу у стратегічних

галузях економіки; неефективність антимонопольної політики та механізмів державного регулювання природних монополій, що ускладнює створення конкурентного середовища в економіці; неефективність використання паливно-енергетичних ресурсів, недостатні темпи диверсифікації джерел їх постачання та відсутність активної політики енергозбереження, що створює загрозу енергетичній безпеці держави. Тут доречно буде вказати й на прогалини в законодавстві, пов'язані з розв'язанням проблем забезпечення ефективного контролю з боку держави за вивезенням за кордон товарів (насамперед сировини природного походження), а також використанням протиправних і напівлегальних схем виведення валюти. Всі зазначені чинники є не лише реальною загрозою економічній безпеці України, а й безпосередньо підривають основи національної безпеки.

Правову складову, можна означити наявністю таких небезпечних чинників, як нестабільність у правовому регулюванні відносин у сфері економіки, в тому числі фінансової (фіскальної) політики держави; недостатньо швидке, а в багатьох випадках і запізніле нормотворче реагування на ринкові зміни як усередині держави, так і за її межами, відсутність ефективної програми запобігання економічним і фінансовим кризам; зростання кредитних ризиків; «тінізація» національної економіки; переважання в діяльності управлінських структур особистих, корпоративних, регіональних інтересів над загальнонаціональними.

У зв'язку з цим особливу тривогу викликають правопорушення економічної спрямованості, які чинять негативний вплив на економіку, гальмують розвиток в країні ринкових відносин, породжують інфляцію, деформують суспільну свідомість, порушують принципи соціальної справедливості, підривають силу і авторитет закону, державних інститутів, ведуть до обмеження прав і законних інтересів суб'єктів господарювання і громадян.

Подібні злочини, особливо вчинені організованими групами, є основою для формування тіньового сектора економіки, внаслідок чого значна кількість матеріальних ресурсів виводиться з-під фіскального контролю і нерідко використовується як джерело фінансування більш тяжких злочинів (поширення

наркотиків, проституція, тероризм і т.д.). При цьому держава отримує завідомо спотворені дані про економічні процеси і не може забезпечити реалізацію соціально-економічної політики в інтересах громадян і всього суспільства.

Суспільна небезпека тіньової економіки полягає в існуванні не контрольованого суспільством виробництва, розподілу, обміну та споживання товарно-матеріальних цінностей та послуг, приховуваних від органів державного управління в корисливих цілях.

Саме зважена і науково обґрунтована правова та економічна політика держави здатна вирішити проблеми становлення вітчизняної економіки. У боротьбі з криміналізацією економіки необхідно активізувати протидію найбільш небезпечним формам злочинності, а також порушення прав громадян у сфері економічної діяльності. На державному та місцевому рівнях повинні бути вжиті заходи, що забезпечують в першу чергу відображення загроз економічній злочинності, що завдає шкоди соціальній стабільності суспільства, економіці, обороноздатності, інтересам держави, зовнішньоекономічної діяльності тощо

Заходами забезпечення економічної безпеки виступає сукупність способів, дій, спрямованих на запобігання внутрішніх і зовнішніх загроз безпеці.

Однією з найважливіших функцій держави є своєчасне виявлення і попередження процесів, які чинять негативний вплив на розвиток нашого суспільства, загрожують національній безпеці.

Водночас, слід наголосити на тому, що правопорушення є основою для формування тіньового сектора економіки, внаслідок чого значна кількість матеріальних ресурсів виводиться з-під фіскального контролю і нерідко використовуються як джерела фінансування злочинів. Водночас, суспільна небезпека тіньової економіки полягає в існуванні не контрольованого суспільством виробництва, розподілу, обміну і споживання товарно-матеріальних цінностей і послуг, що приховуються від органів державного управління з корисливою метою. З огляду на це, адміністративно-правовий механізм запобігання правопорушень у сфері економіки відіграє надзвичайно важливу роль в механізмі економічної безпеки держави.

Побудова європейської країни, з розвинутою економікою та системою захисту економічних та соціальних інтересів держави, підприємства та громадянина, а саме ця мета є основною для сучасної України, не можлива без захисту національних економічних інтересів. Ефективна система економічної безпеки держави – це питання існування будь-якої держави, тому її забезпечення є одним із пріоритетних завдань розвитку української держави. Забезпечення достатнього рівня економічної безпеки виступає необхідною умовою стабільного розвитку будь-якої країни.

Висновки до розділу 3

Узагальнюючи проведений у третьому розділі аналіз напрямів удосконалення профілактики правопорушень у сфері економіки в сучасних умовах можемо зробити такі висновки.

1. Проведення правової реформи та побудова правової держави є надзвичайно актуальними питаннями для сучасного етапу розвитку України, що, в свою чергу, зумовлює необхідність їх практичного вирішення. Основними завданнями правової держави є охорона прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання проступкам, виховання громадян у дусі точного і неухильного дотримання Конституції і законів України, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством.

Водночас, слід наголосити на тому, що євроінтеграційні процеси, що відбуваються в нашій державі в рамках Угоди між Україною та ЄС спонукають нашу країну до пошуку нових форм і методів профілактики правопорушень у сфері економіки та вивчення досвіду розвинутих зарубіжних країн щодо цього питання.

2. На думку деяких вчених, з якою ми повністю погоджуємося, вбачається за доцільне, профілактику адміністративних правопорушень розглядати як самостійну управлінську систему, що є підсистемою вищого рівня – соціальної профілактики.

Водночас, зважаючи на тісний взаємозв'язок правопорушень у сфері економіки з корупцією та організованою злочинністю, не можна вести мову про профілактику правопорушень відокремлюючи її від профілактики злочинності. Профілактика правопорушень на рівні реалізації профілактичних заходів в деякій мірі співпадає з профілактикою злочинів, але має специфічні об'єкти та заходи впливу, спеціальні суб'єкти та сферу застосування.

3. Слід зауважити, що кримінальному та адміністративно-деліктному законодавству європейських держав «сталого демократії» притаманна надзвичайна різноманітність регулювання. Відмінність проявляється в назві самих адміністративних деліктів, їх правовій приналежності і співвідношенні з кримінально-караними діяннями, характеристиках суб'єктів відповідальності, суб'єктивній стороні відповідних деліктів і наслідках вчинення цих порушень. Відрізняються також форми і способи врегулювання відповідальності за адміністративні делікти.

Серед ознак, загальних для адміністративно-деліктного законодавства всіх держав, можна визначити: історичне походження адміністративних порушень з кримінального права, визнання суб'єктами відповідальності фізичних і юридичних осіб, встановлення головним стягненням грошового штрафу, існування крім адміністративних стягнень додаткових заходів за вчинення порушення, відсутність повної систематизації складів порушень в межах одного нормативного акту тощо.

4. У жодній з країн «сталого демократії» немає єдиного нормативного акту, в якому об'єднуються склади адміністративних деліктів. Хоча більшість держав мають закони змішаного характеру, в яких об'єднують спільні матеріальні положення (про адміністративні порушення, суб'єктів відповідальності, стягнення тощо), і процедурні положення про порядок застосування адміністративних

стягнень. Отже, для всіх країн притаманна надзвичайна розчленованість адміністративно-деліктного законодавства.

5. Вид стягнення – це один з основних критеріїв для розмежування сфери кримінального та адміністративно-деліктного права. Історичний розвиток законодавства в Західній Європі складався у виділенні з кримінального права тих протиправних діянь, за які могли призначатися грошові штрафи. І до цього часу головним стягненням в адміністративно-деліктному законодавстві всіх європейських держав є штраф.

З метою виділення адміністративних штрафів і кримінальних штрафів зарубіжний законодавець, як правило, іменує ці види правових наслідків різними термінами («штраф», «грошовий штраф», «адміністративний штраф» для адміністративного стягнення і «грошове покарання» – для кримінальної санкції).

6. В інших державах «молодої демократії» (Литва, Латвія, Польща, Чехія, Словаччина) законодавство про адміністративні проступки майже повністю відокремлене від кримінального права. Такий стан в балтійських країнах зумовлюється існуванням старих кодексів про адміністративні делікти, які регулюють відмінні від кримінального права діяння. Законодавець Польщі, разом з тим, свідомо почав створення законодавства про адміністративні делікти окремого від кримінального законодавства.

7. Не зважаючи на різний характер законодавства про адміністративні проступки (його відокремленість або приналежність до кримінального законодавства), воно відрізняється своєю надзвичайною розповсюдженістю. Тільки Литва і Латвія, які до сих пір зберігають у себе «радянські» кодекси про адміністративні делікти, характеризуються наявністю значної кількості проступків в одному законодавчому акті, що також є характерним і для України. У схваленій Концепції закону про адміністративні стягнення Литовської Республіки також йдеться про доцільність об'єднання в одному кодифікованому акті складів адміністративних проступків. В інших країнах, хоча і присутні окремі закони про проступки, але вони регулюють загальні положення про поняття проступків, видах санкцій, суб'єктах відповідальності. Характерною для

більшості країн є можливість встановлення складів проступків і стягнень тільки в нормах законів, але й в актах уряду і органів місцевого самоврядування.

8. В ході співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю, зокрема й економічною держави прийшли до висновку, що імперативні норми міжнародного права породжують особливу категорію зобов'язань держав у відношенні не тільки інших членів міжнародної організації, але і всього міжнародного співтовариства.

Правовою основою протидії транснаціональній злочинності є багаторівнева система міжнародних угод та інших нормативних правових актів, що зачіпає практично всі сфери життєдіяльності суспільства. На першому місці стоять міжнародні договори універсального характеру (наприклад, Конвенція ООН з протидії транснаціональній організованій злочинності); потім слідує міжнародні документи регіонального характеру, в тому числі прийняті в рамках Ради Європи (наприклад, Європейська конвенція про припинення тероризму – Страсбург, 27 січня 1977 р.). Третій рівень – це міжнародні договори субрегіонального характеру і двостороннього характеру. До четвертого рівня відноситься національне законодавство – законодавство України та інші нормативно-правові акти, що стосуються питань протидії транснаціональній злочинності.

9. Згідно класифікації ООН всі транснаціональні злочини поділяються на 17 груп: відмивання грошей; тероризм; крадіжки творів мистецтва і предметів культури; крадіжка інтелектуальної власності; незаконна торгівля зброєю; викрадення літаків; морське піратство; захоплення наземного транспорту; шахрайство зі страховкою; комп'ютерна злочинність; екологічна злочинність; торгівля людьми; торгівля людськими органами; незаконна торгівля наркотиками; незаконне банкрутство; проникнення в легальний бізнес; корупція і підкуп громадських та партійних діячів, виборних осіб.

10. Концепція попередження правопорушень у сфері економіки, незважаючи на соціальні умови, існує, і вона буде розвиватися. Відповідно до цих процесів буде вдосконалюватися і практика. Іншими словами, розумне і

оптимальне співвідношення старих і нових науково обґрунтованих підходів до створення сучасної системи попередження правопорушень у сфері економіки має сьогодні стати однією з провідних проблем. Саме мета попередження правопорушень у сфері економіки є тим системоутворюючим, об'єднуючим началом, яке дозволяє відносити суб'єкти, об'єкти та заходи впливу до цієї особливої діяльності. Мета попередження правопорушень у сфері економіки є універсальною. Вона одночасно є функцією кримінальної та некримінального юстиції, а також частиною загальної системи соціальної профілактики.

Зрозуміло, така мета повинна відповідати меті державної політики в сфері боротьби зі злочинністю загалом та у сфері економіки, зокрема. Метою даної політики, як відомо, є «утримання» правопорушень в соціально прийнятних рамках. Суспільство не в силах викоринити правопорушення, але воно в змозі утримувати її на більш-менш соціально толерантному рівні. Попередження правопорушень виступає гарантією подібного «утримання», адже саме попереджаючи правопорушення не дозволяється новим правопорушенням поповнювати їх обсяг.

11. В даний час перспективні цілі теоретичного і практичного характеру зводяться до створення різнобічної, багаторівневої системи попередження правопорушень. Профілактика виступає гарантією скорочення правопорушень як явища і окремих її видів (правопорушень неповнолітніх і молоді, правопорушень чоловіків і жінок та ін.). В рамках цієї системи активно розробляються заходи нейтралізації криміногенних (стимулюючих правопорушення) чинників, а також заходи посилення впливу на них. Найефективніші ж пов'язані, як правило, із здійсненням щоденної наукової та практичної роботи в галузі попередження правопорушень, з поступовим створенням для цього відповідних правових, організаційних, кадрових, матеріальних, технічних та інших ресурсів.

Система попередження правопорушень, що розуміється в широкому сенсі слова, складається з двох нерівнозначних частин. Вони виділяються на основі критерію цільової спрямованості попереджувального впливу. Один з них, спеціально не націлений тільки на злочини і адміністративні правопорушення, але

побічно впливає на них стримуюче, іменується загальносоціальним попередженням, інший спеціально спрямований на злочинність, він називається спеціально-кримінологічним попередженням.

12. Соціально-профілактична діяльність це система соціально-економічних, суспільно-політичних, організаційних, правових і виховних заходів, що проводяться державою і суспільством для того, аби усунути зазначені причини, сприяти формуванню правомірної, високоморальної поведінки громадян. Заходи профілактики соціальних відхилень повинні охоплювати життєдіяльність особи в усіх основних сферах суспільства: економічній, політичній, духовній.

Загальними вимогами при плануванні профілактичних заходів є такі:

обґрунтованість – включення заходів, що базуються на об'єктивно оціненій інформації; повнота – охоплення профілактичними заходами всіх сфер життєдіяльності громадян з урахуванням їх особистості; конкретність – формулювання заходів на підставі характеристики громадянина, застосування індивідуальних форм і методів профілактичної та виховної роботи з точним зазначенням строків виконання певних дій та їх виконавців; своєчасність – визначення і застосування саме тих профілактичних заходів впливу (у взаємодії з іншими суб'єктами, які здійснюють профілактичну і виховну роботу), що є ефективними в конкретний період; реальність – включення до плану заходів, які мають бути обов'язково виконані. Це означає, що профілактичні заходи повинні плануватися з урахуванням наявних можливостей їх реалізації з боку соціальних суб'єктів, залучених до цієї роботи.

13. Наша держава повинна серйозно підійти до питання адміністративно-правового регулювання профілактики адміністративних правопорушень у сфері економіки, зважаючи на той факт, що це вагомий чинник для зменшення економічної злочинності, розвитку економіки, подолання негативних тенденцій, які гальмують поліпшення економічного стану держави в надзвичайно складних умовах сьогодення. З цією метою законодавці повинні активізувати роботу над прийняттям базового закону «Про профілактику правопорушень», що дасть

можливість суб'єктам профілактики забезпечити правопорядок та законність у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

ВИСНОВКИ

Дисертаційне дослідження визначається сучасною постановкою завдання, виявленням і дослідженням нових ідей та тенденцій розвитку відносин у сфері профілактики економічних правопорушень та напрямів удосконалення законодавства, що її регулює. У роботі враховані положення чинного національного законодавства, міжнародний правовий досвід з досліджуваної проблематики, піддано всесторонньому аналізу теоретичний та практичний матеріал, що стосується тематики дослідження. Це сприяло обґрунтуванню та вирішенню кола завдань, які мають важливе наукове і прикладне значення. У результаті автором сформульовано низку висновків, пропозицій та рекомендацій, що полягають у такому:

1. У сучасному розумінні «економіка» - це системний господарський комплекс, що містить у собі взаємопов'язані і взаємозалежні ланки, по-перше, суспільного виробництва, по-друге, розподілу і, по-третє, обміну зробленого продукту в масштабах усієї держави. Економіка – це складна поліструктурна система, яка функціонує з метою задоволення матеріальних потреб суспільства. Основними складовими цієї системи є галузі, підгалузі та їхні комплекси.

Найбільшими складовими економічної системи України є: промисловість; енергетичний комплекс; агропромисловий комплекс; будівельний комплекс; транспорт і дорожнє господарство; зв'язок; торговельний комплекс; житлове господарство; побутове обслуговування населення; сфера використання й охорони природних ресурсів тощо.

2. Для ефективного функціонування економіки необхідне створення умов щодо профілактики вчинення правопорушень у цій сфері. Оскільки адміністративні правопорушення в сукупності становлять складний феномен, що розвивається під впливом багатьох чинників. Водночас, адміністративні правопорушення у сфері економіки – це серйозна деструктивна основа, а недооцінка їхньої небезпеки в нашому суспільстві, на жаль, стала вже традиційною. Саме тому важливе значення у цьому відіграє профілактична

діяльність суб'єктів, покликаних запобігати вчиненню правопорушень у цій сфері.

3. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що профілактика правопорушень у сфері економіки ґрунтується на певних принципах, з-поміж яких слід назвати такі: законності; гуманізму; гласності; демократизму; науковості; диференційованого підходу; плановості та прогнозування; взаємодії та координації зусиль суб'єктів профілактики правопорушень; громадського засудження протиправної поведінки; переважання методів переконання; адекватності методів та засобів профілактики вчиненим правопорушенням.

Важливим напрямом підвищення ефективності профілактики адміністративних правопорушень у сфері економіки є підвищення адміністративно-деліктної чутливості громадян. Більшість громадян усвідомлюють, що адміністративні делікти є небажаними явищами. Однак існують випадки, коли громадяни стосовно адміністративних порушень займають пасивну позицію, що зумовлює потребу у детальному дослідженні цих процесів і виявленні причин адміністративно-деліктної чутливості.

4. Держава, в інтересах суспільства, визначає і забезпечує правові основи всіх економічних перетворень, захищає економічні інтереси виробників і споживачів, регулює грошовий обіг, формує і розвиває економічно і соціальне вигідні сфери. Вона створює і гарантує рівні умови господарювання, встановлює правила поведінки суб'єктів економічних відносин і забезпечує їх стабільність. Здійснення такого регулювання неможливе без використання примусових заходів, з-поміж яких особливе місце займають заходи адміністративної відповідальності.

5. З урахуванням вивчення доктринальних положень адміністративного законодавства, іншого нормативного матеріалу і практики його застосування щодо профілактики правопорушень у сфері економіки, а також зарубіжного досвіду рішення пов'язаних з цим проблем сформульовані теоретичні основи системи профілактики правопорушень у сфері економіки і організаційно-правового регулювання заходів профілактики цього виду правопорушень в умовах реформування державних і громадських інститутів правоохоронної

спрямованості.

6. Структуру профілактичних заходів можна подати у вигляді таких елементів: принципи, цілі і завдання профілактики правопорушень у сфері економіки; нормативна база (правові основи) профілактики правопорушень у сфері економіки; об'єкти попереджувальної діяльності; суб'єкти профілактики правопорушень у сфері економіки.

7. Проаналізувавши діяльність Національної поліції щодо забезпечення профілактики правопорушень у сфері економіки можемо констатувати, що основними заходами загального попередження правопорушень (спрямованого на виявлення, нейтралізацію або усунення причин правопорушень, їх окремих видів, а також умов, що сприяють їм), в реалізації яких беруть участь підрозділи Національної поліції є моніторинг, правове виховання, розробка мінімальних стандартів безпеки, програмне і наукове забезпечення діяльності щодо попередження правопорушень, здійснення взаємодії з іншими суб'єктами соціальної профілактики.

8. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що під загальною профілактикою економічних правопорушень слід розуміти діяльність державних органів і громадських організацій (суб'єктів профілактики), спрямовану на виявлення причин правопорушень і умов, що сприяють їх здійсненню (об'єкти профілактики), розробку і здійснення заходів щодо їх усунення (заходи профілактики). Вона реалізується при активному використанні соціальних, економічних, політичних, правових та інших чинників.

9. У попереджувальній діяльності необхідно виділити конкретні заходи, що мають яскраво виражене загальнопрофілактичне значення для сучасної економіки. До них слід віднести:

- виявлення і нейтралізацію негативних чинників, що сприяють вчиненню економічних правопорушень;
- внесення пропозицій щодо усунення причин і умов правопорушень у відповідні державні органи і громадські організації;
- ініціативне надання послуг з охорони майна усіх форм власності на основі

укладення і виконання договорів в порядку, визначеному чинним законодавством;

- здійснення правової пропаганди і правового виховання населення; формування громадської думки, що об'єктивно відображає діяльність щодо попередження правопорушень;

- організацію і здійснення технічних та інших заходів щодо забезпечення особистої і громадської безпеки; проведення комплексних і цільових оперативно-профілактичних операцій з виявлення і припинення правопорушень;

10. Практика діяльності суб'єктів профілактики правопорушень у сфері економіки свідчить про те, що ефективність профілактичних дій досить часто залежить від налагодженої дієвої взаємодії та координації між ними. У рамках такої взаємодії потрібні:

- проведення комплексного аналізу стану профілактики економічних правопорушень на відповідній території з подальшим виробленням рекомендацій суб'єктам профілактики;

- розробка проектів довгострокових комплексних цільових програм з профілактики економічних правопорушень, контроль за їх виконанням, цільовим використанням виділених грошових коштів;

- надання державним органам та органам місцевого самоврядування інформації про стан профілактичної діяльності, внесення пропозицій щодо підвищення її ефективності;

- заслуховування керівників суб'єктів профілактики з питань попередження економічних правопорушень, усунення причин і умов, що сприяють їх вчиненню.

Координація діяльності суб'єктів профілактики полягає в:

- попередженні економічних правопорушень, виробленні заходів щодо її вдосконалення;

- підготовці проектів законів та інших нормативно-правових актів у сфері профілактики економічних правопорушень;

- зміцненні взаємодії і налагодженні тісної співпраці з населенням та ЗМІ.

11. Для вдосконалення нормативно-правового регулювання адміністративно-правових заходів профілактики правопорушень у сфері

економіки необхідно розробити та прийняти єдиний нормативний акт, який регулював би усю профілактичну діяльність в країні – Закон України «Про профілактику правопорушень в Україні». Цей закон мав би врегулювати завдання і основні принципи профілактичної діяльності, права і обов'язки всіх суб'єктів профілактики правопорушень, основні її рівні і сфери, юридично значимі форми, адміністративно-правові заходи та засоби профілактики правопорушень та інші питання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Большой словарь иностранных слов / сост. А.Ю. Москвин. – М: ЗАО Центрполиграф. 2005. – С. 538.
2. Загородній А.Г. Фінансовий словник / Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С.; [3-тє вид., випр. та доп.]. – К.: Т-во „Знання”, КОО, 2000. – 587 с.; Большой экономический словарь / под ред. А.Н. Азрилияна; [2-е изд. доп. перераб.]. – М.: Ин-т. мировой экономики, 1997. – С.456.
3. Протопопова Н.О. Значення адміністративної відповідальності для протидії правопорушенням у сфері економіки / Н.О. Протопопова // Митна справа. – 2011. – № 5. – Ч. 2. – С. 125–131.
4. Адміністративне право України. Акад. курс: підруч.: У2 томах: Т. 1. Заг. частина / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). – К.; Вид-во «Юридична думка», 2004. – 584 с.
5. Гриценко І. С. Становлення і розвиток наукових поглядів на основні інститути вітчизняного адміністративного права: дис. ... д-ра юрид. наук: спец.12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Гриценко Іван Сергійович. – Х. : Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2008. – 425 с.
6. Бахрах Д.Н. Административное право: [учеб. для вузов] / Демьян Николаевич Бахрах. – М.: Изд-во БЕК, 1997. – 201 с.
7. Адміністративне право України: підруч. / За заг. ред. С. В. Ківалова.– Одеса: Юридична література, 2003. – 896 с.
8. Коренев А.П. Административное право России: учебник / А.П. Коренев; [в 3 ч.].–М., 1999. –Ч. 1. – с. 157.
9. Мельник Р. С. Інститут адміністративної відповідальності та проблеми систематики адміністративного права / Р. С. Мельник // Проблеми систематизації законодавства України про адміністративні правопорушення / Матеріали міжнародної наук.-практ. конф.: У 2-х ч., 7-8 грудня 2006. – Сімферополь, 2006. – Ч. 2. – С. 133-138.

10. Галаган И.А. Административная ответственность в СССР (государственное и материально-правовое исследование). - Воронеж: Изд-во Воронежск. ун-та, 1970. – 252 с.
11. Коваль Л. Теоретичні засади кодифікації законодавства про адміністративні проступки // Радянське право. – 1977. – № 5. – С. 66-71.
12. Адміністративне право України: навч. посіб. / І. В. Тетарчук. – К.: ЦУЛ, 2015. – 147 с.
13. Марчук В. М. Правомірна поведінка, правопорушення та юридична відповідальність / В. М. Марчук, Л. В. Ніколаєва. – К. : Київський держ. торговельно-економічний ун-т, 1996. – 54 с.
14. Соціальна природа адміністративного права / Сергій Петков. 17.12.2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blog-experts.com/socialna-priroda-administrativnogo-pravasocialna-priroda-administrativnogo-prava/>
15. Белая Л. В. Удосконалення інституту юридичної відповідальності як фактор формування демократичної, соціальної, правової держави: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Л. В. Белая. – К., 2009. – 20 с.
16. Єсімов С. С. Організація діяльності патрульної служби на залізничному транспорті (адміністративно-правові засади) : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Сергій Сергійович Єсімов. – К.: Національний аграрний університет, 2008. – 257 с.
17. Лютіков П. С. Трансформація предмету адміністративного права та його складових як сфери об'єктивізації участі юридичних осіб: аналіз адміністративно-правової літератури 20-30 рр. ХХ століття / П. С. Лютіков // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 602-609. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2012_4_98.pdf
18. Адміністративне право. Загальна частина у схемах, таблицях та коментарях): навч. посіб. / Романів Н. І., Костовська К. М., Назар Ю. С. – Львів, ЛьвДУВС, 2012. – 128 с.

19. Про профілактику правопорушень: Проект закону. - Режим доступу: <http://www.mvsinfo.gov.ua/official/lawprojects/html>
20. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 №55-XII // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1990, № 31, ст.429.
21. Про власність від 07.02.1991 №697-XII // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 20, ст.249. { Закон втратив чинність на підставі Закону № 997-V ([997-16](#)) від 27.04.2007, ВВР, 2007, № 33, ст.440 }
22. Про міліцію: Закон України від 20 грудня 1990 р // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – №4. – Ст. 20
23. Про підприємства в Україні від 27.03.1991 №887-XII // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 24, ст.272. (Закон втратив чинність на підставі Кодексу № 436-IV ([436-15](#)) від 16.01.2003, ВВР, 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144)
24. Коментар до Конституції України / Ін-т законодавства Верховної Ради України. – К., 1996. – 376 с.
25. Лунеев В.В. Социально-правовой контроль и предупреждение преступности / В.В. Лунеев // [В кн.: Проблемы социальной криминологической профилактики преступлений в современной России]. - М, 2002.- С. 145-164.
26. Козаченко И.П. Тактика применения средств и методов оперативно-розыскной деятельности в профилактике и расследовании преступлений: Учеб. пособие. – Киев: НИиРИО КВШ МВД СССР, 1988. – 120 с.
27. Комаров А.И., Низенко Э. И. К вопросу о понятии правовых основ применения технических средств в профилактике правонарушения органами внутренних дел // Проблемы совершенствования оперативно-розыскной деятельности органами внутренних дел. - Киев: НИиРИО КВШ МВД СССР, 1977. – С. 23-31.
28. Комаров А.И., Шелудько Г.П. Правовые основы применения технических средств при раскрытии и расследовании преступлений. – Киев: РИО МВД УССР. – 1976. – 52 с.

29. Головін А.П. Напрями вдосконалення профілактичної діяльності ОВС у сфері незаконної міграції: матеріали міжнародної науково-практичної конференції [“Міграція: проблеми та шляхи їх вирішення”], (м.Донецьк, 18–19 травня 2007 р.) / МВС України, Донецький юридичний інститут ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка; Фонд Ганса Зайделя. – Донецьк, 2008. – С. 358–366.
30. Запорожцев Є Г. Шляхи вдосконалення взаємодії населення і міліції з питань охорони громадського порядку і профілактики злочинності / Є Г. Запорожцев // Вісник Одеського ін-ту внутр. справ. – 2003. – № 3. – С. 61.
31. Подлінев С. Д. Адміністративна деліктологія / С. Д. Подлінев. – О.: Юрид. літ., 1999. – с. 43.
32. Мота А.Ф. Адміністративна відповідальність військовослужбовців за законодавством України: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / А.Ф. Мота ; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2003. – с. 18.
33. Йосифович Д.І. Адміністративна відповідальність посадових осіб органів місцевого самоврядування за корупційні діяння: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Д.І. Йосифович ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Л., 2009. – с. 20.
34. Алієв Р.В. Адміністративна діяльність кримінально-виконавчої інспекції щодо осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Р.В. Алієв ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – К., 2009. – с. 20.
35. Веселов М.Ю. Адміністративно-правова профілактика дитячого дорожньо-транспортного травматизму в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / М.Ю. Веселов ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2009. – с. 16.
36. Лозинський Ю.Р. Адміністративно-правове забезпечення діяльності органів по протипожежній профілактиці на залізничному транспорті: автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Ю.Р. Лозинський ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Л., 2010. – с. 19.
37. Головка В. А. Адміністративно-правове забезпечення захисту соціальних та економічних прав учасників дорожнього руху в Україні: проблеми теорії та

- практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / В. А. Головка ; Нац. акад. внутр. справ. – К., 2011. – с. 20.
38. Салманова О.Ю. Адміністративно-правові засоби забезпечення міліцією безпеки дорожнього руху: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О.Ю. Салманова ; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2002. – с. 19.
39. Мілашевич А. В. Проблеми профілактики адміністративних правопорушень на транспорті: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / А. В. Мілашевич; Одеський національний ун-т ім. І.І.Мечникова. – О., 2001. – с. 195.
40. Бабакін В. М. Діяльність транспортної міліції в Україні щодо профілактики адміністративних правопорушень у сфері пасажирських та вантажних перевезень: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / В. М. Бабакін; Харківський національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2009. – с. 21.
41. Бугайчук К.Л. Адміністративні проступки: сутність та організаційно-правові заходи їх профілактики: Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.07 / К.Л. Бугайчук ; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2002. – с. 19.
42. Стахура І. Б. Адміністративно-правові засади діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку щодо профілактики правопорушень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / І. Б. Стахура ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Л., 2011. – с. 16.
43. Литвинов О.М. Адміністративно-територіальна координація діяльності суб'єктів профілактики злочинів в Україні на місцевому рівні: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О.М. Литвинов ; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2002. – с. 20.
44. Назар Ю.С. Взаємодія територіальних органів внутрішніх справ із місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у профілактиці адміністративних правопорушень: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ю.С. Назар ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Л., 2007. – с. 20.
45. Дудник Л.М. Адміністративно-правове забезпечення діяльності податкової міліції щодо протидії фіктивному підприємництву: автореф. дис... канд.

- юрид. наук: 12.00.07 / Л.М. Дудник ; Нац. ун-т держ. податк. служби України. – Ірпінь, 2008. – с. 20.
46. Романенко І. М. Адміністративно-правові засади профілактики порушень митних правил: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / І. М. Романенко ; Запоріж. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2011. – с. 17.
47. Коваленко В. В. Організація профілактики економічної злочинності в Україні: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / В. В. Коваленко; Національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2004. – с. 398.
48. Комаров В. А. Діяльність центрів зв'язків з громадськістю органів внутрішніх справ України щодо зміцнення правопорядку та профілактики правопорушень: організаційно-правові питання: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / В. А. Комаров; Харківський національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2005. – с. 238.
49. Поволоцька С. Г. Діяльність органів внутрішніх справ по профілактиці правопорушень серед неповнолітніх (адміністративно-управлінське дослідження): дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / С. Г. Поволоцька; Національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2005. – с. 217.
50. Зінич В. М. Дільничний інспектор міліції як суб'єкт профілактики правопорушень: організаційно-правовий аспект: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / В. М. Зінич; Київський національний ун-т внутрішніх справ. – К., 2007. – с. 211.
51. Трофімчук А. А. Профілактика адміністративних правопорушень у сфері виготовлення, гуртової та роздрібною торгівлі аудіовізуальною продукцією: автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.07 / А. А. Трофімчук; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2009. – с. 18.
52. Щедровицкий Г. П. Проблемы методологии системного исследования / Георгий Петрович Щедровицкий. – М., 1964. – с. 48.
53. Див. наприклад: Попов Г. Х. Проблемы теории управления / Гавриил Харитонович Попов. – М., 1970. – С. 5–6.
54. Гилинский Я. Девиантология: социология преступности, наркотизма,

- проституції, самоубийств и других “отклонений” / Яков Гишинский ; [2-е изд., испр. и доп.]. – СПб. : Изд-во Р. Асланова “Юридический центр Пресс”, 2007. – с. 528.
55. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2005. – с. 1728.
56. Див. наприклад: Балинська О. М. Проблеми теорії держави і права : навчально-методичний посібник / О. М. Балинська, Т. З. Гарасимів. – Львів, 2008. – 320 с.; Загальна теорія держави і права : навч. посібник / за ред. В. В. Копейчикова. – К. : Юрінком, 1997. – С. 25
57. Сливка С. С. Вступ до методології філософії права : методичні вказівки для самостійної роботи для студентів магістратури / Степан Степанович Сливка. – Львів, 2008. – 24 с.
58. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник / Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М.; [5-те вид., стер.]. – К. : Знання, 2006. – с. 307.
59. Див.: Маркарян Э. С. Глобальное моделирование, интеграция наук и системный подход / Э. С. Маркарян // Системные исследования : методологические проблемы. Ежегодник. 1980 – М., 1981 – С. 135–154.
60. Поппер К. Открытое общество и его враги / Карл Поппер. – М., 1992. – Т. 2. – С. 255–256.
61. Платон. Сочинения / Платон ; [в 3 т.]. – М. : Мысль, 1972. – Т. 1. – С. 45.
62. Аристотель. Сочинения / Аристотель ; [в 4 т.]; [ред. и вступ. ст. В. Ф. Асмуса]. -М. : Мысль, 1975-1983. -Т. 1. - 552 с. - (Серия “Философское наследие”).
63. Маркарян Э. С. Теория культуры и современная наука / Эдуард Саркисович Маркарян. – М. : Мысль, 1983. – С. 151–152.
64. Радищев А. Н. Избранные философские сочинения / Под общей ред. и с предисл. И. Я. Щипанова. – Л.: Госполитиздат, 1949. – 558 с.
65. Мамутов В.К. Компетенция государственных органов в решении хозяйственных вопросов промышленности. – М.: Юрид. лит., 1964. – С. 10.

66. Манохин В.М. Российское административное право / В.М. Манохин, Ю.С. Адушкин, З.А. Багишаев. – М., 1996. – 341 с.
67. Макарейко Н. В., Черенков Е.А. Административное право в определениях и схемах. -М.: Юристь, 2000.
68. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ. Загальна частина: підручник / Під заг. ред. І.П. Голосніченка, Ю.А. Кондратьєва. – К.: Укр. акад. внутр. справ, 1995. – 103 с.
69. Миронова Л.Г. Оценка устойчивого состояния замкнутой динамической модели, описывающей движение населения и трудовых ресурсов промышленного региона / Л.Г. Миронова // Экономика: проблемы теории та практики. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2000. – Вип. 3. – С.73–79.
70. Миронова Л.Г. Оценка устойчивого состояния замкнутой динамической модели, описывающей движение населения и трудовых ресурсов промышленного региона / Л.Г. Миронова // Экономика: проблемы теории та практики. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2000. – Вип. 3. – С.73–79.
71. Михасюк І. Державне регулювання економіки / [Михасюк І., Мельник А., Крупка М., Залога З.]; за ред. док. екон. наук, акад. І.Р. Михасюка. – Львів, 1999. – 640 с.
72. Михасюк І. Державне регулювання економіки / [Михасюк І., Мельник А., Крупка М., Залога З.]; за ред. док. екон. наук, акад. І.Р. Михасюка. – Львів, 1999. – 640 с.
73. Сергеев А.В. Основы взаимодействия подразделов местовой милиции с населением щодо профілактики, попередження та виявлення економічних правопорушень // право і безпека. – 2005. - № 4. – С.94-96.
74. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР). – 1984, додаток до № 51. – ст.1122
75. Кодекс Украины об административных правонарушениях: научно-практ. комментарий / под общей ред. А.С. Васильева; [изд. 3-е]. – Х., 2002. – С. 62.
76. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Науково-практичний коментар / [Р.А. Калюжний, А.Т. Комзюк, О.О. Погрібний та ін.]. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців “Правова єдність”, 2008. – 781 с.

77. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Науково-практичний коментар. – Харків, 2002. – 1040 с.
78. Адміністративна відповідальність в Україні: Навч. посібник / за заг. ред. А.Т. Комзюка; [2-е вид., випр. і доп.]. – Х., 2001. – С. 48–50.
79. Абулгазин С.Б. Объект административно-правовых отношений в деятельности милиции по охране общественного порядка // Общетеоретические проблемы административно-правового обеспечения общественного порядка: сб. науч. трудов / М-во внутр. дел СССР, Киев. высш. шк. им. Ф.Э.Дзержинского; [редкол.: В.Ф. Захаров (отв. ред.) и др.]. – К., 1982. – С. 134–141.
80. Административная деятельность органов внутренних дел: часть общая: [учебник] / под ред. А.П. Коренева; [изд. 3-е]. – М.: Московская академия МВД России; Изд-во “Щит–М”, 2000. – 304 с.
81. Административное право Украины: [учеб. для студ. вузов юрид. спец.] / Ю.П. Битяк, В.В. Богуцкий, В.Н. Гарашук [и др.] / под ред. Ю.П. Битяка: [2-е изд., перераб. и доп.]. – Х.: Право, 2003. – 576 с.
82. Виконавча влада і адміністративне право / За заг. ред. В.Б. Авер'янова. – К.: Видавничий Дім “Ін-Юре”, 2002. – 668 с.
83. Адміністративна діяльність. Частина особлива: підруч. / за заг. ред. О.М. Бандурки. – Харків, 1998. – 305 с.
84. Колпаков В.К. Адміністративне право / В. К. Колпаков. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 725 с.
85. Магновський І. Економічні гарантії конституційних прав і свобод людини та громадянина / І. Магновський // Право України. – 2003. – № 1. – С. 29–34.
86. Конституція України від 15.03.2016 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
87. Про основи національної безпеки України від 19.06.2003 № 964-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 39, ст. 351.
88. Про засади запобігання і протидії корупції від 09.08.2015 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 40, ст. 404.
89. Про захист від недобросовісної конкуренції від 07.06.1996 № 236/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 36, ст. 164.
90. Адміністративне право України: Академічний курс: підруч. для студ. юрид. вузів: [у 2 т.] / відп. ред. В.Б. Авер'янов; НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2004. – Т. 1. – С. 212.
91. Економічна безпека підприємств, організацій та установ: Навч. посібник / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін.; – К.: Правова єдність, 2009. – 544 с.

- 92.Адміністративне право України: підручник / кол. авт.: Битяк Ю.П., Гаращук В.М., Дьяченко О.В. [та ін.]; ред. Ю.П. Битяк; М-во освіти і науки України. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 543 с.
- 93.Ліпкан В.А. Безпекознавство: Навч. посібник. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2003. – 208с.
- 94.Ліпкан В.А. Національна безпека України: нормативно-правові аспекти забезпечення. – К.: «Текст», 2003. – 180 с
- 95.Ліпкан В.А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України: Монографія, - К.: «Текст», 2003. –600 с
- 96.Лукінов І. Методи і засоби державного регулювання економіки перехідного періоду / І. Лукінов // Економіка України. – 1999. – № 5. – С. 8–12.
- 97.Ліпкан В.А. Теоретико-методологічні засади управління у сфері національної безпеки України: Монографія. – К.: «Текст», 2005. – 350 с.
- 98.Мочерний С. Моделі трансформації процесів економіки / С. Мочерний // Економіка України. – 2000. – № 2. – С. 13–23.
- 99.Сергєєв А.В. Основи взаємодії підрозділів місцевої міліції з населенням щодо профілактики, попередження та виявлення економічних правопорушень // право і безпека. – 2005. - № 4. – С.94-96.
100. Голіна В.В. Попередження злочинності: конспект лекцій / В.В. Голіна; Укр. юрид. академія. – Х., 1994. – С. 6–7.
101. Левицька Л. В. Запобігання насильницьким злочинам щодо неповнолітніх в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.000.08 / Л. В. Левицька. – Ірпінь, 2003. – 224 с.
102. Кальченко Т. Л. Запобігання злочинності в Україні спеціальними органами та установами : дис. ... канд. юрид. наук :12.00.08 / Т. Л. Кальченко. – К., 2003. – 222 с.
103. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доповн.) / [уклад. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
104. Квітка Я. М. Попередження адміністративних правопорушень серед неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Я. М. Квітка. – К., 2002. – 226 с.
105. Оржеховська В. М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх : навч.- метод. посіб. / В. М. Оржеховська. – К., 1996. – С. 61.
106. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [ред- кол.: Ю. С. Шемшученко та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 1999. – Т. 2. – 741 с.
107. Кальченко Т. Л. Запобігання злочинності в Україні спеціальними органами та установами : дис. ... канд. юрид. наук :12.00.08 / Т. Л. Кальченко. – К., 2003. – 222 с.

108. Жигарев Е. С. Личность. Преступность. Религия [Текст] / Евгений Семенович Жигарев. - М. : Щит-М, 2004. - 360 с.
109. Остапенко О.І. Профілактика адміністративних правопорушень (адміністративно-правовий аспект) / О.І. Остапенко. – Львів, 2001. – 155 с.
110. Коломоєць, Т. Адміністративна правосуб'єктність юридичних осіб як основа їх адміністративно-правового статусу: теоретико-правовий аналіз / Т. Коломоєць, П. Лютіков // Право України. – 2013. – № 3/4. – С. 385-395. Кириченко А. А. Новая доктрина сущности и видового деления правонарушений и юридической ответственности / Кириченко А. А., Корасташова Т. А. // Материалы междунар. Наук.-практ. Конф. «Юридическая наука и практики в условиях современных трансформационных процессов». (Симферополь, 21-22 февраля 2014 г.). – Симферополь, Юридическая мысль, 2014. – С.9-11.
111. Ювенальна юстиція: навчальний посібник / [А.І. Гусєв, Ю.Б. Костова, Н.М. Крестовська та ін.]; під. ред. Н.М. Крестовської. – Одеса: ОЮІ ХНУВС, 2006. – 243 с.
112. Чубко Т. П. Тенденції розвитку сучасного права обумовлені глобалізаційними процесами / Т. П. Чубко // Митна справа: наук.-практ. журнал. – № 1 (85). – 2013. – Ч 2. – К. 2. – С. 26-34.
113. Литвак Б.Г. Управленческие решения. – М.: Изд-во ЭКМОС, 1998. – 247 с.
114. Татарян В.Г. Новое административно-деликтное законодательство Республики Беларусь: Первые впечатления и размышления / В.Г. Татарян // Административное и административно-процессуальное право. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – С.347 - 367
115. Поволоцька С.Я. Діяльність органів внутрішніх справ по профілактиці правопорушень серед неповнолітніх (адміністративно-управлінське дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 „Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право” / С.Я. Поволоцька . – Харків , 2005 . – 20 с.
116. Про Національну поліцію від 18.06.2016 // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41, ст.379.
117. Багаденко І.П. Ефективність заходів адміністративного впливу, що застосовуються до неповнолітніх / І.П. Багаденко // Науковий вісник КНУВС . – 2009. – № 2. – 68-75 с.
118. Тітаренко О. Г. Відповідальність в управлінні (соціально-філософський аналіз): дис... канд. філос. наук: 09.00.03 / Тітаренко Олена Геннадіївна ; Харківський соціально-економічний ін-т. – Х., 2006. – 200 с.

119. Кримінологічні проблеми попередження злочинності неповнолітніх у великому місті : досвід конкретно-соціологічного дослідження [монографія] / за заг. Ред.. В.В. Голіни, В.П. Ємельянова. – Харків : Право, 2006. – 292 с.
120. Кляянов Д.П. Щодо реформування структури та функціонування органів внутрішніх справ України / Д.П. Кляянов // Вісн. Одеськ. Ін-ту внутр. Справ. – 2003. - № 3. – С 10-12.
121. Бандурка О.М. Фінансово-економічний аналіз: підручник / О.М. Бандурка, І.М. Червяков, О.В. Посилкіна. – Харків: Ун-т внутр. справ, 1999. – 394 с.
122. Черепненко О.О. Діяльність органів внутрішніх справ щодо профілактики правопорушень серед неповнолітніх / О.О. Черепненко // Матер. VI звітн. наук.-практ. Конф. Науково-педагогічного персоналу, курсантів і студентів Кримськ. Юрид. ін-ту Нац. Ун-ту внутр. Справ. – Сімферополь, 2004. – С 53-57.
123. Костенко Ю. О. Фінансове право України: Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 240 с.
124. Тузов Л. Л., Васильєв В. М. Борьба с преступностью несовершеннолетних – важная стратегическая задача органов внутренних дел / Л. Л. Тузов, В. М. Васильєв // Вестн. Моск. ун-та МВД России. – 2004. – № 3. – С.79-82
125. Коталайчук С. П. Вдосконалення діяльності правоохоронних та інших органів щодо забезпечення реалізації правового статусу неповнолітніх : порівняльний аналіз / С. П. Коталайчук // Право України. – 2006. - №4. – С 97-98.
126. Про затвердження типової інструкції з діловодства у центральних органах виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органах виконавчої влади: постанова від 30 листопада 2011 р. № 1242. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1242-2011].
127. Кучук А.М. Правоохоронна діяльність: стан наукової розробки проблеми / А.М. Кучук // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 2. – С. 68-72.
128. Про затвердження комплексної програми профілактики правопорушень на 2007-2009 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 20.12.2006 №1767 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1767-2006].
129. Романюк Л. В. Сучасний стан законодавчого регулювання шляхи удосконалення профілактики адміністративних правопорушень // Ученые

- записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
Серия «Юридические науки». Том 25 (64). 2012. № 1. С. 117-122.
130. Ведерников Ю.А. Правоохоронна діяльність в Україні: теоретико-правовий аспект / Ю.А. Ведерников, А.М. Кучук. – Київ: Знання України, 2009. – 219 с.
  131. Бахрах Д.Н. Административное право: [учеб. для вузов] / Демьян Николаевич Бахрах. – М.: Изд-во БЕК, 1997. – 201 с.
  132. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х // Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР), 1984, додаток до № 51, ст. 1122.
  133. Адміністративне право : підручник / за заг. ред.: Ю.П. Битяка, В. М. Гарашука, В. В. Зуй; Нац. юрид. акад. України. – Х. : Право, 2010. – 624 с.
  134. Адміністративне право України: Загальна частина. Академічний курс: підручник / За заг. ред. О. М. Бандурки. – Х.: Золота миля, 2012. – 583 с.
  135. Колпаков В.К. Адміністративне право України: Підручник. – 2-ге вид., допов. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 752 с.
  136. Школик А. М. Порівняльне адміністративне право: навч. посіб. / А. М. Школик. – Львів: ЗУКЦ, 2007. – 308 с.
  137. Мельник М.І., Хавронюк М.І. Суд та інші правоохоронні органи. Правоохоронна діяльність: Закони і коментарі: Навч. посібник / Авт. і упоряд. – К.: Атіка, 2000. – С.13-14.
  138. Аналитическая юриспруденция (методология юриспруденции): учебник. Ч. I / Ольков С.Г. – М.: Юрлитинформ, 2013. – 592 с.
  139. Тихомиров О.Д. Діалектика змісту та форми правоохоронної діяльності. / О.Д. Тихомиров, Ю.А. Ведерников // Збірник наукових праць. Філософські проблеми права та правоохоронної діяльності співробітників ОВС. – К.: Українська академія внутрішніх справ, 1995. – С. 168-173.
  140. Административная деятельность органов внутренних дел: часть общая: [учебник] / под ред. А.П. Коренева; [изд. 3-е]. – М.: Московская академия МВД России; Изд-во “Щит–М”, 2000. – 304 с.
  141. Ортинський В. Л. Новітні методи дослідження адміністративно-правових явищ / В. Л. Ортинський // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка» № 782. – Львів, Вид-во Львівської політехніка, 2014. – С.3-4.
  142. Жуковский А.Г. Административная ответственность в сфере предпринимательских отношений: вопросы теории и практики / А.Г. Жуковский. – Х.: Одиссей, 2000. – 224 с.
  143. Господарський кодекс України від 25.06.2016 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144.

144. Про захист прав споживачів від 12.05.1991 №1023-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 30, ст.379.
145. Про споживчу кооперацію від 09.12.2012 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 30, ст.414.
146. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення від 24.02.1994 №4004-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 27, ст.218.
147. Про лікарські засоби від 04.04.1996 №123/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 22, ст. 86.
148. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів від 23.12.1997 №771/97-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 19, ст. 98.
149. Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів від 19.12.1995 №481/95-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 46, ст. 345.
150. Фінансове право: підручник / Ю. М. Жорнокуй, О. В. Кашкарьова, Т. В. Колесник та ін., за заг. ред. О. М. Бандурки та О. П. Гетманець. – 2-ге вид. доп. та перероб. – Харків : Екограф, 2015. – 500 с.
151. Алексеев С.С. Восхождение к праву. Поиски и решения / С.С. Алексеев. – М., 2001. С. 241-255.
152. Кресін О.В. Проблеми гармонізації законодавства України і країн Європи у сфері підприємницької діяльності: (міжнар. круглий стіл) / О.В. Кресін // Правова держава: щоріч. наук. праць.– К., 2002. – Вип. 13. – С. 555–556.
153. Донець Л.І. Підприємництво в умовах трансформації економіки в Україні: мотивації, маркетингова орієнтація, ефективний менеджмент / Л.І. Донець. – Донецьк: Джерела, 1999. – 343 с.
154. Про захист економічної конкуренції від 11.01.2001 №2210-ІІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 12, ст.64.
155. Про природні монополії від 20.04.2000 №1682-ІІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 30, ст.238.
156. Про цінні папери та фондовий ринок від 23.02.2006 №3480-ІV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 31, ст.268.
157. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні від 30.10.1996 №448/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 51, ст.292.
158. Про господарські товариства від 19.09.1991 №1576-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 49, ст.682.

159. Про ліцензування певних видів господарської діяльності від 01.06.2000 № 1775-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 36, ст. 299.
160. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст. 112.
161. Про банки і банківську діяльність від 07.12.2000 № 2121-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 5-6, ст. 30.
162. Про Національний банк України від 20.05.1999 № 679-XIV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 29, ст. 238.
163. Фінансове право України / Г. В. Бех, О. О. Дмитрик, І. Є. Криницький ; за ред. М. П. Кучерявенка. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 320 с.
164. Удод М. В. Адміністративно-правове регулювання забезпечення пожежної безпеки в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / М. В. Удод. – Ірпінь, 2004. – 210 с.
165. Жулев В.И. Предупреждение дорожно-транспортных происшествий / В.И. Жулев. – М.: Юридическая литература, 1989., с. 74.
166. Согатовский В. Н. Опыт построения категориального аппарата системного подхода / В. Н. Согатовский // Философские науки. – 1976. – № 3. – С. 75.
167. Хом'як Я. І. Становлення і розвиток органів державної автомобільної інспекції МВС України (1936-2000 рр.) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Я. І. Хом'як. – Л., 2002. – 193 с.
168. Давиденко Л.М. Поняття та загальна характеристика органів, що ведуть боротьбу зі злочинністю / Л.М. Давиденко, Д.В. Корнілов // Вісник Академії правових наук України. – Х., 1997. – № 2. – С. 122-125.
169. Кириченко А.А. Новая доктрина юридической ответственности и её значение для новой классификации юридическим наук / Кириченко А.А., Коросташева Т. А., Ланцедова Ю. А., Тантула А. С. // Матеріали міжнарод.-наук.-практ. конф. Право як ефективний суспільний регулятор (Львів, 28 лютого – 1 березня 2014 р.). – Львів, Центр правничих ініціатив, 2014. – 132 с.
170. Про Національну поліцію : Закон України від 20.12.1990 № 565-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 4. – Ст. 20.
171. Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство / За заг. редакцією О.А. Банчука. – К.: Москаленко О.М., 2013. – 588 с.
172. Шмідт-Ассманн Е. Загальне адміністративне право як ідея врегулювання: основні засади та завдання систематики адміністративного права / Е. Шмідт-Ассманн; [пер. з нім. Г. Рижков, І. Сойко, А. Бакланов]. - К. : «К.І.С.», 2009. - 552 с.

173. Д.І. Йосифович Профілактика корупційних правопорушень: Митна справа № 2 (74). – 2011. – Ч. 2. – С. 447-452.
174. Про Концепцію діяльності центрів соціальних служб для молоді: Наказ Українського державного центру соціальних служб для молоді від 03.03.2000 р. № 24.
175. Ключниченко А. П. Производство по делам о мелком хулиганстве / Киевская высшая школа МВД СССР. – К., 1970. – 150 с.
176. Державна програма боротьби із злочинністю: Постанова ВРУ від 25.06.1993 року № 3325-ХІІ // Голос України від 30.07.1993 р.
177. Закон ФРГ «О нарушениях порядка» (Gesetz über Ordnungswidrigkeiten) от 1968 года.
178. Федеральный Закон «О праве административных наказаний» (Bundesgesetz über das Verwaltungsstrafrecht) от 1971 года.
179. Закон Австрийской республики «Об административных наказаниях» (Verwaltungsstrafgesetz) от 1991 года.
180. Закон Итальянской республики «О изменениях уголовной системы» (Legge «Modifiche al sistema penale») от 1981 года № 689.
181. Декрет-Закон Португальской республики № 433/82 от 1982 года.
182. Закон Королевства Испания «О правовом режиме публичной администрации и общего административного проведения» от 1992 года.
183. Закон Королевства Нидерланды «Об административно-правовом наказании за нарушение предписаний относительно дорожного движения» от 1989 года.
184. Дідоренко Е.О. До питання про порядок, умови перевірки й оцінювання первісної інформації, що становить оперативний інтерес, для успішної боротьби з проявами групової організованої злочинності // Актуальні проблеми оперативно-розшукової діяльності: Додаток до «Вісника ЛІВС МВС України», 2000. – №2.
185. Взаємозв'язки між організованою злочинністю та торгівлею іноземцями: наукове дослідження Секретаріату Будапештської групи. – К., 1999. – С.11–12.
186. Конвенція про права дитини від 20.11.1989: редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року.
187. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 // Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73 р.
188. Правова статистика: Підруч./ Кальман О. Г., Христич І. О. – Харків: Право, 2004, – 304 с.

189. Заброда Д. Г. Форми взаємодії суб'єктів боротьби з корупцією / Д. Г. Заброда // Проблеми правознавчої та правоохоронної діяльності. — 2002. — № 1. — С. 62—68.
190. Чечетов М. Державне регулювання та державне підприємництво: міфи та реальність / М. Чечетов, І. Ждан // Економіка України. — 2001. — №12. — С.10—18.
191. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції 31.10.2003 р. [Електронний ресурс]: CD-вид-во “Інфодиск”, 2007. — № 4. — квіт.
192. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27.01.1999 р. [Електронний ресурс]: CD-вид-во “Інфодиск”, 2007. — № 4. — квіт.
193. Орлов Ю.Ю. Застосування оперативно-технічних засобів у боротьбі з організованою злочинністю // Боротьба з організованою злочинністю та корупцією: Матеріали наук.-практ. конференції від 4-5 квіт. 2000 р., м. Київ. — К.: РВВ МВС України, 2001. — С. 122-126.
194. Ліпкан В. А., Ліпкан О. С. Національна і міжнародна безпека / В. А. Ліпкан, О. С. Ліпкан. — Вид. 2-е, доп. і переробл. — К. : „ТЕКСТ”, 2008. — 400 с.
195. Остапенко О. І. Адміністративна деліктологія : соціально-правовий феномен і проблеми розвитку / Остапенко О. І. — Львів: Львів. ін-т внутр. справ при Українській акад. внутр. справ, 1995. — 312 с.
196. Озерський І. В. Взаємодія органів слідства та дізнання у боротьбі з організованою злочинністю (психолого-правовий аспект) : міжвідомчий науковий збірник ; за ред. А. І. Комарової, М. О. Потебенька, В. П. Пустовойтенка та ін. / І. В. Озерський. — Київ, 2001. — Т. 25. — С. 538—544.
197. Білоус В.Т. Координація боротьби з економічною злочинністю: монографія / Віктор Тарасович Білоус; ДПАУ, Академія державної податкової служби України. — К., 2002. — 447 с.
198. Мойсик В. Щодо проблеми демократичного контролю / В. Мойсик // Національна безпека і оборона. — 2004. — № 4. — С. 50.
199. Профілактична діяльність кримінальної міліції у справах неповнолітніх : метод. рекомендації. — К. : Нац. акад. внутр. справ, 2002. — 44 с.